

GERHARD VINNAI

ΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ ΩΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

GERHARD VINNAI

ΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ
ΣΑΝ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ

Μετάφραση:

ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΤΑΛΙΑΝΗΣ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τὸ βιβλίο τοῦ GERHARD VINNAI: «Τὸ ποδόσφαιρο σὰν ἰδεολογία», ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴν «Διεθνή Βιβλιοθήκη» τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1978, σὲ μετάφραση Γιώργου Νταλιάνη. Ὑπεύθυνος τυπογραφείου: Λ. Γιοδάνης, Θεμιστοκλέους 80, τηλ. 36.15.079, Ἀθήνα.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Βιβλιοπωλεῖο «ΜΑΥΡΟ ΡΟΔΟ», Δελφῶν 2 (καὶ Διδότου γωνία) τηλ. 36.08.635, Ἀθήνα.

I. ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΕΣ ΜΗΧΑΝΕΣ

«Προτιμῶ καίκτες κού νά μὴν εἶναι κολύ καλοὶ ἢ ἔξυκνοι σ' ἄλλα κράγματα. Αὐτὸ σημαίνει: ὅτι συγκεντρώνονται στὸ ποδόσφαιρο».

Μπίλ Νίκολσον

Σχεδὸν ὅλες οἱ θεωρίες τοῦ «παιχνιδιοῦ» ἔχουν θεωρηθεῖ ὡς οὐσιῶδες γινώρισμα του, ὡς χαρακτηῖρα του, τὴν ἐλεύθερη δραστηριότητα σὲ καταφανῆ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀλλοτριωμένη ἐργασία. Γιὰ τὸν Κάντ, ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα γινώρισματα τοῦ παιχνιδιοῦ εἶναι ὅτι στερεῖται κινήτρων. Σ' ἀντίθεση πρὸς τὴν ἐργασία, ἡ ὁποία «ἀναλαμβάνεται χάριν ἐνὸς σκοποῦ», τὸ παιχνίδι «εἶναι εὐχάριστο καθ' ἑαυτό»¹. Ὁ Χέγκελ γράφει γιὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς ἀγῶνες «Ἄν ἐντρυφήσουμε στὴν ἐσωτερικὴ φύση αὐτῶν τῶν σπόρ, θὰ παρατηρήσουμε πρῶτα πῶς τὸ σπόρ τὸ ἴδιο ἀντιτίθεται στὴν σοβαρὴ ἐνασχόληση, στὴν ἐξάρτηση καὶ τὴν ἀνάγκη. Ἔτσι ἡ πάλη, ὁ ὄρμος, τὸ ἀγώνισμα, δὲν ἦταν σοβαρὴ ὑπόθεση· δὲν προϋποθέτανε καμμιά ὑποχρέωση ἄμυνας, καμμιά ἀναγκαιότητα ἀγώνα».² Ὁ Ἕρικ Ἕρικσον λέει γιὰ τὸν ἄνθρωπο τοῦ παιχνιδιοῦ πῶς «πρέπει νὰ αἰσθάνεται ὅτι διασκεδάζει ἐλεύθερος ἀπὸ οἰκονομικὴ φόβο ἢ ἐλπίδα σοβαρῶν συνεπειῶν. Βρίσκεται σὲ διακοπὲς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ πραγματικότητα»³.

Μολονότι αυτές οι ιδέες έχουν αντληθεί από τελείως διαφορετικά κείμενα. Όλες συμφωνούν ότι η απελευθέρωση από την επικρατούσα πραγματικότητα είναι ένα βασικό συστατικό του παιχνιδιού. Έτσι, στο πεδίο της οργανωμένης βιομηχανίας του σπόρ, όροι όπως «παίκτης», να «παίξουμε» ποδόσφαιρο, «χώρος παιχνιδιού», ή «κανόνες του παιχνιδιού» έχουν από καιρό γίνει τόσο παραπλανητικοί όσο όλη η πομπώδης ιδεολογία του επαγγελματικού σπόρ. Μὲ τὰ λόγια ἑνὸς ἀπὸ τοὺς κορυφαίους θιασῶτες του, «τὸ σπόρ εἶναι μέρος τοῦ μεγάλου χώρου τῆς ζωῆς πού καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸ παιχνίδι. Τὸ παιχνίδι ἀναλαμβάνεται χωρὶς ἀπώτερα κίνητρα, μονάχα γιὰ χάρη του, καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀντιτίθεται στὴν ἐργασία»⁴. «Πρέπει, ἐπομένως, νὰ ὑπάρχει μιὰ θεμελιώδης διάκριση μεταξύ ἐκτέλεσης στὸ σπόρ κι ἐκτέλεσης στὴν ἐργασία. Κατὰ τὴ γνώμη μας, ἡ σύψια τοῦ σπόρ θὰ ἐξαφανίζονταν ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἀποκοπεί ἀπὸ τὴ θεμελιακὴ σχέση του μὲ τὸ παιχνίδι καὶ νὰ μετατραπεί σὲ καθαρὴ ἐργασία. Ὁ κόσμος τῶν κινήτρων θὰ ὑπονόμει ὅλη τὴν ζωτικότητά του»⁵. Στὴν πραγματικότητα, ὅ,τι ἐξακολουθεῖ νὰ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ παιχνιδιού σήμερα ἀπλῶς ἀντανάκλα τὸ βασίλειο τῆς ἐργασίας· μόνο φαινομενικὰ ἐπιτρέπει τὴν ἐλεύθερη ἔκφραση τῆς σωματικῆς ἐνεργητικότητας καὶ ζωτικότητας. Τὸ στοιχεῖο τοῦ παιχνιδιού τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε ἀκόμη νὰ βρεῖ μιὰ θέση στὶς πρῶτες μέρες τοῦ ποδοσφαίρου, ἔχει γρήγορα ἐξαφανιστεῖ. Σήμερα, τὸ ποδόσφαιρο μπορεῖ μονάχα νὰ διατηρήσει κάποιον στοιχεῖο ἀπὸ τὸ παιχνίδι ὅταν ἀποσπαστεῖ ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ, καὶ παίζεται ἰδιωτικὰ ἀπὸ μιὰ ομάδα φίλων. Δὲν ἐκπλήσσει πιά τὸ γεγονός ὅτι οἱ «παίχτες» σήμερα ἀντλοῦν πολὺ λίγη εὐχαρίστηση ἀπὸ τὸ «παιχνίδι». Ὁ Χάντερ Ντέηβις, ὁ ὁ-

ποιός άνώλεσε όλόκληρη τή ταιζόν 1971—1972 τήν ποδοσφαιρική ομάδα τής Τότεναμ κάνοντας έρευνα για τὸ βιβλίο του «Τὸ Ἐνδοξο Παιχνίδι» γράφει: «Αἰσθάνεται κανεῖς άπαισιοδοξία για τὸ σύγχρονο ποδόσφαιρο ὅταν βλέπει πὼς ἡ πλειοψηφία τῶν παικτῶν τής πρώτης ομάδας παραδέχονται ὅτι δὲν ἀπολαμβάνουν τὸ παιχνίδι τόσο, ὅσο ὅταν ἦταν νεώτεροι». Ὁ Μάικ Ἰνγκλαντ ἀναφέρθηκε στὸ ποδόσφαιρο σὰν σὲ δουλειά: «Ποτὲ δὲν λέω ὅτι πάω νὰ παίξω ποδόσφαιρο. Τὸ ποδόσφαιρο εἶναι ἐργασία». Ὁ Ρότζερ Μόργκαν εἶπέ: «Τώρα ἡ ἀπόλαυση ἐκφυλίστηκε. Θὰ προτιμοῦσα νὰ παίζω τζάμπα καὶ νάχα μιὰ ἄλλη δουλειά, ἂν μποροῦσα νὰ θρῶ. Ἄλλὰ δὲν μπορῶ νὰ κάνω τίποτ' ἄλλο». Κι ὁ Ἰζίμυ Πήρς εἶπε ὅτι δὲν ἔβλεπε πιά τὸ ποδόσφαιρο ὅπως ὅταν ἦταν δέκα πέντε χρονῶν. «Οἱ ἐπαγγελματίες δὲν ἀφήνονται νὰ παίξουν τὸ φυσικό τους παιχνίδι. Ὑπάρχει πάρα πολὺ σύστημα σήμερα. Εἶμαι σίγουρος πὼς οἱ παίκτες τοῦ πρωينوῦ τής Κυριακῆς ἀπολαμβάνουν μεγαλύτερη εὐχαρίστηση ἀπὸ τοὺς ἐπαγγελματίες».

Ὅπως ἔλεγε ὁ Μάξ Βέμπερ, ἡ οἰκονομικὴ λογικὴ τοῦ καπιταλισμοῦ ἀπαιτεῖ τὴν ἀκατάπαυστη ἐπιδίωξη κέρδους ἀπὸ μέρους μιᾶς ἐπιχείρησης πὺ λειτουργεῖ συνεχῶς καὶ ἀποτελεσματικά⁶. Ἡ ἀπαίτηση τοῦ κέρδους, μιὰ ἰδιαίτερη μορφή τής ἀρχῆς τοῦ «ὀρθολογισμοῦ» τοῦ Βέμπερ, καθιερτᾶ ἀναγκαστῶν συστηματικὸ ἔμπολογισμό τοῦ κεφαλαίου». Ὁ ὀρθολογισμὸς τής καπιταλιστικῆς παραγωγῆς, πὺ βασίζεται στὴν ἐμπορευματικὴ ἀνταλλαγὴ, ὑποβιβάζει κάθε ἀτομικότητα σὲ μιὰ ποσοτικὴ ἀφαίρεση. Ὁργανώνει κι ἐλέγχει ἀνθρώπους καὶ πράγματα ὅχι μόνο στὴν ἐργασία τους ἀλλὰ ἐπίσης καὶ στὴ σχόλη τους. Στὸν καπιταλισμὸ τὸ ἔμ πό ρ ε υ μ α γίνεται «ἡ καθολικὴ κατηγορία

της κοινωνίας σὰν ὄλου»⁷. Ἡ λογικὴ τῆς ἀγορᾶς διαπερνᾷ ὅλες τὶς ὄψεις τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς.

Σὲ πολλοὺς κλάδους τῶν σπόρ, ἡ ἐπίδοση καταλαμβάνει κεντρικὴ θέση. «Ἡ ἐπίδοση ἀντιστοιχεῖ στὴν ὀρθολογικοποίηση, ἡ ὁποία γίνεται ὀλοένα καὶ σπουδαιότερη στὴ ζωὴ μας... παραμελεῖ τὸ ποιοτικὸ καὶ τονίζει ἀποκλειστικὰ ὅ,τι εἶναι μετρήσιμο καὶ ποσοτικόν»⁸. Ἡ κυριαρχία τοῦ ποσοτικοῦ στὸ ποδόσφαιρο μπορεῖ νὰ φανεῖ στὴ σπουδαιότητα τοῦ μέσου ὄρου τῶν τερμάτων μιᾶς ὁμάδας στοὺς βαθμοὺς ποὺ καταχωροῦνται γιὰ τὴ νίκη, τὴν ἰσοπαλία ἢ τὴν ἥττα καὶ τὴ σημασία τῆς θέσης μιᾶς ὁμάδας στὴ βαθμολογία. Ἡ βαθμολογικὴ θέση καθορίζεται ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν βαθμῶν καὶ τὸν μέσο ὄρο τῶν τερμάτων, κι αὐτὸ εἶναι τελικὰ ἡ μοναδικὴ κλίμακα μὲ τὴν ὁποία κρίνεται ἡ ἐπιτυχία μιᾶς ὁμάδας. Ὅλες οἱ προσπάθειες κλίνουν πρὸς τὸ νᾶσαι στὴν κορυφὴ τοῦ βαθμολογικοῦ πίνακα· αὐτὸς εἶναι ὁ ὑπατος στόχος.

Ὁ κλινικὸς ὀρθολογισμὸς τοῦ κυβερνᾷ ἐξ ἴσου τὴ βιομηχανία καὶ τὸ σπόρ εἶναι ἀτελής: εἶναι ὁ τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς τοῦ καπιταλισμοῦ. Καὶ στίς δυὸ παραπάνω περιπτώσεις, ὁ σκοπὸς τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀριστοποίηση τῆς ἐκτέλεσης. Ὁ Μπέρτι Μῆ, μάνατζερ τῆς Ἄρσεναλ κι ἕνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἐπιχειρηματικὰ προσανατολισμένους νατζερς στὴν πρώτη κατηγορία, εἶναι ἰδιαίτερα «ὀρθολογικὸς» στὴν προσέγγισή του. «Ἐνδιαφερόμαστε βασικὰ νὰ κερδίζουμε μάτς κι αὐτὸ σημαίνει νὰ βάζουμε γκόλ», λέει. «Μπορεῖ νᾶναι ὑπέροχο νὰ βλέπεις μερικὸς παίχτες, ἀλλὰ τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει. Θέλω ὑψηλὸ ἐπίπεδο σταθερότητας — ἕναν ἄνθρωπο ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ πετύχει σὲ 35 ἀγῶ-

νες από 42. Μπορείς να άνεχθείς έφτά παιχνίδια με ά-
διάφορη άπόδοση μέσα στη σαιζόν, αλλά δέν μπορείς να
κερδίσεις πρωταθλήματα με 22 άδιάφορες άποδόσεις
σέ σύνολο 42 άγώνων».

Ό ύπολογισμός κέρδους και άπώλειας άντιμετωπίζει τόν
άνθρωπο σάν άλλη μιá μεταβλητή: μιá φιγούρα στόν
λογαριασμό τών άναμενομένων έξόδων κι είσπράξεων.
Τό ποδόσφαιρο σάν έπιχείρηση, τό βλέπει σάν «ύλικό
παικτών»: μιá φιγούρα στό λογαριασμό τών προσδο-
κιών νίκης, ή όποία είναι έπίσης συνήθως μετατρέψι-
μη σέ χρηματικό κέρδος. Στόν άγωνιστικό χώρο, όπως
στήν έπιχείρηση, κάθε άνθρωπος είναι άντικαταστάσι-
μος. Καθένας πούναι άνίκανος να έπιβιώσει στόν βη-
ματισμό, για λόγους ήλικίας είτε ύγείας, χάνει τή θέ-
ση του στήν πρώτη όμάδα, άκριβώς όπως θάχανε μιá
πολύ έπιζητούμενη θέση στήν έπιχειρηματική ίεραρ-
χία. Όποιος δέν διαθέτει τήν άναγκαία φόρμα πετάγε-
ται έξω. Κάθε παίκτης στήν αίχμη τής φόρμας του
θεωρείται από τήν διεύθυνση τής όμάδας του και τούς
σχολιαστές στά μαζικά μέσα σάν τελείως άναντικατά-
στατος, αλλά βρέθηκε πάντα κάποιος άντικαταστά-
της ικανός να έκπληρώσει τόν ρόλο του τέλεια. Τό
προσωπικό δέν είναι πλέον πραγματικό πρόβλημα στόν
προχωρημένο καπιταλισμό: ένας άνθρωπος μπορεί ν'
άνταλλαγει μ' έναν άλλο στόν άγωνιστικό χώρο τόσο
εύκολα όσο και στα γραφεία και τά έργοστάσια τής βιο-
μηχανίας. Όπως σχολίασε, κάπως θλιμμένα, ό Ντόν
Χόου, όταν είδε τήν Άρσεναλ να νικάει τήν Γουέστ
Μπρόμγουιτς Άλμπιον στό Χάιμπουρυ τόν Δεκέμβριο
του 1972, «Δέν ενδιαφέρει άναγκαστικά ποιούς παί-
κτες βάζει ό προπονητής Μπέρτι Μή, εκείνο πού έχει
σημασία είναι ή μέθοδος πού χρησιμοποιούν».

«Ό καπιταλισμός, άσχετα πόσο μαθηματικοποι-

ημένος κι "ἐπιστημονικός" είναι, παραμένει ἡ μαθηματικοποιημένη, τεχνολογική κ υ ρ ι α ρ χ ί α πάνω σέ ανθρώπους»⁹. Αὐτὴ ἡ λογικὴ τῆς κυριαρχίας ἀξιώνει τὴν μέγιστη, ἐκμετάλλευση, ὄχι μόνο τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ ἐπίσης ἀθλητικῶν ἱκανοτήτων — τὴν ἀριστη ἀπόδοση, τεματίων. Τὸ ἀληθινὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπινου γένους, τὸ ξεπέρασμα τῆς ἀντικειμενοποίησης*, εἶναι τελείως διαφορετικὸ. Στὸν καπιταλισμὸ ὁ ἀνθρώπος γίνεται ἀπλὸ ἐξάρτημα ἐμπορευμάτων, ἓνα ὑλικὸ κινούμενο ὄχι σύμφωνα μὲ τοὺς δικούς του νόμους, ἀλλὰ μᾶλλον ὅπως ὑπαγορεύεται ἀπὸ ἐξωτερικὲς οικονομι-

* Ὁ Γκέοργκ Λούκατς ἐξηγεῖ τὶς ἔννοιες «ἀλλοτριώση» καὶ «ἀντικειμενοποίηση» ὡς ἐξῆς: «Ἐκεῖνο πού ἔχει ἐδῶ θεμελιώδη σημασία εἶναι ὅτι ἡ ἴδια ἡ δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἴδια του ἡ ἐργασία, γίνεται κάτι ἀντικειμενικὸ καὶ ἀνεξάρτητο ἀπ' αὐτόν, κάτι πού τὸν ἐλέγχει δυνάμει μιᾶς αὐτονομίας ξένης πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ὑπάρχει τόσο μιὰ ἀντικειμενικὴ ὅσο καὶ μιὰ ὑποκειμενικὴ ὄψη σ' αὐτὸ τὸ φαινόμενο. Ἀ ν τ ι κ ε ι μ ε ν ι κ ἄ, ἓνας κόσμος ἀντικειμένων καὶ σχέσεων παίρνει σάρκα καὶ ὄστα (ὁ κόσμος τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν κινήσεών τους στὴν ἀγορά. Οἱ νόμοι πού κυβερνοῦν αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα ἀνακαλύπτονται πράγματι βαθμιαίᾳ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἀκόμη κι ἔτσι τὸν ἀντιμετωπίζουν σὰν ἀόρατες δυνάμεις πού γεννοῦν τὴν ἴδια τους τὴ δύναμη. Τὸ άτομο μπορεῖ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴ γνώση του τῶν νόμων αὐτῶν πρὸς ὄφελός του, ἀλλὰ εἶναι ἀνίκανο νὰ τροποποιήσῃ τὴ διαδικασία μὲ τὴ δική του δραστηριότητα. [Ἔτσι νοεῖται ἡ ἀντικειμενοποίηση]. Ὑ π ο κ ε ι μ ε ν ι κ ἄ — ἐκεῖ ὅπου ἡ οἰκονομία τῆς ἀγορᾶς ἔχει ἀναπτυχθεῖ πλήρως — ἡ δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου ἀποξενώνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο, μετατρέπεται σὲ ἐμπόρευμα τὸ ὁποῖο ὑπόκειται στὴ μὴ-ἀνθρώπινη ἀντικειμενικότητα τῶν φυσικῶν νόμων τῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ δικό της δρόμο ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἀκριβῶς ὅπως ὁποιοδήποτε καταναλωτικὸ ἀντικείμενο». [Ἔτσι νοεῖται ἡ ἀλλοτριώση]. Βλ. «Ἱστορία καὶ Ταξικὴ Συνείδηση», Λονδίνο 1971. σελ. 86-7.

κές δυνάμεις. Αυτή ή διαδικασία αντίκειμενοποίησης επηρεάζει ακόμη και τὰ ένστικτά του. Η δομή τους χάνει τόν αρχικό δυναμισμό της, κι ή ζωντανή αλληλεπίδραση του έγώ, του ύπερεγώ και του ID έκφυλίζεται σέ μιὰ σειρά αυτόματων ανταποκρίσεων. Η αύθόρμητη συμπεριφορά, μιὰ από τις πλέον σπουδαίες όψεις της άτομικότητας, παραλύει από τήν μηχανική ρουτίνα.

Τὰ ανθρώπινα όντα δέν είναι ή πραγματική κινητήρια δύναμη τών σύγχρονων βιομηχανικών διαδικασιών. Είναι άπλώς άλλο ένα γρανάζι στέ μηχανικό σύστημα, και πρέπει νά ύποταχθούν στους νόμους του. "Όχι μονάχα τó άτομο είναι τελείως ανίσχυρο μπροστά σέ τέτριες σκληρές συνθήκες, αλλά κατά τήν προσαρμογή πρós αυτές αποανθρωποποιείται τó ίδιο.

"Όσο πιό "ρεαλιστικό" γίνεται τó άτομο, τόσο περισσότερο αισθάνεται πώς ύποβιβάζεται σέ πράγμα, τόσο πιό άπονεκρωμένο γίνεται»*.

* Τ. Άντόρνο. «Κοινωνιολογία και Ψυχολογία» (μέρος Ι). «Επιθεώρηση της Νέας Άριστερας». Νο 46. Λονδίνο 1967. — Η ένστικτική ενέργεια ή όποία κάνει αυτό δυνατό, άρνούμενη τó έγώ και ταυτόχρονα σκληρύνοντάς το κατά παράλογο τρόπο, είναι δευτερογενής ναρκισσισμός. Η σχέση μεταξύ του έγώ και του έξωτερικού κόσμου διέπεται εδώ από τόν «καταναγκασμό νά επαναλαμβάνει» (Φρόυντ, «Πέρα από τήν άρχή της ήδονής»). Μέ τή βοήθειά του τὰ μηχανήματα φαίνονται ικανά νά άποτυπώνουν τó ρυθμό τους σ' εκείνους πού τὰ δουλεύουν. «Άν τó καλοσκεφετίς είμαστε στήν κούνια τών πραγμάτων», λέει ένας εργάτης. Αυτή ή πρόταση ύπογραμμίζει μιὰ άλλαγή στή φύση της μηχανοποιημένης σκλαβιάς. «Τὰ πράγματα μάλλον κουνάνε πέρα-δῶθε παρά καταπιέζουν, και κουνάνε τήν ανθρώπινη μηχανή... άκείμα και τήν ψυχή του» (Χ. Μαρκούζε, «Ό Μονοδιάστατος Άνθρωπος»). Αυτό τó είδος σκλαβιάς δέν μπορούμε νά περιμένουμε πώς θά δῶνεται για ό,τι είναι, διαφορετικά οι άνθρωποι θά ήταν άπίθα-

Ἡ δουλεία στήν ἀλλοτριωμένη ἐργασία ἐπεκτείνεται στόν ἀγωνιστικό χῶρο καί παραμένει τόσο ἀόρατη σ' αὐτούς πού ὑποβάλλονται σ' αὐτήν ὅσο καί στήν ἀρχική μορφή της. «Οἱ ὀμάδες ἀποφεύγουν τόν φόνο, μεταχειριζόμενες τούς παίχτες τούς σάν δουλοπάροικους, πείθοντάς τους ὅτι τὰ πράγματα εἶναι ὅπως θάπρεπε νά ναι. Στήν ἀρχή διαλέγονται γιατί θά συμμορφώνονται καί θ' ἀκολουθοῦν τήν πεπατημένη. Ὅταν οἱ προπονητές λένε ὅτι θέλουν παίχτες τοῦ σωστοῦ χαρακτήρα ἐννοοῦν ρομπότ πού θά λένε "Ναί κύριε, ὄχι Κύριε, εὐχαριστῶ γιατί ὑπογράψατε γιά μένα Κύριε, εἰσθε ἕνα ἀξιαγάπητο πρόσωπο". Προχωροῦν κατόπιν στήν παραγωγή τυποποιημένων ποδοσφαιριστῶν, ἄχρωμους καί χωρίς ἀτομικό γούστο. Φυσικά, τελειώνουν παράγοντας παραμορφωμένα ἀνθρώπινα ὄντα μέ ἀλλοτριωμένες προσωπικότητες¹⁰. Μιά αἰμοδιψής κραυγή ἐκδίκεσης ὑψώθηκε σχεδόν ὁμόφωνα ἀνάμεσα στούς μάνατζερς καί σχολιαστές τοῦ ποδοσφαίρου ὅταν ὁ Τζῶρτζ Μπέστ στασίασε ἐνάντια στό σύστημα. Ἐνας ἀπό τούς πῖο ταλαντούχους κι ἀτομικούς παίχτες κυνηγήθηκε ἀπό τὸ παιχνίδι.

Τὸ ποδόσφαιρο προσπαθεῖ ἀμείλιχτα νά δημιουργήσει ἀνθρώπους πού νά λειτουργοῦν σάν μηχανές, ἐπινοώντας τεχνικές πού ὑποβιβάζουν σῶμα καί ψυχὴ στήν κατὰσταση μηχανῆς. Ὁ Μπίλ Νίκολσον, μάνατζερ τῆς Τόττεναμ ἀπὸ τὸ 1958, εἶναι χαρακτηριστικός μέ τήν ἔμφραση πού δίνει στήν ἐκγύμναση καί τήν προπόνηση. «Ἡ ἐκγύμναση εἶναι ζωτική», λέει, «ἐπαναλαμβάνον-

νο νά ὑποβληθοῦν σ' αὐτὸ θεληματικά, ἐξω ἀπὸ τίς ἐργάσιμες ὥρες, στίς ἀθλητικές δραστηριότητες. «Ἡ ἐξαιρετική προθυμία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου νά ἀποδεχθεῖ τήν ἐπιβολὴ κειθαρχίας μπορεῖ νά καλλιεργηθεῖ στὰ γήπεδα ὄχι λιγώτερο ἀπ' ὅ,τι στὰ γεμάτα μηχανές ἐργοστάσια».

τας και Ξαναεπαναλαμβάνοντας κάθε δυνατή πράξη». Όταν ζητάει ν' αγοράσει νέους παίκτες για τήν ομάδα εκείνο πού ψάχνει πάνω άπ' όλα είναι ο «χαρακτήρας». Θέλει παίκτες, οί όποίοι νά προσαρμόζονται κι οί όποίοι θ' αφιερωθούν στο παιχνίδι, σώμα και ψυχή. «Προτιμώ παίκτες πού νά μὴν εἶναι πολὺ καλοὶ ἢ ἔξυπνοὶ σ' ἄλλα πράγματα. Αυτό σημαίνει ὅτι συγκεντρώνονται στο ποδόσφαιρο»¹¹.

Δέν εἶναι τυχαίό ὅτι στή γλῶσσα τῶν σπόρ, ὁ ὄρος «τεχνική» χρησιμοποιεῖται γιά νά περιγράψει τόν σκόπιμο ἔλεγχο τῶν κινήσεων τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ὁ «ἔλεγχος τῆς μπάλλας» (κοντρόλ) εἶναι ἡ βάση τῆς ποδοσφαιρικῆς ικανότητος: «Ὁ ὄρος "ποδοσφαιριστής" δέν μπορεῖ μὲ κανένα τρόπο νά εφαρμοστεῖ σέ κάποιον πού εἶναι ἀνίκανος νά σουτάρει, νά δώσει κεφαλιὰ ἢ νά κρατήσῃ στήν κατοχή του τήν μπάλλα μὲ τουλάχιστον εὐλογη ικανότητα»¹². Γιὰ νά διδάξει αὐτές τίς δεξιότητες, τὸ σπόρ κάνει χρήση θεωριῶν ὅπως ὁ Τεϋλορισμός, ὁ ὁποῖος διδάσκει τήν ὀλοκληρωτικὴ ὀρθολογικοποίηση τῶν κινήσεων τοῦ ἐργάτη σ' ἀρμονικὸ συντονισμό μὲ τοὺς ρυθμοὺς τῶν μηχανημάτων.

Ἀκολουθώντας τὰ Τεϋλοριστικὰ διδάγματα, τὰ προγράμματα προπόνησης διαιροῦν τίς κινήσεις πού ἀπαιτοῦνται γιά ἄριστο ἔλεγχο τῆς μπάλλας στὰ συστατικά τους μέρη, ἐφόσον «Ἵστερα ἀπὸ ἀρκετὴ πρακτικὴ, κάθε τεχνικὴ κίνηση μπορεῖ μὲ τὸν καιρὸ νά ἐκτελεστεῖ σχεδὸν τέλεια»¹³. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα — ἀκολουθώντας πάντα τὸ μοντέλο τοῦ Τεϋλορ — συναρμολογοῦνται ἕστερα γιά νά δημιουργήσουν τίς ἀλληλουχίες πούναι ἀπαραίτητες γιά τὸν πραγματικὸ ἀγώνα, τήν τέλεια ὀρθολογικοποιημένη ποδοσφαιρικὴ τεχνική.

Τελικά, οἱ ἀλληλουχίες τῶν κινήσεων τοῦ ἐλέγ-

χου τῆς μπάλλας γίνονται τόσο οικείες ὥστε ἕνας κορυφαῖος παίκτης μπορεί νὰ τὶς ἐκτελέσει μὲ στιγμιαία ἀκρίβεια μιᾶς αὐτοματοποιημένης μηχανῆς. Αὐτὸ ἐπιτρέπει ἢ προσοχὴ νὰ στρέφεται στὶς τακτικές ἀπαιτήσεις τοῦ ἀγώνα. Οἱ παίκτες τρυφηλατοῦνται μ' αὐτὲς κατὰ τὴν προπόνηση μέσω ὑποθετικῶν καταστάσεων-μοντέλων συμπεριφορᾶς τῶν ποδοσφαιριστῶν, ποὺ σχεδιάζονται μὲ βάση τὴν ἐνδεχόμενη ἐξέλιξη τοῦ μάτς. Ὁ προπονητὴς ἀποβλέπει νὰ κάνει τοὺς μαθητὲς του ν' ἀποστηθίσουν ὅσο περισσότερες διαφορετικές καταστάσεις εἶναι δυνατό, γιατί ὅσο περισσότερο οικεῖοι εἶναι μ' αὐτές, τόσο περισσότερο θάναυ ἱκανοὶ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν στρατηγικὴ τους στὸν ἀγώνα καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀντίθετη ὁμάδα ἀπὸ τὸ νὰ ἐφαρμόσει τὰ δικά της τακτικὰ σχέδια.

Μὲ σταθερὲς βελτιώσεις στὶς σωματικές ἱκανότητες τῶν παικτῶν, τὸ ποδόσφαιρο τείνει νὰ γίνεῖ ὄλο καὶ πιὸ ταχύτερο· οἱ παίκτες ἔχουν ὄλο καὶ λιγώτερο χρόνο νὰ πάρουν ἀποράσεις τακτικῆς. Ἔτσι, γιὰ νὰ ἀποδώσουν ἐπιτυχῶς, πρέπει νὰ προετοιμαστοῦν γιὰ τὰ μάτς τους μὲ τρόπο ὥστε νὰ δοκιμάσουν αὐτόματα προκαθορισμένες κινήσεις γιὰ νὰ ἐλιχθοῦν σὲ κάθε δεδομένη κατάσταση. Ὁ παίκτης πρέπει νὰ μετασχηματίσει τὸν ἑαυτό του, σωματικά καὶ διανοητικά, σ' ἕνα κομμάτι τοῦ τεχνικοῦ μηχανισμοῦ. «Ὅταν ἀρχίζει ἡ σαιζὸν... ὑπάρχει σπάνια χρόνος γιὰ ἐκγύμναση σὲ ζητήματα τακτικῆς. Ἄν γιὰ παράδειγμα ἕνα μοντέλο συμπεριφορᾶς τῶν ποδοσφαιριστῶν ἐκτελεῖται λανθασμένα, σπάνια ὑπάρχει ἢ δυνατότητα νὰ γυρῶσουν πίσω γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν τὰ σφάλματα καὶ νὰ τὰ διορθώσουν. Πρέπει ν' ἀπορριφθεῖ»¹⁴.

Ἕνας παίκτης γυμνασμένος κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ συμπεριφερθεῖ στὴν διάρκεια ἑνὸς μάτς κατὰ

προκαθορισμένο τρόπο, τόσο για ν' ανταποκριθεί στις επιτυχείς κινήσεις της ομάδας του, όσο και για ν' αποσπείρει τό παιχνίδι του αντιπάλου και νά τόν εισαγάγει στους υπολογισμούς του.

Σέ κάθε στάδιο της ανάπτυξής του, ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής φέρνει αντιμέτωπα τὰ άτομα, τὰ ὁποῖα τόν ἔχουν παραγάγει, μ' ἓνα ἄκαμπτο ὀλοκληρωτικό σύστημα, στοῦ ὁποίου τούς νόμους πρέπει νά ὑποταχθοῦν θέλοντας καί μή. «Καθὼς ἡ ἐργασία ὀρθολογικοποιεῖται καί μηχανοποιεῖται προσδευτικά, ἡ ἔλλειψη θέλησης τοῦ ἐργαζομένου ἐνισχύεται ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ δραστηριότητά του γίνεται ὄλο καί λιγώτερο ἐνεργὸς καί ὄλο καί περισσότερο **Ψ ε α τ ι - κ ῆ**»¹⁵, ἀναγόμενῃ σὲ μιὰ στάση παθητικῆς παρατήρησης. Ὅμως αὐτὴ ἡ «θέασι» εἶναι, μερικὲς φορές, πιὸ ἐξαντλητικὴ καί ἐκνευριστικὴ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ χειρωνακτικὴ ἐργασία. Σὲ μιὰ γενικὴ ἀτμόσφαιρα υποβαθμισμένης συνείδησης ἢ λειτουργία τῶν σημερινῶν κυρίως ἡμι-αὐτόματων μηχανῶν ἀπαίτεῖ συνεχῆ καί ἐντεταμένῃ προσοχή, ἡ ὁποία μπορεῖ νά ξεφτίσει τὰ νεῦρα σὲ σημεῖο κατάρρευσης. Ἡ νευρικὴ ἐνταση πού μεταφέρεται ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐργασία στὸν χρόνο τῆςσχόλης ὀθμιουργεῖ μιὰ ἐπιθυμία γιὰ ἀντίθετη ἐμπειρία, **ἐγιά ἓνα ἀντι - διεγερτικό πού θά ἐκτονώσει τὴν ἐντασι**, πού ἔχει ὀθμιουργηθεῖ»¹⁶. Ὅμως, ἡ μηχανοποιημένη ἐργασία ἀσκεῖ τέτοια ἐπίδραση πάνω στὴνσχόλη τοῦ ἐργάτη ὥστε αὐτὸς προσδένεται στο «δεύτερο εἶδωλο» τοῦ ἐργασιακοῦ προσῆς. Ἀκόμη καί ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐργασία συμπεριφέρεται παθητικὰ καί περιμένει νά ψυχαγωγηθεῖ ἀπὸ ὑλικὸ στενά συνδεδεμένο μὲ τὸ στυλ τοῦ τόπου ἐργασίας. Ἡ ψυχαγωγία στὸν προχωρημένο καπιταλισμὸ εἶναι ἡ ἐπέκτασι τῆς ἐργασίας. Ἀναζητεῖται ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν νά ξεφύγουν τὸ

μηχανοποιημένο εργασιακό προτσές, για να νάναι ικανοί να τὸ ἀντιμετωπίσουν πάλι¹⁷.

Ἡ ἀπαίτηση για μιὰ τέτοια χαλάρωση ικανοποιείται ἀπὸ τὸ θέαμα πὸ διεξάγεται στὸ γήπεδο. Ἐδῶ, εἰκοσιδύο ἀθλητὲς προσφέρουν στὶς χιλιάδες πὸ εἶναι στὶς κερκίδες ρουτινιασμένες ἐκτελέσεις παρόμοιες μ' ἐκεῖνες τῶν ἐργασιακῶν ὥρῶν. Ἡ διαφορὰ στὸ περιεχόμενο λίγο ἐνδιαφέρει, γιατί τὸ φαινομενικὸ περιεχόμενο εἶναι ἀπλῶς ἢ ὡς πρὸς προδήκη· ἐκεῖνο πὰ πραγματικά ἀποκρίβεται εἶναι ἡ ἰσότητα μεταξὺ τῶν ἀλληλουχιῶν τῶν κινήσεων στὸ παιχνίδι κι ἐκείνων τῆς μηχανοποιημένης ἐργασίας.

Ὁ θεατὴς δὲν προβάλλει ἀντίσταση, ἀλλ' ἀφήνεται νὰ κατακεραυνωθεί. Ἀποῦ ἔχει μάθει στὴν ἐργασία νὰ συμμορφώνεται αὐτόματα μὲ τὴν ἐπιχειρηματικὴ ὀρθολογικότητα, νὰ ὑπακούει παντοτινὰ στὶς ἀξιώσεις τῶν ἀνωτέρων του, ὑποχωρεῖ παρόμοια στὴν σκόλη του ἀπ' ὀποιαδήποτε ἀνεξάρτητη δραστηριότητα. Ἡ φαντασία του συρρικνώνεται, γιατί καθένας πὸ θέλει νὰ συμμορφωθεί πρέπει νὰ ἐγκαταλείψει τὴν φαντασία. Ὁ θεατὴς θὰ προτιμοῦσε ἀκόμη νὰ μὴν διατυπώσει τὴν δική του κρίση πάνω στὸ ἀθλητικὸ γεγονός· τὰ σχόλια τῶν μαζικῶν μέσων ἐνημέρωσης πάνω στὸν ἀγῶνα πὸ παρακολούθησε ἀσκοῦν μιὰ μαγικὴ ἐπιρροή πάνω του. Αὐτοὶ οἱ ρεπόρτερς καὶ σχολιαστὲς εἶναι κι οἱ ἴδιοι ἀντιπρόσωποι τοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖο μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ζητᾶ νὰ κίνει τὴν ὑποδούλωσή του πλῆρῃ.

ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ 1: ΣΠΟΡ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ Ο ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ

«Τὸ σπὸρ ἀναπτύσσει τὴ μετριοπάθεια, τὴν ἐγκρά-
τειαν, τὸν ἔλεγχο τῶν συγκινήσεων καὶ ἄλλες ἀν-
δροπρεπεῖς ἀρετές».

Μκ. Γκέμπχαρτ

Ἄσχετα πόσο μεταμριεσμένες με ὄρους ὁ
πως μηχανοποίηση, ἐξειδίκευση ἢ γραφειοκρατικοποι-
ηση, οἱ συνθήκες στὰ ὄρυχεία, τὰ ἐργοστάσια, ἢ τὰ
γραφεῖα εἶναι τέτοιες ὥστε, «Τὸ σῶμα εἶτε ὑπερεργά-
ζεται, σὰν τὸ ἀπρόθυμο ἐργαλεῖο σὲ μιὰ μονόπλευρη κι
ἐξειδικευμένη δραστηριότητα, εἶτε πέφτει θῦμα σὲ μιὰ
ἔξι λιγώτερο ἀφύσικη συγκέντρωση στὴν διανοητικὴ
ἐργασία μονάχα»¹. Τὸ σπὸρ ἰσχυρίζεται ὅτι ἀποκαθι-
στᾶ αὐτὴ τὴ ζῆμιὰ δίνοντας πίσω στὸ σῶμα τὴν σω-
στή του θέση. Μέσω τοῦ σπὸρ τὸ σῶμα ὑποτίθεται ὅτι
ἀναλαμβάνει ἀπὸ τίς παραμορφωτικὲς διαστρεβλώσεις
ποὺ ἐπιβάλλονται πάνω του ἀπὸ μιὰ ἀλλοτριωμένη κοι-
νωνία βασιζόμενη στὸν καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας.
«Τὸ σπὸρ δὲν εἶναι τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὴν συνει-
δητὴ καλλιέργεια τοῦ σώματος τὸ ὁποῖο μᾶς ἔχει δώ-
σει ἡ Φύση, κι ἔχουμε καθῆκον νὰ βοηθήσουμε νὰ πρα-
γματωθεῖ τὸ δυναμικὸ τοῦ σώματος»².

Ἰπάρχει κάποια δικαιολογία σ' αὐτὴ τὴν ἀξίωση,
ὅπως μπορεῖ νὰ καταδειχτεῖ ἀπὸ τὴ σχέση μεταξὺ σπὸρ
καὶ σεξουαλικότητας. «Ἡ σύγχρονη ἐκπαίδευση, ὁ

πως ξέρουμε, κάνει μεγάλη χρήση αγώνων για να εκτρέψει τους νέους ανθρώπους από την σεξουαλική δραστηριότητα. Θάταν σωστότερο να πούμε ότι σ' αυτούς τους νέους ανθρώπους αντικαθιστά την σεξουαλική απόλαυση με την ευχαρίστηση στην κίνηση — και ώθει τή σεξουαλική δραστηριότητα πίσω, σέ ένα από τὰ αυτο-ερωτικά της συστατικά»³. Ἡ φράση τοῦ Φρόντ κάνει σαφές ὅτι τὰ δικαιώματα τὰ ὁποῖα τὸ σπόρ ὑποτίθεται ὅτι δίνει στὸ σῶμα, εἶναι στὴν πραγματικότητα ἐκεῖνα ἐνὸς νέου ἀσκητισμοῦ. Οἱ αὐστηρές ἀρχές τῆς ποδοσφαιρικής ἐκγύμνασης συνιστοῦν συκρατημένη σεξουαλική δραστηριότητα κι ἀποχή δυὸ ἡμερῶν πρὶν ἀπὸ τὸ μάτς.

Ὁ Τζῶρτζ Μπέστ, τοῦ ὁποῖου τὸ λαμπρὸ στυλ πάνω στὸ ποδοσφαιρικὸ τεραῖν ἦταν πράγματι μέρος καὶ οὐσιαστικὸ στοιχεῖο τοῦ ὄλου τοῦ στυλ ζωῆς, εἶχε νὰ πει τοῦτο πάνω στὸ ζήτημα τοῦ σέξ καὶ τοῦ ποδοσφαίρου. «Ἵπάρχουν μερικά σωματεῖα, ξέρετε, πὺ ἐπιμένουν οἱ παίκτες — ὄλοι τους — νὰ μένουν σέ ξενοδοχεῖο τὴν νύχτα πρὶν ἀπὸ τὸ μάτς... Ὅσο κι ἂν φανεῖ περίεργο, ὑπάρχει τουλάχιστον ἕνας μάνατζερ πὺ δὲν θέλει οἱ παίκτες του νὰ παντρεύονται στὴ διάρκεια τῆς σαιζὸν γιατί πιστεύει ὅτι θὰ τρέχουν μιὰ ἢ δυὸ γυάρδες λιγώτερο γιὰ ἕνα περίπου μῆνα ὕστερα!»⁴.

«Τὸ σπόρ ἀναπτύσσει τὴν μετριοπάθεια, τὴν ἐγκράτεια, τὸν ἔλεγχο τῶν συγκινήσεων κι ἄλλες ἀνδρικές ἀρετές»⁵. Αὐτὰ ἔγραφε στὰ 1896 ὁ Μπ. Γκέμπχαρτ, κορυφαῖος ἀθλητικοκριτικὸς τῆς ἐποχῆς του. Οἱ ἰδεολόγοι τοῦ σπόρ ξέρουν ἐπίσης καλὰ ὅτι χρησιμεύει στὴν ἀπόθνηση τῆς σεξουαλικῆς ἐπιθυμίας. Σὰν ἀπολογητὲς τῆς κρατούσας τάξης, ὑποστηρίζουν στάσεις διαμετρικὰ ἀντιτιθέμενες στὴ σεξουαλικὴ ευχαρίστηση, κι ἐκστρατεύουν γιὰ τὴν ἐκτροπὴ τῶν «ἀχρεί-

ων ἐνστίκτων» σὰν προπόδευση γιὰ τὴν ἐπίτευξη «ἀνωτέρων ἰδεωδῶν». Ὁ Χόρστ Βέττερλιγκ, κορυφαῖος Δυτικογερμανὸς γυμναστὴς, γράφει: «Τὸ σπὸρ μπορεῖ νὰ βοηθήσει τὴν ἐκπαίδευση στὸ ἔργο τῆς νὰ διατηρήσει τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Αὐτὸ εἶναι: χωρὶς ἀμφιβολία ἀπόλυτα ζωτικὸ ἐν ὄψει τῆς ἀκατάπαυστης ἐξύμνησης, γιὰ παράδειγμα, τῆς σεξουαλικῆς εὐχαρίστησης. Αὐτὴ ἡ ἐξύμνηση ἀποτυγχάνει νὰ ἐκτιμῆσει ὅτι ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ κρυφτεῖ σὲ συγκινησιακὰ φορτισμένες συναντήσεις κι ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ καταφύγιο σ' ἀπλὴ αἰσθησιακὴ διέγερση»⁶. Ὁ διακεκριμένος συνάδελφός του Χέρμαν Χὸλ ἐξηγεῖ τὸ ζήτημα ὡς ἑξῆς: «Θάρρος, ἀντοχή, ἐνεργητικότητα, ἀποφασιστικότητα καὶ σταθερότητα, εἶναι ὅλα γνωρίσματα ἐκείνης τῆς ὑψηλοφροσύνης ἢ ὅποια βγαίνει μόνο ἀπὸ τὶς πηγές τῆς θέλησης κι ἢ ὅποια εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὶς αἰσθησιακὲς παρορμήσεις. Ἐδῶ λοιπὸν βρίσκεται μιὰ αὐτόνομη ἐκδήλωση μιᾶς ἀνώτερης ζωῆς, καὶ μᾶς προμηθεύει μὲ τὰ μέσα ἐλέγχου τῶν πρωτογόνων μας ὁρμῶν. Ἡ χαρὰ εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν λαγνεία. Γι' αὐτὴ τὴ χαρὰ ὁ ἄνθρωπος ἀποδιώχνει ὅλες τὶς ἀνάξιες ἡδονές. Ἀκόμη κι ὁ θεατῆς, παριστάμενος μάρτυρας ἐνεργητικότητας κι ἀποφασιστικότητας, βιώνει αὐτὴ τὴ χαρὰ ἢ ἀδυναμία, ἢ δειλία κι ἢ νωχέλεια εἶναι δυσάρεστα, γιὰτὶ ἐξευτελίζουν τὴν ζωὴ»⁷.

Ἡ «ἀνώτερη ζωὴ», πού τάχα προσφέρει τὸ σπὸρ συνίσταται σὲ μιὰ προταρμολῆ σιὸν ἀνορθολογιισμό τῶν ὑπαρχουσῶν συνθηκῶν. Ἡ ὑπόσχεση πού δίνει τὸ σπὸρ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ σώματος, ἐκμεταλλεζόμενου καὶ ταπεινωμένου ἐπὶ αἰῶνες ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, εἶναι ἀπλῶς ἡ ἐπιστροφή στὸ σῶμα ἐνὸς μέρους τῶν λειτουργιῶν τὶς ὁποῖες ἔχει ἀποστερηθεῖ ἀπὸ τὴ μηχανή.

« Ἀλλὰ τὸ κάνουν αὐτὸ μονάχα γιὰ νὰ γυμνάσουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ ὑπηρετήσουν ἀκόμη πιὸ ἄκαμπτα τὴν μηχανή»⁸.

Τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι ὑποχρεωμένο πιά νὰ δαπανήσῃ ὅλη τὴν ἐνεργητικότητά του στὴν ἐργασία, θὰ μπορούσε νὰ ἐπανα-σεξουαλικοποιηθεῖ καὶ νὰ γίνῃ πρόσφορο γιὰ παιχνίδι μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ Ἔρωτα⁹. Ἐπειδὴ αὐτὸ θὰ ὀδηγοῦσε στὴν καταστροφή κοινωνικῶν δεσμῶν οἱ ὁποῖοι ἐκπληρώνουν ἓνα ἀναγκαῖο ρόλο στὴν διατήρηση τῆς ὑπάρχουσας δομῆς τῆς ἐξουσίας, τὸ σπὸρ προσφέρεται σὰν διέξοδος. Ἐμποδίζει τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ αἰσθησιασμοῦ ὑποβιάζοντας τὴν ζωὴ στὴν κατάσταση νεκρῶν μηχανημάτων.

Ἀκόμη κι ὅπου ὁ Ἔρως θὰ μπορούσε ν' ἀναμένεται πὼς ἔχει ἐλεύθερο πεδίο, πέρτει θῦμα σὲ καταπιεστικούς μηχανισμούς παρόμοιους μ' ἐκείνους τοῦ γηπέδου. Ἡ χειραγώγηση τῆς σεξουαλικότητας, πού ἀποστερεῖται τὸ γνήσιό της ἐρωτικὸ περιεχόμενο, ὑποβιάζει τὴν σεξουαλικὴ ἐπαφὴ σ' ἓνα εἶδος πειθαρχημένου σπὸρ—ἓνα σεξουαλικὸ ἀθλητισμὸ μετρούμενο ἀπλῶς μὲ ὄρους ἐπίδοσης. Ἄν ἀκολουθήσετε τὶς ὀδηγίες τῶν μαζικῶν μέσων ἐνημέρωσης γιὰ τὸ πὼς θὰ βελτιώσετε τὴν σεξουαλικὴ τεχνική σας, ἔχετε μιὰ καλὴ προοπτικὴ νὰ ἐπιταχύνετε τὴν συχνότητα τῶν ὀργανισμῶν σας.

II. ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

«Σήμερα ή μέθοδος βαρύνει περισσότερο από τή δεξιοτεχνία. Πρέπει νά σᾶς γυαλίουν γιά νά λάμψετε».

Μάϊκ Ίνγκλαντ

Παρά τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή σήμερα εἶναι συνεργατικὴ καὶ κοινωνική, ἡ ἰδιοκτησία κι ὁ ἔλεγχος τῶν μέσων παραγωγῆς ἐξακολουθοῦν νᾶναι συγκεντρωμένα στὰ χέρια μιᾶς προνομιούχας μειοψηφίας. Ἡ μάζα τοῦ πληθυσμοῦ ἐξακολουθεῖ νά συντηρεῖται πουλώντας τὴν ἐργασιακὴ τῆς δύναμη. Γιά νά ἐπιβιώσει στὴν ἀνταγωνιστικὴ πάλη, μιὰ οἴρμα πρέπει νά ἀποσκοπεῖ στὸ συνδυασμὸ ζωντανῆς ἐργασίας μὲ νεκρὸ κεφάλαιο κατὰ τὸν πιὸ ἐπικερδῆ τρόπο. Ὁ ἐργάτης δὲν παράγει γιά τὸν ἑαυτό του ἀλλὰ γιά τὸ κεφάλαιο. Πρέπει νά παράγει ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερη ὑπεραξία, ἐπὶ πλέον καὶ παραπάνω ἀπὸ τὴν ἀξία τῶν μέσων συντήρησης ποὺ παίρνει γιά νά ζήσει καὶ νά διατηρήσει τὴ δική του ἐργασιακὴ δύναμη. «Τὸ κατευθυντήριο κίνητρο, ὁ σκοπὸς καὶ στόχος τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς, εἶναι νά βγάλει τὴν μεγαλύτερη δυνατὴ ποσότητα ὑπεραξίας, καὶ συνακόλουθα νά ἐκμεταλλευτεῖ τὴν ἐργασιακὴ δύναμη στὴν μεγαλύτερη δυνατὴ ἔκταση»¹.

Στὴν διάρκεια τῶν πρώτων σταδίων τῆς ἀνάπτυ-

ξής του, ὁ καπιταλισμὸς στόχευε νὰ αὐξήσῃ τὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους, πρωταρχικὰ μὲ τὴν ἐπέκταση τῆς ἐργασιακῆς ἡμέρας. « Ἄν καὶ τὰ μηχανήματα εἶναι τὰ πιὸ ἰσχυρὰ μέσα γιὰ τὴν αὐξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας — δηλ. γιὰ τὴν σύντμηση τοῦ ἐργασιακοῦ χρόνου ποὺ ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν παραγωγή ἑνὸς ἐμπορεύματος — γίνονται στὰ χέρια τοῦ κεφαλαίου τὸ πιὸ ἰσχυρὸ μέσο, σ' ἐκεῖνες τὶς βιομηχανίες ὅπου εἰσβάλλουν πρῶτα, γιὰ τὴν παράταση τῆς ἐργασιακῆς ἡμέρας πέρα ἀπὸ κάθε ὄριο ποὺ μπαίνει ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση»².

Ἡ πίεση τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τὰ φυσικὰ ὅρια αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἐκμετάλλευσης, καὶ τέλος κάτι ὄχι λιγώτερο σημαντικό, ἡ ἀντίδραση τῶν ἐργαζόμενων τάξεων, τῶν ὁποίων ἡ ἴδια ἢ ὑπαρξη ἀπειλοῦνταν, ὅλα ὁδήγησαν σ' ἓνα κατοπινὸ στάδιο τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ, σὲ μιὰ ἀλλαγὴ στὴν ἔμφαση. Ἡ ἐκμετάλλευση τῆς ἐργασιαστικῆς δυνάμεως πῆρε πιὸ ἐντατικὴ μορφή. Ὅταν ἡ βαθμιαία ὀγκούμενη ἐξέγερση τῆς ἐργαζόμενης τάξης ἀνάγκασε τὸ κοινοβούλιο νὰ μειώσει καταναγκαστικὰ τὶς ὥρες ἐργασίας, καὶ ν' ἀρχίσει νὰ ἐπιβάλλει μιὰ φυσιολογικὴ ἐργάσιμη μέρα στὰ ἐργοστάσια μὲ στενὴ ἔννοια, ἔτσι ὥστε ἡ αὐξηση τῆς παραγωγῆς ὑπεραξίας μὲ τὴν παράταση τῆς ἐργασιακῆς ἡμέρας νὰ πάρει γιὰ πάντα τέλος, ἀπὸ ἐκείνη τὴν στιγμή τὸ κεφάλαιο ἔρριξε ὅλη τὴ δυνάμη του στὴν παραγωγή σχετικῆς ὑπεραξίας, ἐπιταχύνοντας τὴν παραπέρα βελτίωση τῶν μηχανημάτων»³.

Μέσω τῶν τεχνικῶν ἐξελίξεων, ἡ ἔνταση τῆς ἐργασίας αὐξήθηκε σημαντικά. Ἡ ὑψηλότερη ἔνταση τῆς ἐργασίας ποὺ ἐπιβλήθηκε στὸν ἐργάτη «αὐξήσε τὴν δαπάνη ἐργασίας σὲ δεδομένο χρόνο, ὕψωσε τὴν ἔνταση τῆς ἐργασιακῆς δυνάμεως καὶ ὁδήγησε σὲ στενώ-

τερο κλείσιμο τῶν πόρων τῆς ἐργασιακῆς μέρας, στήν συμπύκνωση τῆς ἐργασίας»⁴.

Ἡ ἴδια ὑπολογιστική λογική, ἡ ὁποία ὀρθολογικοποιεῖ τίς τεχνικές τῆς παραγωγῆς πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κεφαλαίου, μὲ σκοπὸ νὰ πετύχει μιὰ πιὸ ἐντατική ἐκμετάλλευση τῆς ἐργασιακῆς δύναμης, δίνει στὸ ἐπαγγελματικὸ ποδόσφαιρο τὸν χαρακτήρα του σὰν κλάδου τῆς παραγωγῆς. Ἡ ἄριστη ἐκμετάλλευση τῆς ἐργασιακῆς δύναμης ἔχει τὸ ἀντίστοιχό της στὸ σύνολο τῶν τερμάτων πού οἱ παίχτες ἀναμένεται νὰ πετύχουν μὲ τὴν ἀθλητικὴ τους παραγωγικότητα.

Ἡ ἐλκυστικότητα τοῦ ποδόσφαιρου σὰν ὁ μ α - ὀ δ ι κ ο ὕ παιχνιδιού ἀντανακλᾷ τὴν κυριαρχικὴ θέση πού κατέχει ἡ συλλογικὴ ἐργασία σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας. Ἡ συλλογικὴ ἐργασία παράγει μεγαλύτερη ποσότητα ἀξιῶν χρήσης ἀπὸ τὴν ἴδια προσπάθεια ἐφαρμοζόμενη ἀτομικά, καὶ συνακόλουθα μειώνει τὸν ἐργάσιμο χρόνο πού ναι ἀναγκαῖος γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἓνα δεδομένο ὠφέλιμο ἀποτέλεσμα. Ἡ συνεργασία σημαίνει ὅτι τὸ ἔργο τοῦ κάθε ἐργάτη «καθορίζεται ἄμεσα ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ σχετίζεται μὲ τοὺς ἄλλους κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε, κατὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου του, τὸ ἄτομο πρέπει νὰ πάρει εἰδικὰ ὑπ' ὄψη του τὸν συνεργατικὸ του ρόλο»⁵.

Ἡ σύγχρονη τεχνολογία ἀπαιτεῖ ὅλο καὶ πιὸ περίπλοκες ἐργασιακὲς διαδικασίες, καὶ μιὰ αὐξανόμενη ρύθμιση τῆς ἀτομικῆς συμπεριφορᾶς στὸν τόπο ἐργασίας. «Κατὰ τὸν ἴδιο χρόνο πού ἡ ἐργοστασιακὴ ἐργασία ἐξουθενώνει τὸ νευρικὸ σύστημα στὸ ἔπακρο, ξεμπερδεύει μὲ τὸ πολύπλευρο παιχνίδι τῶν μυῶνων, καὶ δεσμεύει κάθε μῦο ἐλευθερίας, τόσο στήν σωματικὴ ὅσο καὶ στήν διανοητικὴ δραστηριότητα»⁶. Ὁ ἐργάτης δὲν δουλεύει πιά τὰ μηχανήματα· εἶναι μᾶλλον τὰ μη-

χανήματα πού δουλεύουν τὸν ἐργάτη. Γίνεται ἓνα ἀπλὸ ἐξάρτημα, ζωντανὸ ἀλλ' ὄχι πραγματικὰ ζῶν.

Ἐκεῖνοι οἱ τύποι σπὸρ πού γεννήθηκαν στὰ παιχνίδια τῆς μπάλλας ἔχουν προσλάβει μέσα στοὺς κανόνες, στὴν πειθαρχία καὶ στὸ ἰδιαίτερο εἶδος ἠθικῆς τους, τὰ γνωρίσματα τῆς ἐργασιακῆς κατάστασης σὲ μιὰ ἀναδιαρθρωμένη μορφή»⁷. Ἡ συνεργασία τῶν παικτῶν στὸν ἀγωνιστικὸ χῶρο ἔχει, ἀπὸ τὶς πρωϊμώτατες ἀπαρχές της, ὑποστεῖ μεταβολές πού ἀντιστοιχοῦν μ' ἐκείνες στὸ πεδίο τῆς ἐργασίας. Μολονότι, ἀκόμη καὶ στὰ πρωϊμώτατα στάδια τοῦ σπὸρ, ὁ κοινὸς στόχος μιᾶς ομάδας — νὰ σημειώσει τέρματα καὶ νὰ ἐμποδίσει τὴν ἀντίπαλη ομάδα ἀπὸ τοῦ νὰ σκοράρει — ἀναπόφευκτα περιεῖχε ἓνα κάποιο μέτρο συνεργατικῆς προσπάθειας, ὑπῆρχε ταυτόχρονα σημαντικὸς χῶρος γιὰ ἀτομισμό. Πρὶν ἀπὸ τὸ 1900, κι ἰδιαίτερα ὅταν τὸ παιχνίδι παιζόταν κυρίως ἀπὸ ἀγόρια τῶν δημοσίων σχολείων καὶ σπουδαστὲς τῶν Ἀγγλικῶν Πανεπιστημίων — τῶν ὁποίων οἱ μελλοντικὲς σταδιοδρομίες (βιομήχανοι μέσα στὸν καπιταλισμὸ τοῦ LAISSER FAIRE ἢ πράκτορες τῆς ἀποικιοκρατίας) προϋπόθεταν ὑψηλὸ βαθμὸ αὐτονομίας, πρωτοβουλίας κι αὐτοπειθαρχίας — ἡ δεξιότηχία τοῦ κάθε παίκτη στὸ ντριμπλάρισμα ἦταν ἀπόλυτα θεμελιώδης. Συμβαδίζοντας μ' αὐτὸ τὸν ἀτομισμό, οἱ κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ καταστρώνονταν, τουλάχιστον ἐν μέρει, ἀπὸ τὶς δυὸ ομάδες ἀμέσως πρὶν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα. Ἀκόμη κι οἱ πρῶτοι γενικὰ ἀποδεκτοὶ κανόνες τοῦ 1863 δὲν περιεῖχαν κανονισμοὺς σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν παικτῶν, τὸν χρόνον παιξίματος, τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα τῆς μπάλλας, τὶς ποινὲς καὶ τὴν ἐκτίμηση τοῦ ἀγῶνα, ἔτσι ὥστε ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀπόψεις οἱ ομάδες ἔπρεπε νὰ κάνουν τὶς δικῆς τους συμφωνίες. Οἱ διαιτητὲς ἦσαν ἐπίσης ἄγνωστοι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη

οι ομάδες πρόσεχαν οι ίδιες να τηρούνται οι κανόνες. Το παιχνίδι διεξαγόταν κατά ολοκληρωτικά ασυντόνιστο τρόπο. Αυθόρμητη βοήθεια δινόταν στους αδύνατους παίκτες, και οι παίκτες δεν περιορίζονταν σε προκαθορισμένους ρόλους.

Αν κανείς συγκρίνει τούτο με το σύγχρονο ποδόσφαιρο, είναι σαφές ότι η ισορροπία μεταξύ των ατομικών αναγκών των παικτών και των συμφερόντων της ομάδας έχει μεταβληθεί προς όφελος της τελευταίας. Το ατομικό ντριμπλάρισμα παίζει σήμερα ένα πολύ δευτερεύοντα ρόλο, ενώ η ικανότητα πάσσας έχει αποκτήσει τεράστια σπουδαιότητα. Ένα τελευταίο ίχνος ατομικού αυθόρμητισμού φαίνεται να επιτρέπεται μόνο στην μικρή περιοχή, στην δημιουργία και έναλλαγή των εύκαιριων για σκοράρισμα. Όμως κι αυτό ακόμη το απομεινάρι ατομικότητας αναλαμβάνεται κι απορροφάται από τους σπесиαλίστες «στράικερς». Το ταλέντο που δείχνεται σ' αυτή την δραστηριότητα είναι ολοκληρωτικά ένα μέρος της όλης επιχείρησης, άλλοιως δεν θα μπορούσε ν' αφομοιωθεί τόσο εύκολα μέσα στην προσχεδιασμένη τακτική σύλληψη.

Η συμμετοχή στην διατύπωση των κανόνων είναι μιὰ άλλη όψη που από καιρό απομακρύνθηκε από τον έλεγχο των παικτών. Σήμερα οι κανόνες του παιχνιδιού καθορίζονται ως το τελευταίο γράμμα από διεθνή συνέδρια, κι οι αποφάσεις τους είναι δεσμευτικές σε κάθε περιοχή της ποδοσφαιρικής δραστηριότητας. Οι τεχνολογικές συνθήκες του έργου, οι όποιες καθορίζουν την συμπεριφορά στον τόπο εργασίας, αναπαράγονται πάνω στον αγωνιστικό χώρο από συστήματα παιχνιδιού και τακτικές μανούβρες, οι όποιες έχουν ύποσται περίπλοκη επεξεργασία από τους μάνατζερς. Από τους παίκτες αναμένεται να υπακούουν πλήρως σ'

αυτά τὰ σχέδια, «για νὰ ἐναρμονίσουν τὴν ὁμαδικὴ ἐργασία τους στὴν κατάστασι μιᾶς καλοδουλεμένης μηχανῆς»⁸. Ἡ αὐθόρμητη βοήθεια γίνεται σκόπιμα δύσκολη, γιατί σημαίνει παραμέλησι τῶν προκαθορισμένων καθήκοντων. Κάθε παίκτης πρέπει νὰ ἐκπληρώσει ἕναν ἀκριβῶς ὀρισμένο ρόλο μέσα στὴν ὁμάδα. Καὶ ὡς πρὸς τὴν θέσι καὶ ὡς πρὸς τὴν λειτουργία.

Ἡ ὑπολογιστικὴ λογικὴ τῆς σύγχρονης παραγωγῆς, ἡ ὁποία ὀδήγησε σὲ τέτοιον κατατεμαχισμένο καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας, ἔχει τὸ ἀντίστοιχό της στὸ γήπεδο. Ὅπως ὁ ἐργαζόμενος κι ὁ ὑπάλληλος, ὁ ποδοσφαιριστὴς πρέπει νὰ σταθεῖ στὸ πόστο του ὅπου οἱ πράξεις του ἀνάγονται σ' ἐπαναλαμβανόμενα καθήκοντα. Οἱ στρατηγικὲς καὶ τὰ συστήματα παιχνιδιῦ κατανέμουν εἰδικὰ καθήκοντα γιὰ νὰ πετύχουν τὴν μέγιστη ὁμαδικὴ ἀποδοτικότητά· ὅσο πιὸ περίπλοκα γίνονται αὐτά, τόσο διαφοροποιημένο εἶναι τὸ καθήκον. Στις πρῶτες-πρῶτες μέρες τοῦ ποδοσφαίρου, ὅπως παιζόταν πρὶν ἀπὸ τὸ 1850, ἡ ἐξειδίκευσι τῶν ρόλων ἦταν ἄγνωστη· ὁ ἀτομικὸς παίκτης δὲν εἶχε καμμιά ἰδιαίτερη λειτουργία ἢ θέσι στὸν ἀγωνιστικὸ χῶρο. Ἡ πρώτη λειτουργικὴ διαίρεσι στὴν ἀνάπτυξι τοῦ παιχνιδιῦ ἦταν ἐκεῖνη μεταξὺ ἄμυνας κι ἐπίθεσις. Στὸν κατάλληλο χρόνον, ὁ τεριματοφύλακας ἔφραζε νὰ κρατᾷ εἰδικὴ θέσι ἀνάμεσα στοὺς ἀμυντικούς. Δὲν ὑπῆρχε μνεία γι' αὐτὸν στοὺς πρῶτους γενικούς κανόνες τοῦ 1863, καθὼς κάθε παίκτης ἐπιτρεπόταν νὰ πιάνει τὴν μπάλλα μὲ τὰ χέρια του. Ὅταν ἐμφανίστηκε γιὰ πρώτη φορὰ στοὺς ἀναθεωρημένους κανόνες τοῦ 1870, συμφωνήθηκε νὰναὶ ὁ μοναδικὸς παίκτης ποὺ ἐπιτρεπόταν νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ χέρια του γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν ὑπεράσπισι τοῦ τέρματος. Ἐπειδὴ ἡ ἀναλογία τῶν κυνηγῶν πρὸς τοὺς ὀπισθοφύλακας ἦταν πάρα πολὺ εὐ-

νοική για τούς πρώτους, ή άμυνα ενισχύθηκε στις αρχές του 1870 με την απόσπαση μερικών κυνηγών για να σχηματίσουν τις θέσεις των μέσων (χάφ μπάκ, δηλαδή ήμιοπισθοφυλάκων). Άπ' αυτούς τούς μέσους άναμενόταν να καταλάβουν τὸ διάστημα μεταξύ του τερματοφύλακα και των όπισθοφυλάκων από τὸ ένα μέρος, και των κυνηγών από τὸ άλλο. Τὰ καθήκοντα των θέσεων οι όποιες έχουν καθιερωθεί τώρα (όπισθοφύλακες, μέσοι και κυνηγοί) έξακολουθοῦσαν νάναι ακόμη πλήρως άκαθόριστα. Οι όπισθοφύλακες και ήμιοπισθοφύλακες είτε προσπαθοῦσαν να πιάσουν τούς αντίπαλους κυνηγούς σε μιὰ παγίδα όρσάιντ, είτε μαζεύονταν όλοι στο στόμιο του τέρματος για να μπλοκάρουν ένα σουτ πρὸς τὸ τέρμα τὸ όποιο οι αντίπαλοι κυνηγοί προσπαθοῦσαν να κάνουν με τις άσυντόνιστες έπιθέσεις ατόμων. Σὲ χτυπητὴ αντίθεση πρὸς αὐτά, τὸ σύστημα πὸ συνήθως χρησιμοποιούνταν στα 1940 και 1950 περιείχε μιὰ ύψηλὰ άναπτυγμένη, διαφοροποίηση ρόλων. Σ' αὐτὸ τὸ σύστημα ή πρώτη γραμμὴ άμυνας συνίστατο από τρεις παίχτες. Οι δύο, οι άκραιοί όπισθοφύλακες, αντιστοιχοῦσαν στους αντίπαλους άκραιοὺς κυνηγούς, ενώ ὁ κεντρικός όπισθοφύλακας αντιστοιχοῦσε στὸν αντίπαλο κεντρικὸ κυνηγό. Ἡ δεύτερη γραμμὴ άμυνας σχηματίζονταν από τούς δύο μέσους, οι όποιοι είχαν τὸ καθῆκον ν' αντιμετωπίζουν τούς αντίπαλους ενδιάμεσους κυνηγούς. Αὐτοὶ μπορούσαν να εστθθήσουν μιὰν επίθεση μονάχα όταν τὰ άμυντικά καθήκοντά τους δὲν ζημιώνονταν άπ' αὐτό. Οι κυνηγοί διαιροῦνταν επίσης σε δύο κατηγορίες. Ἡ όπίσθια σειρά συνίστατο από τούς δύο ενδιάμεσους κυνηγούς, των όποίων έργο ἦταν γενικά να προετοιμάζουν τις έπιθέσεις και, κάπου-κάπου, να βοηθοῦν τὴν άμυνα. Οι τρεις στράικερς ἦσαν οι άκραιοὺς κυνηγοὺς κι ὁ κεντρικός κυνη-

γός. Ἡ λειτουργία τους ἦταν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ἐπιθετικὴ ἢ μοναδική τους συνεισφορά στὴν ἄμυνα ἦταν νὰ ἐμποδίζουν τοὺς ἀντίπαλους ἀμυντικούς, ὅταν αὐτοὶ τοὺς εἶχαν κλείσει τὴν μπάλλα, ἀπὸ τὸ νὰ κάνουν ἀκριβεῖς πάσες. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο, οἱ ἀτομικοὶ παίχτες εἶχαν περισσότερο συγκεκριμένα καθήκοντα σύμφωνα μὲ τὴν τακτικὴ πὺ χρησιμοποιοῦσαν ἐνάντια σὲ μιὰ συγκεκριμένη ἀντίπαλη ὁμάδα.

Σὲ μιὰ τέτοια κατανομὴ ρόλων, κάθε συμμετέχων ἀναμένεται νὰ συμπεριφερθεῖ κατὰ ἓνα προκαθορισμένο τρόπο. Ἡ θέση του περικλείει μιὰ περιορισμένη σφαῖρα δράσης, μιὰ εἰδικὴ λειτουργία μέσα στὸ ὁμαδικὸ σύστημα, καὶ εἰδικές προσδοκίες τῶν ρόλων (π.χ. ἰκανότητα στὰ σούτ).

Τὰ σύγχρονα διαφοροποιημένα συστήματα παιχνιδιῦ ἔχουν ἀπὸ καιρὸ εὐνοήσει ἓνα ὑψηλὸ βαθμὸ ἐξειδίκευσης. Κάποιος πὺ σούταρε καλὰ μὲ τὸ δεξί του πόδι καὶ μπορούσε νὰ τρέχει γρήγορα γινόταν δεξιὸς ἐξτρέμ· κάποιος πὺ ἦταν πιὸ γερὸς στὸ ἀριστερὸ καὶ εἶχε ὀργανικὴ ἀντοχὴ ταίριαζε καλύτερα γιὰ ἀριστερὸς χάφ. Ἄλλ' ἀκριβῶς ὅπως στὸν κόσμον τῆς βιομηχανίας, ὅπου οἱ ραγδαῖα μεταβαλλόμενες τεχνικὲς παραγωγῆς ἀπαιτοῦν διορατικότητα, εὐφυΐα καὶ προσαρμοστικότητα, ἔτσι ἐπίσης, στὸ γήπεδο, οἱ ἀδυναμίες τῆς ὑπερ-εξειδίκευσης ἔγιναν ἐμφανεῖς.

Γι' αὐτὸ, στὰ τελευταῖα χρόνια, οἱ μάνατζερς ἀνέπτυξαν ἓνα τύπον πολυ-τάλαντου παίκτη. Σὲ μιὰ συνέντευξη, τὴν ὁποία ἔδωσε τὸ 1961, ὁ Ἄλφρεντο ντὲ Στέφανο, πὺ τότε θεωροῦνταν σὰν ὁ καλύτερος ποδοσφαιριστὴς τοῦ κόσμου, ἐξέφρασε τὴ γνώμη ὅτι, «Ὁ ποδοσφαιριστὴς τοῦ μέλλοντος θὰ πρέπει νὰναι ἰκανὸς νὰ παίξει σὲ κάθε θέση στὸ γήπεδο. Δὲν θὰναι ἀπλῶς ἀμυντικὸς, μέσος ἢ κυνηγός, ἀλλὰ θὰναι πολὺπλευρος,

ικανός ν' αντιμετώπισει έναν αντίπαλο στην επίθεση ή στην άμυνα. Οί κυνηγοί θά πρέπει νά μάθουν ν' αμύνονται κι οί άμυντικοί κι οί μέσοι θά πρέπει νά εξοικειωθούν μ' επιθετικές κινήσεις»⁹. Σ' αυτόν τόν τύπο παίκτη, δέν επιτρέπεται μεγαλύτερη έλευθερία κίνησης από τούς προκατόχους του. Άπεναντίας, οί πολύπλευρες ικανότητες τόν καθίστουν ικανό νά περιληφθεί σ' άκόμη πιό λεπτομερειακές τακτικές παραλλαγές, οί όποιες προβλέπουν για τούς παίχτες μεταβαλλόμενες θέσεις. Στά συστήματα 4-4-2, ή 4-2-4, ή 4-3-3, πού χρησιμοποιούνται σήμερα, συνήθως μονάχα οί στράικερς είναι σπेशιαλίστες. Οί άλλοι παίχτες κινούνται γύρω από ένα πολύ ρευστό σύστημα· οί κυνηγοί μετατρέπονται σ' όπισθοφύλακες, οί όπισθοφύλακες σέ κυνηγούς. Αύτή ή άπο-είδίκευση επιτρέπει ένα λεπτότερο βαθμό συγχρονισμού και μιá πιό άκριβή άλληλουχία κινήσεων. Μεταξύ περιόδων σχετικής έγκράτειας μπορούν νά παρεμβληθούν περίοδοι πίεσης.

Άκόμη κι οί έξουσιαστικές σχέσεις τού τόπου εργασίας διατηρούνται στό γήπεδο σέ κατάλληλα τροποποιημένο, μορφή. Στούς ποδοσφαιριστές πέφτει τόσο λίγος λόγος ώς πρòς τόν τρόπο πού χρησιμοποιούνται τά ταλέντα τους, όσο κι εκείνοι πού ζούν από τήν πώληση τής εργασίας τους επιτρέπεται νά καθορίζουν τόν τρόπο εφαρμογής της. Όπως παραδέχεται άδίστακτα κάποιος μάνατζερ: «Είμαι δικτάτορας. Στό ποδόσφαιρο δέν ύπάρχει δημοκρατία. Δέν μπορείτε νά ρωτήσετε έξη ανθρώπους νά δώσουν γνώμη»¹⁰. Ό άθλητής ύψηλής απόδοσης άσκει τόσο λίγο έλεγχο πάνω στην εκγύμνασή του όσο κι οί μισθοδίαιτοι άσκούν πάνω στον τύπο, τήν διάρκεια και τήν ένταση τής εργασίας τους. Τò πρόγραμμά τους εκγύμνασης άκολουθεί άκριβείς γραμμές και καταγράφει λεπτομερειακά τίς σωματι-

χές ικανότητες που πρόκειται να του ζητηθούν. «Μέσα στην ομάδα, οι παίκτες κάνουν έποπτευόμενη ζωή, βρίσκονται πλήρως στη διάθεση του μάνατζερ, ο οποίος μπορεί να ρυθμίσει κάθε τους κίνηση, και γυμνάζονται από πρώην παίκτες των οποίων η αθλητική ζωή απέχει έτη φωτός από τις σημερινές συνθήκες»¹¹.

Οι αρχές της προπονητικής τεχνικής απαιτούν την ανώτατη δυνατή αθλητική απόδοση από ένα δεδομένο δυναμικό. Αυτές οι απαιτήσεις αντιστοιχούν σ' εκείνες του Τευλορισμού. Προς το συμφέρον της ένταξης έκμετάλλευσης της εργασιακής δύναμης, αυτή η διδασκαλία παροτρύνει «την ανάπτυξη κάθε ανθρώπου στην κατάσταση της μέγιστης αποδοτικότητάς του, έτσι ώστε να μπορεί να είναι σε θέση να φτάσει, γενικά μιλώντας, την ανώτατη βαθμίδα απόδοσης που του επιτρέπουν οι φυσικές του ικανότητες»¹². Ο στόχος της μελέτης του χρόνου και της κίνησης (της κινησιοχρονομετρίας) είναι η άριστη απόδοση κάθε μονάδας ενέργειας, ενώ η θεωρία της κίνησης στο σπόρ ζητά να κάνει κάθε κίνηση «πιό σκόπιμη, πιο ορθολογική και έτσι επιτυχημένη»¹³.

Οι μέθοδοι που συνιστώνται από την μελέτη του χρόνου και της εργασίας ζητούν να εκμεταλλευτούν επικερδώς τα κενά μεταξύ των ατομικών κινήσεων. Η χειραγώγηση αυτών των κενών μπορεί στην πραγματικότητα ν' αυξήσει το προϊόν. Η τεχνική της ενδιάμεσης εκγύμνασης, την οποία το ποδόσφαιρο παίρνει από τον αθλητισμό, μετατρέπει το κενό, το διάστημα μεταξύ των ασκήσεων, σ' «έπωφελή διακοπή», η οποία υποτίθεται ότι προωθεί την ύψηλη απόδοση. «Οι περίοδοι απόλαυσης μεταξύ των ασκήσεων εκτιμούνται σαν τόσο σπουδαίες όσο κι οι ίδιες οι ασκήσεις. Το πρόβλημα είναι να όριστεί το χρονικό διάστημα των διακοπών»

μέ ὅσο τὸ δυνατὸν μεγαλύτερη ἀκρίβεια»¹⁴.

Ἡ ἔρευνα τοῦ Ἑλτον Μάγιο καὶ τῆς ομάδας του, ἡ ὁποία ξεκίνησε τὶς τεχνικὲς τῶν «ἀνθρώπινων σχέσεων», εἰδείξε τὴν σημασία τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα καὶ τῆς χειραγώγησης πρὸς διανοητικῶν στάσεων, στὴν ἐπίτευξη ἀριστῆς ἐργασιακῆς ἀπόδοσης. Οἱ ἄκρες ψυχολογικὲς πιέσεις πρὸς βιώνονται πρὶν καὶ στὴν διάρκεια ἀθλητικῶν ἀνταγωνισμῶν, καθὼς καὶ κατὰ τὴν παραμονὴν σὲ κέντρα προπόνησης, προκαλοῦν καταστάσεις στρῆς οἱ ὁποῖες ἀναγκάζουν τοὺς μάνατζερς τῶν ομάδων νὰ ἐνδιαφέρονται διαρκῶς περισσότερο γιὰ τὴν διανοητικὴν κατάστασιν τῶν παικτῶν. Μία μορφή θεραπείας πρὸς ἀποβλέπει στὴν πλήρωσιν τοῦ χρόνου πρὸς δὲν καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀθλητικὲς δραστηριότητες, ἐξασφαλίζει ὅτι ὁ ἀτομικὸς παίκτης δὲν ἐγκαταλείπεται στὸν ἑαυτὸ του καὶ ὅτι δὲν ἐπικρατοῦν ἀντιζηλιῆς ἢ ἄλλες διανοητικὲς καταστάσεις πρὸς εἶναι πιθανὸν νὰ μειώσουν τὴν ἀπόδοσιν. Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ προβλέψῃ κανεὶς ὅτι σὲ λίγο καιρὸν τὸ ἰσοδύναμον τοῦ ἐργοστασιακοῦ ψυχολόγου θὰ ἀπασχοληθῇ στοὺς τόπους ὅπου κατασκευάζεται ἡ ἀθλητικὴ ἀπόδοσις ὑψηλῆς ἀποτελεσματικότητος. Μερικὲς ομάδες ἤδη κάνουν χρῆσιν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ψυχολόγου.

III. ΟΙ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΕΣ ΜΠΙΖΝΕΣ

«Δέν είναι ἀλήθεια ὅτι δέν ἐνδιαφερόμαστε νά κά-
νουμε λεφτά».

Σίντνεϊ Γουέηλ
πρόεδρος τῆς Τόττεναμ

Οἱ κοινωνικές δραστηριότητες κι οἱ διαπροσωπικές σχέσεις στήν καπιταλιστική κοινωνία κυβερνοῦνται σέ μεγάλη ἔκταση ἀπό τή λογική τῆς ἀγοράς. Ἡ ἐμπορευματική ἀνταλλαγή κι ἡ κοινωνική δομή πού καθορίζεται ἀπ' αὐτήν διαπεροῦν ὅλους τοὺς κλάδους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, καί τὸ σπόρ δέν ἀποτελεῖ ἐξαίρεση. Ὁ καπιταλισμός χρησιμοποιοῖ ἐπικερδῶς τὴν ἔλκυστικότητα τοῦ σπόρ κατὰ ποικίλους τρόπους. Ἡ μοναδική ἔρευνα στὰ πλαίσια τῆς ὁποίας ἐξετάστηκε λεπτομερειακὰ ἡ οἰκονομικὴ σπουδαιότητα τοῦ σπόρ ἀφορᾷ τὶς συνθήκες τῆς Ἑλβετίας τοῦ 1952. Τὸ συμπέρασμα ἦταν ὅτι «τὸ σπόρ σήμερα κατέχει μιὰ θέση ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος. Οἱ ἐτήσιες ἀκαθάριστες εἰσπράξεις τοῦ Ἑλβετικοῦ σπόρ ἀνέρχονται στὰ 2,5 τοῖς ἑκατὸ τοῦ συνολικοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος, κι ἡ ἐπένδυση στὸ σπόρ ἀντιπροσωπεύει κατὰ προσέγγιση τὸ 1,5 τοῖς ἑκατὸ τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου». ¹

ἐπαγγελματικὸ ποδόσφαιρο

«Ὄταν ἀπαιτήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, πού ἤθελαν νὰ δοῦν ἓνα ἀθλητικὸ ἀγῶνα, τὸ πρῶτο εἰσιτήριο, θεμελιώθηκε ὁ ἐπαγγελματισμός». ² Τὸ Ἀγγλικὸ παράδειγμα θὰ χρησιμεύσει σὰν ὑπόδειγμα τοῦ ἐμπορικοῦ ποδοσφαίρου, τὸ ὅποιο ἐμφανίστηκε πρῶτα στὴν Ἀγγλία καὶ σὲ μιὰ ἰδιαίτερα καθαρὴ μορφή.

Τὰ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα εἶναι κερδοσκοπικὲς ἐπιχειρήσεις στὸν τομέα τῶν ὑπηρεσιῶν, πού πωλοῦν ποδοσφαιρικὲς ἐκτελέσεις σὰν ἐμπόρευμα στὸ καταναλωτικὸ κοινό. Ὀργανώνονται σὰν ἀνώνυμες ἐταιρεῖες, μὲ τὶς μετοχὲς τοὺς συνήθως στὴν κατοχὴ λίγων πλούσιων βιομηχάνων. Οἱ ἐτήσιες εἰσπράξεις μιᾶς ομάδας τῆς πρώτης κατηγορίας εἶναι τοῦ ὕψους τῶν 300.000 στερλινῶν.

Ἡ πώληση ἀθλητικῶν ἐκτελέσεων ἀπαιτεῖ ἐπένδυση κεφαλαίου—ἓνα στάδιο, χώρους ἐκγύμνασης ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα ὅπως τὸ διοικητικὸ κέντρο. Αὐτὸ τὸ πάγιο κεφάλαιο ἀπαιτεῖ τὴν ἐργασία ἐπιμελητῶν, καθαριστῶν, ἐπιστατῶν, ταμιῶν, ὑπαλλήλων καὶ μάνατζερς πού νὰ τὸ διαχειρίζονται.

Τὸ ἐπικερδὲς ἐνὸς ποδοσφαιρικοῦ σωματείου ἐξαρτᾶται πάνω ἀπ' ὅλα ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τῶν ομάδων του. Αὐτὸ ἐξαρτᾶται μὲ τὴ σειρά του ἀπὸ τὴν διαθεσιμότητα κατάλληλης ἐργασιακῆς δύναμης: τῶν παικτῶν καὶ τῶν προπονητῶν. Ἐνας πετυχημένος ποδοσφαιριστὴς ξεκινᾷ συνήθως τὴν καριέρα του σὲ μιὰ ἐρασιτεχνικὴ ομάδα, ὅπου ἐντοπίζεται ἀπὸ κάποιον κατάσκοπο ταλέντων πού περιοδεύει γιὰ λογαριασμό ἐνὸς σωματείου πρώτης κατηγορίας. Τοῦ προσφέρεται ἓνα συμβόλαιο, κι ἀρχίζει μιὰ ἐπισημασθὴν σταδιοδρομία πού σπάνια διαρκεῖ περισσότερο ἀπὸ ὀκτὼ χρόνια. Ἐχοντας πούλη-

σει τις υπηρεσίες του είναι τώρα υπάλληλος, του οποίου τα συμφέροντα αντιπροσωπεύονται σε περιορισμένη έκταση από την ένωση των επαγγελματιών ποδοσφαιριστών. Είναι υφιστάμενος ενός μάνατζερ ο οποίος, σαν τοκογγραφέας του επενδυτικού κεφαλαίου του σωματείου, ενδιαφέρεται πάνω απ' όλα να κρατήσει την ομάδα στην πρώτη κατηγορία· ο υποβιβασμός στην δεύτερη κατηγορία θα μείωνε τις προόδους του σωματείου τουλάχιστο κατά το ένα τρίτο.

Στην αρχή ο ανερχόμενος και νεόφερτος παίκτης κρατιέται στην αναπληρωματική ομάδα, όπου παίζει δίπλα στους αστέρες του παρελθόντος, των οποίων οι ικανότητες είναι τώρα περιορισμένης οικονομικής αξίας. Ύστερα από λίγο έχει την ευκαιρία να πάρει την θέση ενός τραυματισμένου παίκτη στην πρώτη ομάδα. Αν κάνει καλή εντύπωση και σχολιαστεί ευνοϊκά από τα μαζικά μέσα ενημέρωσης, έχει δικαιολογήσει το κεφάλαιο που το σωματείο επένδυσε σ' αυτόν. Η εργασιακή του δύναμη μπορεί τώρα είτε να πουληθεί στην αγορά μεταγραφών είτε να χρησιμοποιείται μόνιμα για την προαγωγή της επιτυχίας του σωματείου. Το συμφέρον του στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων του αυξάνεται από ένα σύστημα δώρων που προστίθενται στην βασική του αμοιβή. Αν μπορεί να διατηρήσει μια πρώτη τάξης φόρμα για μια ικανοποιητική χρονική περίοδο, μπορεί να κληθεί να παίξει σε διεθνείς αγώνες. Αυτό εξασφαλίζει πρόσθετα δώρα και, λόγω της αυξημένης αγοραίας αξίας του, ένα βελτιωμένο συμβόλαιο με το σωματείο του. Σαν διεθνής ποδοσφαιριστής ανήκει σ' εκείνη την μικρή ποδοσφαιρική έλίτ, η οποία όχι μονάχα φέρνει επιτυχία στην ομάδα της κι αυξημένα κέρδη στο σωματείο, άλλ' επίσης ασκεί ιδιαίτερη έλξη στο κοινό, προμηθεύοντας το σωματείο με πρόσθετη πηγή

είσοδήματος. Μπορεί νά επενδύσει τό ὄνομά του στήν διαφήμιση, ἢ νά κερδίσει χρήματα μέ τό νά ἐκφράζει τίς ἀπόψεις του πάνω στό σπόρ γενικά, καί τό ποδόσφαιρο ἰδιαίτερα, στά μαζικά μέσα ἐνημέρωσης.

Ὁ πραγματικός ἐργασιακός χρόνος τοῦ ἐπαγγελματία εἶναι σχετικᾶ βραχύς. Ἀναλώνει εἰκοσιπέντε ὥρες τήν βδομάδα ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον στήν ἐκγύμναση καί τά μάτς. Ὁ ἐργάσιμος χρόνος του διαρκεῖ περίπου ἐννέα μῆνες, ἀπό τό τέλος τοῦ Ἰουλίου ὡς τίς ἀρχές τοῦ Μαΐου. Ὅμως, ὁ παίκτης δέν μπορεῖ νά χρησιμοποιήσῃ τόν ἐλεύθερο χρόνο του σύμφωνα μέ τό προσωπικό του γούστο ἢ τήν δική του κρίση. Εἶναι ὑποχρεωμένος συμβατικά νά διατηρεῖται σέ φόρμα. Τά σωματεῖα ἐπιμένουν, γιά παράδειγμα, οἱ παίκτες νά παίζουν ἕνα ὀρισμένο ἀριθμό γύρων γκόλφ κάθε μέρα, νά μὴν καπνίζουν οὔτε νά πίνουν καί νά πηγαίνουν γιά ὕπνο νωρίς. Ἄν ἡ διαχείριση τοῦ σωματείου προσθέσῃ ἄλλο ἕνα ἀγῶνα, ἂν στείλῃ τήν ὀμάδα σέ κέντρο ἐκγύμνασης ἢ ἂν κανονίσει ἕνα τουρνουά δύο ἢ τριῶν ἐβδομάδων στό ἐξωτερικό, ὁ παίκτης πρέπει νά εἶναι διαθέσιμος ὅποτεδήποτε.

«Ὁ ἐπαγγελματίας εἴτε ὑποτάσσεται εἴτε πρέπει νά ἐγκαταλείψῃ τελείως. Οἱ ἀσημένιες καί χρυσές ἀλυσίδες μιᾶς ριψοκίνδυνης σταδιοδρομίας τόν δένουν μέ τοὺς ἐμπορικᾶ προσανατολισμένους διευθυντῆς τῶν σωματείων. Δέν μπορεῖ νά χρησιμοποιήσῃ τίς καλύτερες ικανότητές του γιά δικό του ὄφελος, ἀφοῦ παραμένει ἕνα ἀγοραῖο ἐμπόρευμα, πού διατίθεται κατὰ τήν ἀποκλειστικὴ διάκριση τοῦ σωματείου του».³

Ἡ κύρια πηγὴ εἰσοδήματος τοῦ σωματείου ἀντλείται ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τῆς ὀμάδας στό γήπεδο. Οἱ εἰσπράξεις ἀπὸ τήν πώληση εἰσιτηρίων γιά τοὺς ἀγῶνες πρωταθλήματος πᾶνε στό τοπικὸ σωματεῖο. Στὴν περίπτωση τῶν φιλικῶν, εἴτε συμφωνεῖται μιὰ ὀρισμέ-

νη άμοιβή για τήν φιλοξενούμενη ομάδα, είτε οί εισπράξεις μοιράζονται σέ προκαθορισμένη αναλογία, είτε, άν σχεδιάζεται στο έγγυς μέλλον ένα δεύτερο μάτς, πάνε πάλι στην γηπεδούχο ομάδα.

Τά ύψηλά κέρδη άρκετών σωματείων βασίζονται γενικά όχι μόνο σέ εισπράξεις εισόδου αλλά επίσης σέ μεταγραφικές άμοιβές. "Όταν ένα σωματείο δέν έχει πιά ανάγκη των υπηρεσιών ενός παίκτη, αυτός είτε τίθεται για πώληση στην άγορά μεταγραφών, είτε του δίνεται μια «έλεύθερη μεταγραφή» και του έπιτρέπεται ν' αναζητήσει τή νέα του θέση ό ίδιος. Σ' αυτό τó στάδιο οί παίκτες άποκαλύπτονται καθαρά σαν άπλή ένσάρκωση οίκονομικών κατηγοριών ένας παίκτης μπορεί νά γίνει ένας κυνηγός των 50.000 στερλινών άν πουληθεί από ένα σωματείο μέ χρηματικές δυσκολίες σ' ένα πλούσιο σωματείο κάποιας πόλης, είτε είναι άμυντικός των 5.000 στερλινών που κατασταλάζει στον σκουπιδότοπο τής τελευταίας κατηγορίας. Οί εισπράξεις από τήν πώληση παικτών, που οί ίδιοι παίρνουν μονάχα ένα συμβολικό ποσοστό, μπορούν ν' αύξηθούν ύπολογίσιμα μ' έξυπνη κερδοσκοπία. Έτσι, νέοι και ταλαντούχοι παίκτες, ακόμη άγνωστοι, ύπογράφουν συμβόλαιο άντι μιας μικρής άμοιβής και τίθενται στα χέρια έμπειρων έκγυμναστών. Αυτοί αναπτύσσουν τις ικανότητές τους σέ τρόπο ώστε, όταν προωθούνται στην πρώτη ομάδα του σωματείου τ' όνομά τους κερδίζει μια κάποια φήμη· κατόπιν μεταπωλούνται σ' άλλα σωματεία σέ ψηλές τιμές. Υπάρχει ένα άστείο στο ποδόσφαιρο για τόν μάνατζερ ενός σωματείου τής τέταρτης κατηγορίας, που έβγαζε τήν ταπεινή του ομάδα για ένα μάτς Κυπέλλου ενάντια σ' ένα μεγάλο σωματείο τής πρώτης κατηγορίας. «Τραβάτε κεί πέρα παιδιά και βάλτε τά δυνατά σας», τους έξορκίζει. «Έτσι

θά κερδίσω αρκετό χρήμα για να σās αντικαταστήσω»³. Το χρήμα, που μπορεί να κάνει κανείς μ' αυτό ένα είδος εμπορίου στην ανθρωπίνη σάρκα, φαίνεται από το παράδειγμα της Μπάρνλευ. Μέσω της πώλησης παικτών, αυτό το σωματείο πρώτης κατηγορίας έκανε ένα μέσο κέρδος, μεταξύ του 1956 και του 1966, κάπου 100.000 στερλίνες τον χρόνο. Στο διεθνές εμπόριο, οι προσφορές για παγκόσμιου επιπέδου παίκτες φτάνουν αρκετές εκατοντάδες χιλιάδες στερλίνες.

Είσπραξεις μικρότερης σπουδαιότητας, σε σύγκριση με τις εισπράξεις του μάτς και τις μεταγραφικές αμοιβές, είναι εκείνες από άδειες για άφισοκόλλητη διαφημίσεων στο στάδιο, και έκχωρητικά συμβόλαια με επιχειρήσεις που πουλούν τα προϊόντα τους μέσα στο στάδιο. Ένας κατάλογος των κύριων κονδυλίων που εμφανίζονται στους ετήσιους ισολογισμούς ενός ποδοσφαιρικού σωματείου θά κάνει φανερή την γενική οικονομική οικόνα:

ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ

- Άγῶνες Πρωταθλήματος
- Άγῶνες Κυπέλλου
- Φιλικοί
- Πώληση παικτών
- Άδειες διαφήμισης
- Έκχωρήσεις
- Δικαιώματα από την τηλεόραση

ΕΞΟΔΑ

- α) Διοίκηση σωματείου.
- Διατήρηση γραφείων
- Διατήρηση κτιρίων του σωματείου
- Διαφήμιση του σωματείου
- Φόροι
- β) Άθλητική δρα-

³ Χάντερ Ντέιλις, «Το Ένδοξο Παχνίδι». Λονδίνο 1972, σελ. 285. Το σωματείο της Μίλαν έχει ανοίξει ένα ποδοσφαιρικό «βρεφοκομείο». Μικρά παιδιά πηγαίνουν έσωτερικοί σ' ένα οικοτροφείο και ανατρέφονται: για να γίνουν επίκερδοι παίκτες της πρώτης κατηγορίας.

- στηριότητα.
- Οργάνωση ματς
 - Τάξις:
 - Έξοδα φιλοξενουμένων ομάδων
 - Διάφορα έξοδα
 - Μισθοί παικτών
 - Άμοιβές μάνατζερς και εκγυμναστών
 - Δώρα
 - Άγορά παικτών
 - Άμοιβές ειατητών
 - Άμοιβές γιατρών
 - Διατήρηση αγωνιστικού χώρου
 - Άγορά και διατήρηση αθλητικών στολών, οργάνων και μηχανικού εξοπλισμού.
 - Φόροι
 - γ) Άλλες δαπάνες.
 - Συνεισφορά στην Ποδοσφαιρική Όμοσπονδία
 - Ασφάλιση
 - Άγορά ειδικής φιλολογίας

Τὰ ποσὰ πού μπαίνουν κατὰ μέρος γιά μελλοντικά σχέδια κτιρίων καί μακροπρόθεσμο σχεδιασμό δέν υπολογίζονται σάν μέρος τῶν δαπανῶν ἀλλά σάν διαχείριση τῶν πόρων τοῦ σωματείου.

Τὸ ἐρασιτεχνικὸ σωματεῖο, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ ἔχει «ἀγαθὲργὸ σκοπὸ» γιά νὰ λάβει χρηματικὲς ἐπιχορηγήσεις ἀπὸ τὸ κράτος, πρέπει νὰ πουλήσει τὶς ἐπιτεύξεις τῶν παικτῶν του μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅπως καὶ τὸ ἐμπορικὸ ποδόσφαιρο. Τὰ δημόσια κεφάλαια, οἱ εἰσφορὲς τῶν μελῶν κι οἱ ἰδιωτικὲς δωρεὲς τὶς ὁποῖες λαμβάνει, εἶναι συνήθως ἀνεπαρκῆ γιά νὰ καλύψουν τὰ ἔξοδά του, τὰ ὁποῖα εἶναι διαρθρωτικὰ τὰ ἴδια μ' ἔ-

κείνα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ σωματείου. Ἐξακολουθοῦν νάναι ἀνεπαρκῆ ὅταν τὸ σωματεῖο ἐπιχειρεῖ ν' αὐξήσῃ. τὰ μέλη του προσφέροντας διάφορες κοινωνικὲς καὶ ἀθλητικὲς διευκολύνσεις. Ἐνῶ οἱ ἀμειβόμενοι μάνατζερς τοῦ ἐπαγγελματικοῦ σωματείου πρέπει νὰ κάνουν κέρδη γιὰ τοὺς μετόχους τους, οἱ τιμητικοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐρασιτεχνικοῦ σωματείου πρέπει νὰ παλέψουν γιὰ μιὰ εὐνοϊκὴ ἰσορροπία ὥστε νὰ κερδίσουν πρόσθετο καὶ ὀφειλόμενόν κῦρος.

Γιὰ νὰ ἐπιτύχουν ἀθλητικὴ ἐπιτυχία καὶ οἰκονομικὴ ζωτικότητα, τὰ σωματεῖα ἀναγκάζονται συνεχῶς ν' ἀψηφοῦν τὶς ρυθμίσεις ποὺ διέπουν τοὺς «ἐρασιτέχνες». Ἐνα σωματεῖο μπορεῖ νὰ προσελκύσει τοὺς κατὰλληλους ποδοσφαιριστὲς μονάχα ὅταν ἀγοράζει καὶ διατηρεῖ τὶς ὑπηρεσίες τους μὲ παράνομα μέσα. Τὰ πλούσια μέλη τοῦ σωματείου βοηθοῦν πολὺ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν, καθὼς μποροῦν νὰ συνάψουν ἀθέμιτες συμφωνίες μέσα στὴν μυστικότητα τῶν ἐπιχειρηματικῶν τους γραφείων. Μποροῦν νὰ προσφέρουν καλοπληρωμένες δουλειές, αὐτοκίνητο μ' ὅλα τὰ ἐξοδα πληρωμένα, ἢ ἄδειες μετ' ἀποδοχῶν.

Τὸ πρόβλημα τοῦ ἐρασιτεχνισμοῦ εἶναι τόσο παλιὸ ὅσο καὶ τὸ ἴδιον τὸ σύγχρονον σπόρ· ἀκόμη, ὑπῆρχε καὶ στὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα. Οἱ ἐρασιτεχνικοὶ κανόνες χαραχτήκαν πρῶτα ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴ ἀνώτερη τάξιν, «ἔχι τόσο ἀπὸ ἰδεαλισμό, ὅσο γιὰ νὰ κρατοῦν τὶς κατώτερες τάξεις ἔξω ἀπὸ τὸν ἰδιωτικὸν τους κῆπον ἡδονῆς — τὸ σπόρ»⁴.

Ἀφοῦ ἡ ἀνώτερη τάξιν εἶχε πολὺ ἐλεύθερον χρόνον διαθέσιμον γιὰ ἀθλητικὰ δραστηριότητες, τὰ μέλη τῶν κατώτερων τάξεων θὰ μπορούσαν νὰ συναγωνιστοῦν μαζί της ἐπὶ ἴσοις ὄροις, μονάχα ἂν ἔπαιρναν κάποια χρηματικὴ ὑποστήριξιν. Ἄν ἡ χρηματικὴ ἀμοιβὴ

ἀπαγορευόταν τελείως ἀπὸ τοὺς ἐρασιτεχνικούς κανονισμούς, τότε ὅλοι ἐκεῖνοι πὺ ἐξαρτιῶνταν ἀπὸ μιὰ τέτοια πληρωμὴ θὰ ἀποκλείονταν αὐτόματα. Γιὰ ν' ἀντιπαλέψει αὐτὰ τὰ μέτρα, ξεπήδησε ἕνας ἀπατηλὸς ἐρασιτεχνισμὸς, μὲ μυστικές συνεισφορὲς ἀπὸ ἀνώνυμους ὀωρητές. Ἐπειδὴ ἡ προσπάθεια πὺ ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ φτάσει κανεὶς στὴν κορυφὴ ἔχει ἀυξηθεῖ πάρα πολὺ ἀπὸ ἀποψη χρόνου καὶ χρήματος, καὶ οἱ ἐρασιτέχνες παίκτες, ὅπως τὰ πρότυπά τους στὸ ἐπαγγελματικὸ παιχνίδι, θέλουν νάνα: οἰκονομικὰ πετυχημένοι, αὐτὸς ὁ ἀπατηλὸς ἐρασιτεχνισμὸς ἔχει γίνε: ὅλο καὶ πιὸ διάχυτος. Παρὰ τίς βραχύτερες ἐργάσιμες ἡμέρες κι ἕνα ὑψηλότερο ἐπίπεδο ζωῆς, εἶναι ἀκόμη πιὸ δύσκολο σήμε:ρα νὰ συνδυάσεις μιὰ ἐπιτυχεῖ ἀθλητικὴ σταδιοδρομία μὲ μιὰ κανονικὴ ἐργατικὴ ζωὴ ἀπ' ὅ,τι ἦταν πρωτύτε:ρα. Εἶναι ἀληθινότερο παρὰ ποτὲ ὅτι ἕνας πραγματικὸς ἐρασιτέχνης μπορεῖ νὰ πετύχει ἀθλητικὴ φήμη μόνον ἀν ἔχει πολὺ πλούσιους γονεῖς.

Τόσο ἀπὸ ἀθλητικὴ ὅσο κι ἀπὸ οἰκονομικὴ ἀποψη, τὸ ἐπαγγελματικὸ ποδόσφαιρο ἔχει καταδικάσει τὸ ἐρασιτεχνικὸ παιχνίδι νὰ φυτοζωεῖ. Γι' αὐτὸ οἱ ἐρασιτέχνες ἀποβλέπουν σὲ μιὰ ἐπαγγελματικὴ σταδιοδρομία κι ἐπιζητοῦν νὰ ἐντυπωσιάσουν τοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων μ' ἐξαιρετικὲς ἀποδόσεις. Οἱ ἐκγυμναστὲς πιέζουν πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση, καὶ ὡς ἐλπίζουν νὰ βελτιώσουν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὴν ἀγοραία ἀξία τῶν παικτῶν τους. Οἱ ὀμάδες τῆς ἀνώτατης ἐρασιτεχνικῆς κατηγορίας βλέπουν τὴν προαγωγή στὸν κόσμον τῆς νόμιμης πληρωμῆς καὶ τῶν ὑψηλῶν δώρων σάν στόχο γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ παλέψουν μ' ὅλα τὰ μέσα στὴ διάθεσή τους. Αὐτοὶ οἱ παράγοντες ἔχουν ἀλλάξει τὴ στάση τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι στὸ ἐρασιτεχνικὸ ποδόσφαιρο. «Οἱ ἐρασιτέχνες δὲν αἰσθάνονται πιὰ

σάν σέ μιὰ χωριστὴ τάξη, παιχνιδιού, ἀλλὰ μᾶλλον σάν σέ μιὰ κατώτερη κατηγορία τοῦ ἐπαγγελματικοῦ ποδοσφαίρου». Ἔτσι, τὸ ἐρασιτεχνικὸ ποδόσφαιρο ἔχει χάσει, ἐπίσης ὀλοκληρωτικά, τὸ στοιχεῖο τοῦ γνήσιου παιχνιδιού καὶ καταλήγει νὰ κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν ἀναζήτηση ἀθλητικῆς καὶ χρηματικῆς ἐπιτυχίας.

Τὰ σωματεῖα μποροῦν νὰ ἐπιβιώσουν στὴν ἀνταγωνιστικὴ πάλη, ἢ ὁποῖα διεξάγεται ἐπίσης γιὰ νὰ προσελκύσουν θεατὲς πού πληρώνουν, μόνο ἂν βελτιώσουν συνεχῶς τὴν ἀποδοτικότητά τους μέσω δαπανηρῶν μεθόδων ὀρθολογικοποίησης. Γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ἡ ἀνταγωνιστικότητά ἐνὸς σωματείου χρειάζεται ὅλο καὶ περισσότερη χρηματικὴ ἐπένδυση, καὶ τὰ σωματεῖα ποῦναι ἀνίκανα γι' αὐτὸ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὸν ἀγῶνα δρόμου γιὰ τίς πρῶτες θέσεις. Ἡ καπιταλιστικὴ τάση πρὸς τὴν συγκέντρωση καὶ τὴν συγκεντροποίηση ἔχει τὸ ἀθλητικὸ τῆς ἀντίστοιχο στὴν κυριαρχία τῶν ἐπιλεκτῶν ὁμάδων τῶν μεγάλων πόλεων.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἀπ' ὅλες τίς σοσιαλιστικὲς χώρες, ἡ Γιουγκοσλαβία εἶναι ἡ μοναδικὴ πού ἐπέτρεψε τὸν ἐπαγγελματισμὸ στὸ ποδόσφαιρο. Σάν ἀποτέλεσμα δοκιμάζουν τώρα μερικὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα ποῦναι οἰκεία στὰ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ὁ Μίλιανιτς, μάνατζερ τοῦ σωματείου τοῦ Βελιγραδίου Ἐρυθρὸς Ἀστέρας, συντέλεσε στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ. «Οἱ καιροὶ ἦταν ὄριμοι στὰ 1967», λέει. «Ἦταν τότε πού τὸ κράτος ἄρχισε νὰ εἰσαγάγει μιὰ νέα οἰκονομία ἀγορᾶς στὴν ζωὴ μας... Μερικοὶ ἄνθρωποι, κυττάζοντας τὸ παιχνίδι μας, ἀρχίζουν νὰ ρωτᾶνε τί εἶδους σοσιαλιστικὴ χώρα εἴμαστε, ὅταν ἔχουμε ἀνοίξει τίς πόρτες μας στὴν ἀγορὰ καὶ πώληση παικτῶν, πράγμα πού τελικὰ θὰ ὀδηγοῦσε στὴ συγκέντρωση ὅλης τῆς δύναμης στὰ

χέρια μιᾶς μικρῆς ομάδας τῶν πλουσιότερων σωματείων».

Ἀθλητικὴ δημοσιογραφία

Ὁ ἀθλητικὸς τύπος καταγίνεται ἐπίσης μὲ τὸ νὰ ἐπωφεληθῆι ἀπὸ τὸν μαζικὸ ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὰ σπόρ. Μὲ μιὰ κυκλοφορία πού τώρα φτάνει ἑκατομμύρια ἀντίτυπα, ἡ ἀνάπτυξή του ὑπῆρξε παράλληλη μ' ἐκείνη τοῦ ἴδιου τοῦ σπόρ. Κι αὐτὸς γεννήθηκε στὴν Ἀγγλία, ὅπου μιὰ ἐφημερίδα ἐξ ὀλοκλήρου ἀφιερωμένη στὸ σπόρ, ἡ « Ἀθλητικὴ Ζωή », ἐμφανίστηκε ἤδη ἀπὸ τὸ 1821. Βαθμιαίᾳ οἱ καθημερινὲς ἐφημερίδες εἰσῆγαγαν εἰδικὲς ἀθλητικὲς στήλες, οἱ ὁποῖες μέχρι τὴ δεκαετία τοῦ 1920 ἐπεκτάθηκαν ἔτσι ὥστε νὰ γεμίζουν ὀλόκληρες σελίδες. Τὰ συγκεντρωτικὰ πρακτορεῖα εἰδήσεων πού ἰδρύθηκαν περίπου τὸν ἴδιο καιρὸ ἔκαναν δυνατὴ τὴν ταχεία κι ἀξιόπιστη μετάδοση ἀνταποκρίσεων κι ἀποτελεσμάτων πού ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἀθλητικὴ δημοσιογραφία.

Τὰ βιβλία γιὰ τὰ σπόρ πουλιοῦνται ἐπίσης πλατειά. Πολλὰ λεφτὰ εἰσπράττονται ἀπὸ τὴν πώληση ἐγχειριδίων ἐκγύμνασης, βιογραφιῶν ἀστέρων τοῦ ἀθλητισμοῦ ἢ εἰκονογραφημένων βιβλίων πού περιέχουν φωτογραφίες κορυφαίων παικτῶν κι ἀγώνων πρωταθλήματος.

Τὸ ραδιόφωνο κι ἡ τηλεόραση δίνουν στὰ σπόρ μιὰ σημαντικὴ θέση στὰ προγράμματά τους. Τὰ σχόλια κι οἱ ἀνταποκρίσεις γιὰ τὸ ποδόσφαιρο βρίσκονται μεταξὺ τῶν πιὸ λαοφιλῶν ἐκπομπῶν. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν ζωντανῶν ραδιοφωνικῶν μεταδόσεων παρέσυρε τοὺς οἰκονομικοὺς διευθύνοντες τῶν σπόρ καὶ ἀναμεταδότες σὲ μιὰ ἐντονη διαμάχη ὡς πρὸς τ' ἀποτελέσματα πού θάχαν

στήν παρακολούθηση του πλήθους, κι αυτά τὰ ἐπιχειρήματα ἀνανεώθηκαν μέ τὴν εἰσβολὴ τῆς τηλεόρασης. Ὅμως, μ' ὄλο πὺ οἱ ἀριθμοὶ τῶν θεατῶν μειώθηκαν, οἱ οικονομικοὶ διευθύνοντες τῶν σπόρ ἴσαν σὲ θέση ν' ἀπαιτοῦν ὑψηλὲς ἀμοιβὲς ἀναμετάδοσης μέ τὴν μορφή ἀποζημίωσης. Σὲ πολλὰ ἀθλητικὰ γεγονότα στίς ἑνωμένες Πολιτεῖες, οἱ ἀμοιβὲς πὺ πληρώνονται γιὰ δικαιώματα ἀναμετάδοσης ὑπερβαίνουν τῶρα τίς εἰσπράξεις ἀπὸ τὴν πώληση τῶν εἰσιτηρίων*.

Ἡ τεράστια δύναμη πὺ χειρίζονται τὰ μαζικὰ μέσα ἐνημέρωσης ἀσχεῖ μιὰ ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση στὸ ποδόσφαιρο. Τὰ ἐμπορικὰ μέσα ἐνημέρωσης συγκεντρώνονται πρῶτιστα στήν κορυφὴ τοῦ πρωταθλήματος, ὅπου βρίσκεται τὸ μεγαλύτερο ἀκροατήριο. Μολονότι οἱ δημόσιες ραδιοφωνικὲς καὶ τηλεοπτικὲς ἐταιρεῖες ἐξαρτιῶνται λιγώτερο ἄμεσα ἀπὸ τὸ λαϊκὸ γούστο, ἔχουν κι αὐτὲς υἱοθετήσῃ τὴν ἴδια πρακτικὴ. Αὐτὴ ἡ ἐπιλεκτικότης στήν μετάδοση ἐνισχύει τὴν συγκεντροποίηση τοῦ σπόρ, γιὰ τὴν ὑποία ἤδη μιλήσαμε, μιὰ καὶ ἡ συγκέντρωση τῶν μέσων ἐνημέρωσης στὸ ἐπαγγελματικὸ ποδόσφαιρο στερεῖ τὸ ἐρασιτεχνικὸ παιχνίδι, καθὼς κι ἄλλα, λιγώτερο δημοφιλῆ σπόρ, τοῦ δημοσίου ἐνδιαφέροντος. Μέσω τοῦ τηλεμεταδιδόμενου ποδοσφαίρου τὸ κοινὸ συνηθίζει στήν τελειότητα καὶ δὲν ἱκανοποιεῖται πιά μέ πολὺ λιγώτερο τέλειες ἐρασιτεχνικὲς ἀποδόσεις. Ὁ ἀριθμὸς τῶν θεατῶν στοὺς ἐρασιτεχνικοὺς ἀγῶνες συνακόλουθα πέφτει, στερώνοντας τὰ σωματεῖα τῶν εἰσ-

* Ἀξίζει νὰ ὑπενθυμίσομε ἐδῶ ὅτι ὁ λόγος πὺ οἱ ἀμερικανικὲς ἐταιρεῖες ἐμπορικοῦ ραδιοφώνου καὶ τηλεόρασης μποροῦν νὰ πληρώνουν τόσο μεγάλα δικαιώματα, εἶναι ὅτι πούλανε τίς ἐκπαμπὲς τους σὲ ἐπιχειρήσεις πὺ εἶναι πρόθυμες νὰ ξοδέψουν μεγάλα ποσὰ γιὰ νὰ μεταδώσουν τίς διαφημίσεις τους στὴ διάρκεια τέτοιων δημοφιλῶν προγραμμάτων.

πράξεών τους και αδυνατίζοντας έτσι την ὄλη βάση των οικονομικῶν τους. Ἡ ἴδια ἡ νοοτροπία τῶν ἐρασιτεχνῶν παικτῶν δομεῖται ἀπὸ τὴν κυρίαρχη θέση πού τὰ μαζικά μέσα ἐνημέρωσης ἀποδίδουν στὸ «ἀκτινοβόλο ἀγώνισμα». Προσπαθοῦν ἀπεγνωσμένα νὰ συναγωνιστοῦν στίς ἀποδόσεις πού προβάλλονται στὰ μέσα ἐνημέρωσης, ἀκριβῶς ὅπως θέλουν νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἴδια χρηματικὴ ἐπιτυχία μὲ τὰ πρότυπά τους.

Ποδοσφαιρικὰ στοιχῆματα

Τὰ ποδοσφαιρικὰ στοιχῆματα ἐξακολουθοῦν νὰ κρατοῦν σπουδαία θέση στὴν Βρεττανία, ἔστω κι ἂν στὰ τελευταῖα χρόνια εἰσέβαλαν στὴν περιοχὴ τους νέες μορφές τυχερῶν παιχνιδιῶν. Ἡ πρώτη ἐταιρεία στοιχημάτων ιδρύθηκε στὴν Ἀγγλία στὴν καμπὴ τοῦ αἰῶνα, κι ἀπὸ τότε ἀντιγράφηκε στίς περισσότερες δυτικοευρωπαϊκὲς χῶρες.

Στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1950, στὴν ἀκμὴ τῶν ποδοσφαιρικῶν στοιχημάτων, οἱ Βρεττανικὲς ἐταιρεῖες ὑπολόγιζαν σὲ μιὰ ἐβδομαδιαία κατάθεση κάπου 10 ἑκατομμυρίων δελτίων. Οἱ προβλέψεις ἔπρεπε νὰ στέλνονται ταχυδρομικά, πράγμα πού πρόσθετε 250.000 στερλίνες τὴν ἐβδομάδα στὰ ταχυδρομικά ἔσοδα. Ἐπιπροσθέτως ὑπῆρχαν τὰ ταχυδρομικά τέλη γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῶν κερδῶν, τὰ ὁποῖα ἔφταναν ἕνα πρόσθετο ἐβδομαδιαῖο ποσὸ 100.000 στερλινῶν. Κατὰ τὸν χρόνο αὐτό, 60 τοῖς ἑκατὸ ὄλων τῶν ταχυδρομικῶν ἐντολῶν ἦσαν γιὰ πληρωμὲς στοιχημάτων. Ἐννέα μεγάλες καὶ περισσότερες ἀπὸ εἴκοσι μικρὲς ἐταιρεῖες εἶχαν συνολικὲς εἰσπράξεις κάπου 60 ἑκατομμυρίων στερλινῶν, κι ἀπασχολοῦσαν 23.000 ἐργάτες.

Τὸ ποδόσφαιρο σὰν ἑταιρειακὸ σπόρ

Ἡ ὁμαλὴ λειτουργία ἑνὸς σύγχρονου βιομηχανικοῦ οἴκου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπιτυχή κοινωνικὴ ἀφομοίωση τῶν ἐργαζομένων του. Αὐτὸ παρεμποδίζει τὴ δημιουργία συγκρούσεων, μειώνει τὶς διακυμάνσεις στὴν ἐργασιακὴ δύναμη, κι αὐξάνει τὴν παραγωγικότητα. Μειώνει ἐπίσης τὴν ἐξάρτηση τῆς διαχείρισης ἀπὸ τὸν ὠμὸ αὐταρχισμό. Ἐκτὸς ἀπὸ μέτρα ποὺ σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὴν ἐπιχειρησιακὴ ἀποδοτικότητα, ὅπως τὰ μέτρα ὑγιεινῆς, ἡ πολιτικὴ προσωπικοῦ περιλαμβάνει μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐκμεταλλεύονται τὴν σκόλη καὶ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τῶν ὑπαλλήλων τῆς φέρμας.

Αὐτοῦ τοῦ εἴδους παραδείγματα εἶναι τὰ ἑταιρειακὰ κοινωνικὰ σωματεῖα, κι ἐπίσης ἡ ὀργάνωση τοῦ ἑταιρειακοῦ σπόρ, τὸ ὁποῖο στὴν Βρεττανία συνήθως σημαίνει ποδόσφαιρο.

Τὸ νὰ παίξει κανεὶς μὲ τοὺς συναδέλφους του στὴν ἐργασία καὶ μὲ τοὺς ἀνωτέρους του δημιουργεῖ ἓνα αἰσθημα ὁμαδισμού, τὸ ὁποῖο βοηθάει νὰ καλύπτεται ἡ θεμελιώδης σύγκρουση συμφερόντων μεταξὺ κεφαλαίου κι ἐργασίας. «Ἡ γνωριμία τοῦ ἑνὸς μὲ τὸν ἄλλο» μέσω τοῦ σπόρ ἐλαττώνει τὶς προστριβὲς στὴν δουλειὰ καὶ συντελεῖ στὴν ἀδιατάρακτη συνεργασία. Οἱ ἐργαζόμενοι ποὺ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ἰδεολογία τοῦ νὰ «ἐργάζονται σὰν ὁμάδα» καὶ «τοῦ δίκαιου παιχνιδιοῦ», εἶναι περισσότερο ἑτοιμοὶ ν' ἀφήσουν τὴ γνώση καὶ τὶς δεξιότητές τους νὰ ἐφαρμοστοῦν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς φέρμας. Ἡ φέρμα εἶναι πρόθυμη νὰ πληρώσει ὀρισμένη τιμὴ γι' αὐτό, καταβάλλοντας τὰ τρέχοντα ἔξοδα τοῦ ἑταιρειακοῦ σπόρ, προσφέροντας βραβεῖα στοὺς συμμετέχοντες καὶ κατασκευάζοντας ἑταιρειακὰ γήπεδα. Αὐτὰ τὰ ἔξοδα λογαριάζονται σὰν κονδύλιο

δαπάνης πάνω στην εργασία. Όμως, ενώ οι εργάτες μπορούν να δαπανούν τους μισθούς και τις αμοιβές τους όπως θέλουν, οι αποφάσεις ως προς το πώς θα δαπανηθούν τα κεφάλαια για τις υπηρεσίες προσωπικού λαμβάνονται από την διαχείριση. Αυτή η μορφή χειραγώγησης υποβιβάζει τους εργάτες σ' ένα νέο επίπεδο εξάρτησης, εκείνο των «μικροκατόχων» στον «συνεταιρειακό βιομηχανικό φεουδαρχισμό».

Ποδόσφαιρο και διαφήμιση

Με την ανάπτυξη από τον καπιταλισμό του LAISSER FAIRE προς τον μονοπωλιακό καπιταλισμό, η μεγάλη βιομηχανική εταιρεία στηρίζεται στην έκτεταμένη διαφήμιση για μια αύξημένη «διείσδυση στην αγορά»..Ο άμεσος ανταγωνισμός στις τιμές αντικαθίσταται: αυξανόμενα από έμμεσο ανταγωνισμό, από την πάλη, να έγκυβιθρύσουν αγορές στις όποιες οι καταναλωτές δείχνουν νομιμοφροσύνη σε μια ιδιαίτερη φίρμα. Αυτό ο ανταγωνισμός, διεξαγόμενος μέσω διαφήμισης δημιουργεί μια ποικιλία τυποποιημένων προϊόντων, τα οποία δύσκολα μπορούν να συγκριθούν από τους πελάτες με βάση την οικονομική ορθολογικότητα. Υπάρχει ένας σαφής σύνδεσμος μεταξύ της κυριαρχησης της αγοράς από μεγάλες μονοπωλιακές εταιρείες και την εμπορική χειραγώγηση που διαπερνά την όλη καπιταλιστική κουλτούρα της ενσωμάτωσής.

Η διαφήμιση εκμεταλλεύεται την συγκινησιακή επιρροή, που άσκει το ποδόσφαιρο πάνω σ' άμετρητο αριθμό ανθρώπων, και πράγματι το σπόρ προσφέρει στον διαφημιστή μια όλόκληρη ποικιλία ευκαιριών. Ο κατάλογος που ακολουθεί πιο κάτω δεν μπορεί να θεωρηθεί εξαντλητικός.

Ἡ ἔκταση τῆς διαφήμισης στὸν ἀθλητικὸ τύπο δείχνει τὴν σπουδαιότητα, τὴν ὁποία οἱ διαφημιστὲς ἀποδίδουν σ' αὐτὸ τὸ μέσο ἐνημέρωσης.

Μεγάλες βιομηχανικὲς ἐταιρεῖες πατρνάρουν διάφορες συναντήσεις καὶ τίς κάνουν νὰ παίζονται ὑπὸ τὸ ὄνομά τους. Τὸ ἀγώνισμα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ κρίκετ, γιὰ παράδειγμα, φτάνει νὰ ἐξαρτᾶται πλήρως ἀπὸ κάποιο πατρνάρισμα.

Οἱ καταναλωτὲς ἐνὸς ἰδιαίτερου τυποποιημένου προϊόντος, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀθλητὲς μὲ διεθνεῖς ἐπιτυχί-ες, ἀποτελοῦν καλὲς διαφημίσεις γιὰ αὐτὴ τὴ μάρκα.

Οἱ παραγωγὸι τροφίμων ἀγωνίζονται στὶς διαφημίσεις τους νὰ πείσουν τὸ κοινὸ γιὰ μιὰ ἄμεση σχέση μεταξὺ τῆς κατανάλωσης τοῦ προϊόντος τους καὶ τῆς ἐπιτυχίας στὸ σπὸρ.

Ὄνόματα, φωτογραφίες κι ὑπογραφὲς ἀπὸ ἀστέρια τοῦ ποδοσφαίρου χρησιμοποιοῦνται γιὰ διαφημιστικούς σκοπούς.

Δωρεὲς στὰ σπὸρ εἶναι ἀποτελεσματικὰ μέσα ἀπόκτησης δημοτικότητας.

Οἱ ἡγετικοὶ ἀξιωματοῦχοι τῶν πετυχημένων ποδοσφαιρικῶν σωματείων ἔχουν μεγάλο κῦρος μεταξὺ μελῶν κι ὀπαδῶν, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ νὰ μετατρέψει ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ ἀνθρώπων σὲ πελάτες ὀρισμένων ἐταιρειῶν.

Τὰ ἀστικά μέσα ἐπικοινωνίας ποὺ κάποτε ἦταν «ἡ ἀρένα τῆς δημόσιας κριτικῆς», γίνονται στὸν προχωρημένο καπιταλισμὸ «ἡ ἀρένα ὅπου συσσωρεύεται δημόσιο γόητρο». Ἡ παρουσία τῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας ἢ τῶν ἡγετικῶν πολιτικῶν μορφῶν στὴν ἐξέδρα τοὺς δίνει μιὰ θέση ἢ ὁποία εἶναι εὐκόλα μετατρέψιμη σὲ δημοτικότητα. Γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι πρόθυμοι νὰ παρακολουθήσουν μάτς, στὰ ὁποία δὲν ἔχουν τὸ

παραμικρὸ ἐνδιαφέρον. Ἄν εἶναι πολιτικὸς εἶναι ἰκανὸς νὰ ἐκφράσει ἔμπειρες γνώμες πάνω στὸ σπὸρ στὰ μαζικὰ μέσα. Οἱ εὐκαιρίες αὐξημένης δημοτικότητάς του εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερες.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔμμεση ἐμπλοκὴ στὴν πολιτικὴ προπαγάνδα, τὸ σπὸρ ἐμπλέκεται ἄμεσα στὴν ὑποστήριξη τοῦ κρατοῦντος πολιτικοῦ συστήματος. «Τὰ δημόσια ἀθλητικὰ γεγονότα προσφέρουν μιὰ εὐπρόσδεκτη εὐκαιρία γιὰ ν' ἀποσπάσουν τὶς μάζες πολιτικὰ καὶ νὰ μετασχηματίζουν τὴν ἐπικρότησή τους γιὰ τὰ ἀθλητικὰ ἀποτελέσματα σ' ἐπευφημία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος»⁵. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο οἱ παίχτες καθὼς καὶ οἱ θεατὲς τοῦ ποδοσφαίρου ἐμπλέκονται στὴν κρατοῦσα δομὴ ἐξουσίας πρέπει νὰ παίρνεται ὑπ' ὄψη σ' ὁποιαδήποτε ἀνάλυση τοῦ σύγχρονου κοινωνικοῦ συστήματος.

IV. ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟΙ ΑΡΡΕΝΕΣ

«Δέν είχαν κακή λέξη για κανένα παίκτη. Τούς άγαπούσαν όλους και τόν καθένα».

Χάντερ Ντέιβις
(για τούς νεαρούς όπαδούς της Τόττεναμ)

Τò υπόδειγμα του Φρόντ για τήν κοινωνικοποίηση* τών νηπίων, άσχετα πώς τò παρουσίαζε ó συγγραφέας του, ίσχυε μονάχα για μιá όρισμένη έποχή τής άστικής κοινωνίας. Ή πρωτογενής κοινωνικοποίηση ήταν ή λειτουργία τής οικογένειας· ήταν στην οικογένεια που τò άτομο μάθαινε πρώτα νά συμβιβάζεται με τίς άπαιτήσεις τής πραγματικότητας και νά ύπακούει στις όδηγίες τών άλλων. Για τò άρσενικό παιδί ιδιαίτερα, ó πατέρας ήταν εκείνος ó όποιος έπιτελοῦσε τήν αντικατάσταση τής «άρχης τής ήδονής» από τήν «άρχη τής πραγματικότητας». Δέν είχε σημασία τί νόμιζε πραγματικά τò παιδί για τόν πατέρα του. Άν έπρόκειτο νά μη δοκιμάσει όδυνηρή άπόρριψη, έπρεπε ν' άποφύγει τή σύγκρουση μαζί του και νά παλέψει για νά

* Ή έννοια τής κοινωνικοποίησης αναφέρεται στη διαδικασία διάπλασης προσωπικοτήτων από τò τελείως εύπλαστο ήλικό του νεογέννητου νηπίου. Όσα λέγονται σ' αυτό τò κεφάλαιο για τò ρόλο του ποδοσφαίρου στην κοινωνικοποίηση φαίνεται πώς ισχύουν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, για όλες τίς κοινωνικές τάξεις.

κερδίσει τὴν εὐνοιά του. Τελικὰ ὁ πατέρας θριάμβευε πάντοτε πάνω στὸν γιό του· προσωποποιοῦσε τὴν δύναμη τῆς κρατούσας κοινωνικῆς τάξης πραγμάτων.

Ἰπῆρχε μόνο ἓνας τρόπος γιὰ τὸν γιό νὰ σταθεροποιήσῃ τὴν ἀσταθῆ ἰσορροπία μεταξὺ τῆς ὑπόσχεσης τῆς ἡδονῆς τῆς συνδεόμενης μὲ τὴν μητέρα, καὶ τῶν ἀξιώσεων τοῦ πατέρα σὰν ἀντιπρόσωπου τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας. Ἐπρεπε ν' ἀποδώσῃ στὸν πατέρα, μὲ τὴ συντριπτικὴ σωματικὴ καὶ οικονομικὴ του δύναμη, ὅλες τὶς ιδιότητες, οἱ ὁποῖες θεωροῦνταν θεμιτές. Ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τοῦ πατέρα τὸ παιδί δημιουργοῦσε ἓνα ἰδεῶδες εἰδῶλο. Αὐτὸ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν δύναμη τοῦ πατέρα γιὰ νὰ

* Ὁ Φρόντ κατανέμει τὶς νοητικὲς διαδικασίες σὲ τρεῖς διαφορετικοὺς νοητικοὺς φορεῖς, καὶ ὁ καθένας ἐκπληρώνει εἰδικὲς λειτουργίες. Τὸ *i d* εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ βιολογικοῦ τμήματος τῆς προσωπικότητας, καὶ περιλαμβάνει, πάνω ἀπ' ὅλα, τὶς ἐνστικτικὲς ὁρμές. Τὸ *ε γ ὦ* ἀσκεῖ ἔλεγχο πάνω στὶς θεληματικὲς κινήσεις. «Ἐχει τὸ καθῆκον τῆς αὐτοσυτήρησης. Ὅσο ἀφορᾷ τὰ *ἐ ξ ὠ τ ε ρ ι κ ᾶ* γεγονότα, ἐπιτελεῖ αὐτὸ τὸ ἔργο ἀποκτώντας συνείδηση τῶν ἐρεθισμῶν, ἀποθνεύοντας ἐμπειρίες γύρω ἀπ' αὐτὰ (στὴ μνήμη), ἀποφεύγοντας τοὺς ὑπερβολικὰ ἰσχυροὺς ἐρεθισμοὺς (μὲ τὴ φυγὴ), ἀσχολούμενο μὲ μέτριους ἐρεθισμοὺς (μέσω τῆς προσαρμογῆς), καὶ τέλος μαθαίνοντας νὰ ὀδηγεῖ σὲ πρόσφορες ἀλλαγὲς στὸν ἐξωτερικὸ κόσμον πρὸς τὸ συμφέρον του (μὲ τὴ δραστηριότητα). Ὅσο ἀφορᾷ τὰ *ἐ σ ὠ τ ε ρ ι κ ᾶ* γεγονότα, σὲ συσχετισμὸ μὲ τὸ *i d*, ἐπιτελεῖ τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποκτώντας ἔλεγχο πάνω στὶς ἀπαιτήσεις τῶν ἐνστικτικῶν» (Σ. Φρόντ, «Σύνοψη Ψυχανάλυσης», ἔκδ. Στάνταρ, τόμ. XXIII, Λονδίνο 1964, σελ. 145-6). Τὸ *ὕ κ ε ρ ε γ ὦ* περιλαμβάνει τὶς λειτουργίες τῆς συνείδησης (αὐτο-παρατήρηση) καὶ τῆς διαμόρφωσης τῶν ἰδεῶδων. Ἡ φυσιολογικὴ συμπεριφορὰ νοεῖται σὰν ἓνας συμβιβασμὸς, μεσολαβημένος ἀπὸ τὸ ἐγώ, μεταξὺ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ *i d*, τοῦ ὑπερεγῶ καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητας.

ἐγκαθιδρύσει τὸ δικό του ὑπερεγώ*, καὶ κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ καθήκοντα πού τοῦ ἐπέβαλλε ἡ κοινωνία. Ἐν ἡ πίεση πού ἀσκούσε ὁ πατέρας δὲν ἦταν ἀνυπόφορα ἄκαμπτη, κι ἂν μετρίαζόταν ἀπὸ τὴ μητρικὴ στοργή, τότε αὐτὸ τὸ εἶδος κοινωνικοποίησης μποροῦσε νὰ παράγῃ προσωπικότητες, οἱ ὁποῖες θά-ταν ἰκανὲς γιὰ αὐτοκριτικὴ κι οἱ ὁποῖες θά'χαν μάθει τὴν ἀνεξαρτησία, αὐτονομία κι αὐτοπειθαρχία ἀπὸ τὸ πατρικὸ παράδειγμα.

Αὐτὸ τὸ ὑπόδειγμα, στὸ ὁποῖο τὸ ἐγὼ καὶ τὸ ὑπερεγὼ ἀναπτύσσονται μέσα ἀπὸ τὴν πάλη μὲ τὸν πατέρα ὡς ἀντιπρόσωπο τῆς «πραγματικότητας», ἔχει γίνῃ ἀναχρονιστικό. Ἄκόμη καὶ στὴν ἀκμὴ τῆς ἐμπορευματικῆς κοινωνίας προσιδίαζε μόνο στὴν κατάσταση τῆς ἀστικῆς οἰκογένειας. Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸν φιλελεύθερο στὸν ὀργανωμένο καπιταλισμό, καὶ ἡ κολοσιαία συγκέντρωση δυνάμεις στὰ χέρια τῶν μεγάλων μονοπωλίων καὶ τῶν πολιτιστικῶν καὶ πολιτικῶν ἀντιπροσώπων τους, προκάλεσε ἀλλαγές στὴν διαδικασία τῆς κοινωνικοποίησης, καὶ τροποποίησε ριζικὰ τὶς ψυχολογικὲς δομές.

Μολονότι ἡ οἰκογένεια διατήρησε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν λειτουργία της ὡς καταναλωτικῆς μονάδας, ἡ ἀσφάλιση ἐνάντια στὴν ἀσθένεια καὶ τὸ γῆρας καὶ σὲ μεγάλη ἔκταση ἡ ἀνατροφή κι ἐκπαίδευση τῶν παιδιῶν, ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ σφαῖρα. Ἡ ἀπώλεια αὐτῶν τῶν λειτουργιῶν ἐπηρέασε τὸν παραδοσιακὸ ρόλο τοῦ πατέρα· ἡ ἐξουσία του πάνω στὰ παιδιά ὑπονομεύτηκε. Ὁμολογουμένως μπορεῖ ἀκόμα νὰ ἐκμεταλλεῖται τὴν σωματικὴ του ἀνωτερότητα, καὶ ν' ἀπειλήσῃ τὸ ἀρσενικὸ παιδί, ἀσυνείδητα, μ' εὐνουχισμό, ἀλλὰ τὸ παιδί σύντομα θά διαπιστώσῃ τὴν ἀδυναμία τοῦ πατέρα του.

Στις πρώτες μέρες της ανάπτυξής του, τὸ ἀγόρι ἐξακολουθεῖ νὰ δοκιμάζει τὰ ἴδια ἀμφιθυμικά συναισθήματα γιὰ τὸν πατέρα του πού συγκροτοῦσαν τὸ Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα τῆς κλασσικῆς ἀστικῆς ἐποχῆς. Ἀλλὰ τώρα ἀνακαλύπτει πολὺ πιὸ γρήγορα ἀπὸ πρὶν ὅτι ὁ πατέρας του δὲν εἶναι ἡ ἐνσάρκωση τῆς δύναμης, τῆς δικαιοσύνης κι ἀγαθότητας, κι ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ προσφέρει προστασία, ἢ ὁποία εἶναι τὸ πρῶτο πράγμα πού τὸ ἀγόρι προσδοκᾷ ἀπ' αὐτόν. Ἡ πραγματικὴ ἀδυναμία τοῦ πατέρα στὴν κοινωνία διαπερνᾷ τὶς ἐνδότατες πτυχές τοῦ διανοητικοῦ του εἶναι· ὁ γυιὸς δὲν μπορεῖ πιά νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸν πατέρα»¹.

Ἡ ὑποτίμηση τοῦ πατέρα ὁδηγεῖ σὲ σοβαρὲς διαταραχές στὴν αἴσθηση τῆς ταυτότητας τοῦ παιδιοῦ. Ψάχνει γιὰ ἓνα πατέρα, ὁ ὁποῖος εἶναι ἰσχυρότερος καὶ πιὸ δυνατὸς ἀπὸ τὸν πραγματικό του, ἀναζητᾷ ἓνα ὑπέρ-πατέρα ὅπως ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὰ εἰδῶλα τῶν μαζικῶν μέσων ἐνημέρωσης*. Ὁ ἐξευτελισμένος «γέρος» ἀντικαθίσταται ἀπὸ πῶ ἰσχυρὲς αὐθεντίες, οἱ ὁποῖες μποροῦν νὰ ὑποσχεθοῦν περισσότερη προστασία, ναρκισσιστικὴ εὐχαρίστηση κι ὕλικά πλεονεκτήματα. Ἔτσι ἡ ἐπίδραση τῆς οἰκογένειας γίνεται ἀρνητικὴ· τὸ παιδί μαθαίνει ὅτι δὲν εἶναι ὁ ἀνίσχυρος πατέρας του, ὁλλὰ ὁ ποδοσφαιρικὸς ἀστέρας κι ἡ ποδοσφαιρικὴ ὁμάδα πού εἶναι αὐθεντίες πάνω σ' ὅ,τι ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀποδεκτικὴ συμπεριφορὰ. «Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Φρόυντ, ἡ σχέση μεταξὺ πατέρα καὶ γυιᾶ ἔχει ἀντιστραφεῖ. Ἡ ραγδαία μεταβαλλόμενη κοινωνία, στὴν ὁποία ἡ παλιότερη γενιὰ βλέπει τὸν ἑαυτὸ της σὰν κατὰδικασμένο, ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὸ παιδί. Ὁ ἔντρο-

* Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῆς νεολαίας δείχνει ὅτι ἡ «ἀρνηση τοῦ πατέρα» μπορεῖ ἐπίσης νὰ εἶναι ἀπελευθερωτικὴ δύναμη.

μος σεβασμός τῶν γονέων γιά τὰ παιδιά τους στήν Χιτ-
λερική Νεολαία ἦταν ἀπλῶς ὁ πολιτικός τονισμός μιᾶς
γενικῆς τάσης. Ἀκόμη καί στά ἴδια τὰ πρῶτα χρόνια
τοῦ παιδιοῦ, ἡ λειτουργία τοῦ πατέρα δέν ἐκπληρώνε-
ται πιά ἀπό ἓνα ἄτομο, ἀλλ' ἀπό ἐξωτερικές κοινωνι-
κές δυνάμεις»².

Οἱ περιορισμοί τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας
δέν ἐσωτερικεύονται πιά στό ἐγὼ τοῦ παιδιοῦ μέσα ἀπό
τὴν μακρὰ πάλη του μέ τὸν πατέρα. Τὸ ἀναπτυσσόμενο
ἐγὼ, ὑποβάλλεται ἄμεσα στὸν κανόνα τῆς κοινωνίας.
Ἡ ἀνδρωσὴ του κατευθύνεται μέ τὴν βοήθεια τέτοιων
πραγμάτων ὅπως τὸ σπόρ, τὸ ὁποῖο προσφέρει ὑποδείγ-
ματα γιά μιὰ μορφή συμπεριφορᾶς ἡ ὁποία ὑπακούει
στήν κρατοῦσα κατάσταση. Οἱ ἐμπειρίες τῆς πρώιμης
παιδικῆς ἡλικίας προδιαθέτουν τὸν σημερινὸ ἀνθρω-
πο πρὸς ἓναν ἕτερο - κατευθυνόμενο χαρακτήρα³. Σὰν
ἐφηβος, συμμορφώνεται μέ τὰ πρότυπα τῆς ομάδας
τῶν ἰσοτίμων του στό ἀθλητικὸ σωματεῖο, μιμούμε-
νος ἀθλητικούς ἥρωες. Ὅπως τὸ θέτει ἡ ἰδεολογία
τοῦ σπόρ: «Μέσω τοῦ ποδοσφαίρου, ἂν παίζεται κάτω
ἀπὸ ἀρμόδια καθοδήγηση, ἓνας νεαρὸς μαθαίνει ἀπὸ
τὴν δική του ἐμπειρία τί σημαίνει νᾶναι ἀνεξάρτητο
κι ὅμως ὑφιστάμενο μέλος μιᾶς ομάδας. Ἄν ἐπιβε-
βαιώνει τὸν ἑαυτό του ἑκατοντάδες ἢ χιλιάδες φορές
πάνω στὸν ἀγωνιστικὸ χῶρο, θὰ τὸν ἐπιβεβαιώσει ἐπί-
σης, στήν υπόλοιπη ζωὴ του»⁴.

Ἡ ἐξαφάνιση τῆς πατρικῆς αὐθεντίας κάνει
δύσκολο γιά τὸν γιοῦ νὰ πετύχει μιὰ ἀνδρική σεξουα-
λικὴ ταυτότητα. Ἄν ὁ πατέρας εἶναι μιὰ ἀδύνατη
οιγούρα, τότε γίνεται πολὺ δύσκολο γιά τὸν γιοῦ νὰ
ἀποδεχτεῖ ἓνα πραγματοποιήσιμο ἀρσενικὸ ρόλο»⁵.

Ἀφοῦ ὁ γιοῦς εἶναι ἀνίκανος νὰ ταυτιστεῖ μέ τὸν
πατέρα του, ἀποφεύγει τὴν Οἰδιπόδεια σύγκρουση, κι

ή αποδέσμευση από την πρωταρχική ταύτιση με την μητέρα γίνεται αδύνατη. Δεν θάνατι ικανός να καταπιέσει την επιθυμία για την μητέρα του, αν δεν μπορεί να οικοδομήσει στο μυαλό του έναν εξιδανικευμένο πατέρα για να εξοπλισθεί με την δύναμη που απαιτείται γι' αυτό το έργο. Ο γιός επομένως εγκαταλείπει την πάλη με τον πατέρα του κι όπισθοδρομεί σε μια προ - Οιδιπόδεια κατάσταση, στην οποία επιτρεπόταν μια έρωτική σχέση με την μητέρα του. Φοβούμενος τον επιθετικό ανταγωνισμό του πατέρα του, καταφεύγει στην όμοφυλοφιλία. «Η όμοφυλοφιλία είναι μια απόπειρα, αν και λανθασμένη, να ξεφύγει κανείς απ' όλα τα επικίνδυνα αισθήματα μίσους κι επιθετικότητας απέναντι στο δικό του φύλο αποφεύγοντας, από την πρώιμη παιδική ηλικία και μετά, κάθε ανταγωνισμό με τον πατέρα»⁶.

Η κρίση ταυτότητας που συνδέεται με την Οιδιπόδεια πάλη προμηνύει τους έσωτερικούς αγώνες της έφηβείας. Η μετάβαση από το παιδί στον ένήλικο συνοδεύεται από σοβαρά σοκ στην προσωπικότητα. Ακριβώς όπως ο πατέρας άποτυχε να κάνει δυνατή την ικανοποίηση του γιού από την πρωτογενή ταύτιση με την μητέρα, άποτυγχάνει να προσφέρει ένα πρότυπο ένήλικης άρσενικότητας, στο οποίο ο γιός να μπορεί να βρει την σεξουαλική ταυτότητά του. Τ' αποτέλεσμα τούτου είναι ο φόβος, ή απομόνωση κι έναλασσόμενες άκρότητες αυτό - εκτίμηση. Ο έφηβος ζητά να έλαττώσει αυτά τα αισθήματα με το να προσδένεται σε μια ομάδα ίσοτίμων του φύλου του. Άλλωστε έλκεται προς αυτούς κι από τις όμοφυλοφιλικές τάσεις του.

Το ποδοσφαιρικό σωματείο προσφέρει ένα οργανωτικό πλαίσιο για άρσενικές ομάδες ίσοτίμων. Υπό

τὴν διεύθυνσι, τοῦ προπονητῆ καὶ μὲ τὰ μάτια τοὺς προσηλωμένα στὰ ἀθλητικά τοὺς εἰδῶλα (καὶ οἱ δύο παίρνουν μερικὰ τὴν θέσιν τοῦ πατέρα) οἱ ἔφηβοι μαζαίνουσι «ἀρσενικά» πρότυπα συμπεριφορᾶς. Ἡ σκληρότητα, σὰν ἔκφρασι ἀνδρισμοῦ, τοὺς σφυρηλατεῖται στὸν ἀγωνιστικὸ χῶρο. Ἡ σπουδαιότητα τῶν σκληρῶν σὰν πέτρα μυῶνων, ἡ ἀπουσία αἰσθηματισμοῦ στὶς σκληρῆς μονομαχίες, ἡ ἀποδοχὴ τῶν συχνὰ ὀδυνηρῶν τραυματισμῶν καὶ ἡ ἰκανότητα νὰ καταναλώνουν τεράστιες ποσότητες μύρας ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα (τὸ ποδόσφαιρο τῆς ἀνώτερης κατηγορίας ἀποτελεῖ ἐξαίρεση σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο), χαρακτηρίζουν τὴν ἡθικὴ ἀτμόσφαιρα μεταξὺ τῶν ἀθλητῶν.

Οἱ ὑπὲρ - ἀρσενικοὶ ποδοσφαιρικοὶ ἄρρενες χαίρονται θεματικὰ τὴν λανθάνουσα βία ἐνάντια στοὺς ἑαυτοὺς τοὺς. Ἡ σπουδαιότητα πού δίνουν σ' αὐτὰ τὰ μαζοχιστικὰ πρότυπα συμπεριφορᾶς μπορεῖ νὰ γίνῃ κατανοητὴ σὰν ἓνας «σχηματισμὸς ἀντίδρασης» στὴν λανθάνουσα ὁμοφυλοφιλία τοὺς. Ἡ ἀπωθημένη ὁμοφυλοφιλία γίνεταί ἡ μοναδικὴ ἐπιδοκιμασμένη μέθοδος ἑτεροφυλοφιλίας. Ὁ στόχος εἶναι νὰ καταστέλλεις στὸν ἑαυτὸ σου ἐκεῖνα τὰ γνωρίσματα τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται στὸ ἀντίθετο φύλο. Τὸ ἐγὼ εἶναι ἤδη ἀδύνατο σὰν ἀποτέλεσμα τῆς γενικῆς κοινωνικῆς καταπίεσης. Ὅσο περισσότερο ἐξαντλεῖ τὴν ἐνεργητικότητά του σ' ἀμυντικούς ἀγῶνες ἐνάντια στὶς «διεστραμμένες» ὁρμές, ἄλλο τόσο τρέμει κάθε τί πού ἀπειλεῖ νὰ τὶς ἐπαναδραστηριοποιήσῃ. Ὑποβαλλόμενῃ σὲ πειθαρχία στὸν ἀγωνιστικὸ χῶρο ὄχι λιγότερο ἀπ' ὅτι στὴν ἰσογένεια, τὸ σχολεῖο καὶ τὸ ἐργαστάσι, ἡ νεολαία δὲν μπορεῖ ν' ἀνεχθεῖ καμμιά παρέκκλιση ἀπὸ τὸ πρότυπο πούχει ἀποδεχτεῖ. Καθέννας πού δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξει σιδερένιους μυῶνες θεωρεῖται θυληπρεπής. Οἱ

ἄρρενες χρησιμοποιοῦν τὰ «ἀδύναμα», τῶν ὁποίων ἡ παθητικότητα ἐφάπτεται σχεδὸν τῆς θηλυκότητος, τὰν θύματα — ἔτσι ὥστε δὲν χρειάζονται νὰ παραδεχτοῦν ὅτι εἶναι ὅμοιοί τους. Αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερο εἶδος καταπιεσμένης ὁμοφυλοφιλίας πάει χέρι - χέρι μὲ τὴν καταπίεση μιᾶς ἀλλοτριωμένης κοινωνίας. «Ὅταν οἱ ἄνθρωποι βρίσκονται στὶς ὀδύνες τῆς καταστροφῆς, ἀπορρίπτουν κάθε τί πού δὲν εἶναι τοῦ εἴδους τους»*.

Παρὰ τὴν ἐχθρότητα, μὲ τὴν ὁποία ὁ ἔφηβος μαθαίνει ν' ἀπωθεῖ ὅλα τὰ θηλυκὰ χαρακτηριστικά, ἔλκεται πρὸς τὸ ἀντίθετο φύλο ἀπὸ τὶς ἐνισχυμένες σεξουαλικὲς ὀρμές του. Γιὰ ν' ἀποφύγει τὸν πειρασμὸ τῆς στενῆς ἐπαφῆς μὲ γυναῖκες καὶ κορίτσια, ἢ ὁποία θὰ μπορούσε ν' ἀπειλήσει τὴν ἀρσενική τους ταυτότητα, ἢ ἀρσενική ὁμάδα τῶν ἰσοτίμων κάνει τὴν ἀπόρριψη τοῦ ἀντίθετου φύλου κανόνα συμπεριφορᾶς. Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο μετατρέπει τὶς ἑτεροφυλοφιλικὲς ὀρμές σὲ ὁμοφυλοφιλικὲς, κι ἐνισχύει τοὺς δεσμοὺς τῆς ὁμάδας. Ὡς τώρα, ὅλες οἱ ἀπόπειρες νὰ νομιμοποιηθεῖ τὸ ποδόσφαιρο τῶν γυναικῶν προσέκρουσαν στὴν μαζικὴ ἀντίθεση τῶν ἀρσενικῶν παικτῶν καὶ τῶν ὀργανώσεών τους. Πολὺ νωρὶς, ἢ Ἀγγλικὴ Ποδοσφαιρικὴ Ὁμοσπονδία ἀπέκλεισε τὶς γυναῖκες ἀπὸ συμμετοχὴν στὰ ποδοσφαιρικὰ μάτς. Στὸ τέλος τοῦ τελευταίου αἰῶνα, τὰ σωματεῖα ἔλαβαν ἐγκύκλιο, ὅτι «παράπονα ἔφτασαν στ' αὐτιά μας ὅτι γυναῖκες δίνουν ποδοσφαιρικὰ μάτς. Ἡ Ποδοσφαιρικὴ Ὁμοσπονδία εἶναι τῆς γνώμης ὅτι τὸ ἀγώνισμα εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ἀκατάλληλο γιὰ γυναῖκες κι ὅτι δὲν πρέπει

* Τ. Ἀντόρνο, «Μίνιμα Μοράλια», Φρανκφούρτη 1962, σελ. 52. Ὁ Μαρκοῦζε σωστὰ ὑποδεικνύει τὸ ἀπελευθερωτικὸ δυναμικὸ μερικῶν διαστροφῶν: βλ. «Ἔρωσ καὶ Πολιτισμὸς», Λονδίνο 1969, σελ. 49.

νά ενθαρρύνονται»⁷. Ἐπειδὴ ἡ ἀπαγόρευση αὐτὴ δὲν ἦταν πάντα τελείως ἀποτελεσματικὴ, ἡ Ὀμοσπονδία ἐξόρκιζε τὰ μέλη της τὸ 1946, νά «προβοῦν σὲ ἐνέργειες γιὰ νά ἐμποδίζουσι τὰ σωματεῖα ἀπὸ τοῦ ν' ἀφήνουν τὰ γήπεδά τους ἢ κατ' ἄλλο τρόπο νά δημιουργοῦν εὐκαιρίες νά συμμετέχουν θηλυκοὶ παίχτες σὲ εὐκαιριακὰ ποδοσφαιρικὰ μάτς»⁸.

Ἄν ἓνας ἄντρας ὁ ὁποῖος εἶναι ἀνασφαλῆς στὴν σεξουαλική του ταυτότητα ἐγκαταλείψει τὴν ομάδα τῶν ἰσοτίμων, μπορεῖ ἀκόμη νά μειώσῃ τὸ φόβο του γιὰ τὶς γυναῖκες σὰν ἀπειλὴ στὴν ἀρσενικότητά του, ὑποβιάζοντάς τες σ' ἓνα ἀντικείμενο τῶν κατακτήσεων του. Πράγματι, ἡ πατριαρχικὴ, ἐξουσιαστικὴ κοινωνικὴ τάξη πραγμάτων ἐνθαρρύνει μιὰ τέτοια συμπεριφορὰ. Σ' αὐτὴν τὴν κοινωνία οἱ γυναῖκες βρίσκονται σὲ μιὰ βασικὰ ἀσθενέστερη θέση. Ἡ ἐξουσιαστικὴ νοστροπία αὐτομάτως μισεῖ καὶ περιφρονεῖ τὸν ἀδύναμο, κι ἔτσι ἡ ἀρσενικὴ στάση, ἀπέναντι στὶς γυναῖκες φέρει ἓνα ἐχθρικὸ καὶ σκληρὸ στίγμα. «Ἄλλ' ἀκριβῶς ὅπως ἡ γυναῖκα ἀναγκαστικὰ μισεῖται καὶ περιφρονεῖται γιὰ τὴν κατώτερη κοινωνικὴ θέση της, ἔτσι κι ὁ ἀρρενωπὸς ἡγέτης θαυμαζέται κι ἀγαπιέται γιὰ τὴν ἰσχὺ καὶ τὴν ἀνωτερότητά του»⁹. Οἱ σκληροὶ ἄνδρες, πάνω στὸν χορτοτάπητα τοῦ σταδίου εἶναι σίγουροι γιὰ τὸ θαυμασμὸ τῶν ποδοσφαιρικῶν γκρούπς, ποὺ κάθονται στὶς κερκίδες σὰν ἐνδεχόμενη λεία.

Ὁ τύπος ἀνθρώπου τὸν ὁποῖο βοηθᾷ νά παραχθῇ ὁ ἀγωνιστικὸς χῶρος ~~ἀμφανίζει~~ ἀμφανίζει μιὰ ἰδιάζουσα διχοτόμηση στὴν ἐρωτικὴ του ζωὴ. Μολονότι ἀπὸ ἀποψη συμπεριφορᾶς ἑτεροφυλόφιλος, ἐξακολουθεῖ νὰναι ψυχικὰ ὁμοφυλόφιλος. Εἶναι βέβαια ἰκανὸς νά ἱκανοποιηθεῖ τὶς φυσικὲς σεξουαλικὲς παρορμήσεις μὲ μιὰ γυναῖκα, καὶ νά φτιάξῃ οἰκογένεια, ἀλλὰ στὸ συγκινη-

σιακό πεδίο συνδέεται όμοφυλοφιλικά με τὸ δικό του οὐλο καὶ τηρεῖ μιὰ ἐχθρική στάση, ἀπέναντι στις γυναῖκες.

Μέσα στὴν ἀρσενική ομάδα τῶν ἰσοτίμων, οἱ ἐφηβοὶ ἀποπειρῶνται καθυστερημένα νὰ λύσουν τὴν Οἰδιπόδεια σύγκρουση, τὴν ὁποία ἀπέφυγαν στὴν πρώιμη παιδική ἡλικία. «Αὐτοὶ οἱ νέοι εἶναι καθυστερημένοι ὅσο ἀρσῆ τὴν ὑπερκέραση τῶν Οἰδιπόδειων συμπλεγμάτων τους. Ἔχουν συνδεθεῖ μαζί ὄχι γιὰ νὰ διεξάγουν μιὰ ἀληθινὴ Οἰδιπόδεια πάλη ἐνάντια στὸν πατέρα, ἀλλὰ γιὰ νὰ ζήσουν σὲ μιὰ ψευδο-Οἰδιπόδεια συμπεριφορὰ πάνω στὴ βάση λαθάνουσας όμοφυλοφιλίας καὶ σαδιστικῆς - μαζοχιστικῆς ὀπισθοδρομησης»¹⁰.

Θὰ προσπαθήσουμε τώρα νὰ δείξουμε πῶς τὸ ποδόσφαιρο ταιριάζει σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο.

Τὸ ποδοσφαιρικὸ μάτς ἀντανακλᾷ «τίς ἐναλλασσόμενες ταλαντεύσεις τῆς συγκίνησης, οἱ ὁποῖες χαρακτηρίζουν τὸν ἐφηβο κατὰ τὴν διαδικασία τοῦ ἐλέγχου καὶ κατεύθυνσης τῆς ὀρμῆς τῶν γενετήσιων αἰσθημάτων»¹¹. Οἱ ραγδαῖες ἀλλαγές στὴ διάρκεια τοῦ ἀγῶνα, ἀπὸ τὴν ἐνεργητικότητα στὴν παθητικότητα, ἀπὸ τὴν ἐπίθεση στὴν ἀμυνα, ἀπὸ ἓνα αἰσθημα παντοδυναμίας σ' ἓνα αἰσθημα καταφρονητέας ἀποτυχίας, ἀντιστοιχοῦν στὴν συγκινησιακὴ ἀμφιταλάντευση ποὺ βιώνεται κατὰ τὴν ἐφηβεία ἢ στὸ πρωϊμότερο στάδιο τῆς Οἰδιπόδειας σύγκρουσης¹². Σύμφωνα με τὸν Ἑρικσον, τὸ Οἰδιπόδειο συμπλεγμα χαρακτηρίζεται σ' ἀγόρια ἀπὸ τὸν «δι εἰ σ δ υ τ ι κ ὸ τρόπο». Τοῦτος περιλαμβάνει ἓνα πλοῦτο παρόμοιων πράξεων καὶ φαντασιῶν, γιὰ παράδειγμα τὴν διεϊσδυση στὰ σώματα τῶν ἄλλων με σωματικὴ ἐπίθεση, τὴν διεϊσδυση στὸν χῶρο μ' ἐνεργητικὴ κίνηση, ἢ τὴν δι-

εισόδου, στην συνειδήσει του άλλου μ' επιδυτικό λόγο. Συμπληρωματικά προς αυτό, στην περίπτωση των κοριτσιών κυριαρχούν οι τρόποι της «ύποδοχής» κι «έγκλεισης»¹³. Τα παιχνίδια της μπάλλας των αγόριων και κοριτσιών καθορίζονται απ' αυτούς τους αντίστοιχους τρόπους.

«Η παρατήρηση των παιδιών που παίζουν δείχνει ότι τα κορίτσια τείνουν να παίζουν χειροσφαιρικά παιχνίδια, ενώ τ' αγόρια τείνουν περισσότερο στο ποδόσφαιρο, κι ότι αυτή η τάση αυξάνει με την ηλικία των παιδιών»¹⁴. Τα χειροσφαιρικά παιχνίδια των κοριτσιών περιστρέφονται γύρω από το πιάσιμο της μπάλλας, το οποίο ταιριάζει με τον τρόπο της έγκλεισης. Το ποδόσφαιρο, από την άλλη μεριά, τονίζει τον διεισδυτικό τρόπο: οι μονομαχίες για την μπάλλα, ή «διεισδυσή» στην περιοχή του αντιπάλου, ή ο κεντρικός στόχος της άσκησης, ή σημείωση τερμάτων. Η σύγκρουση με τον πατέρα, ή οποία απόρρει από την πρώτη σεξουαλική παρόρμηση του γιου (την επιθυμία του για τη μητέρα) αποφασίζεται στο γήπεδο σε μιá εξιδανικευμένη μορφή. «Στα όμαδικά παιχνίδια το "σπίτι" δέν κερδίζεται άλλ' υπερασπίζεται ενάντια στην άλλη πλευρά (τον πατέρα), ενώ το αγόρι ζητά να κατακτήσει παραπέρα έδαφος. Ταυτόχρονα, το αγόρι αφήνεται ν' ασκήσει αυτόν τον πατρικό ρόλο του κατακτητή»¹⁵.

Η Χέλεν Ντούτς έχει δείξει τη σχέση μεταξύ των φόβων εύνουχισμού που συνδέονται με τον Οιδιπόδειο ανταγωνισμό και την αγάπη για το ποδόσφαιρο. Στο «Μιά συμβολή στην ψυχολογία του σπόρ»¹⁶ αναφέρει ένα άσθενή του οποίου η παρατήρηση αποκάλυψε ένα σύνδεσμο μεταξύ του ενδιαφέροντός του στο σπόρ και της διανοητικής του ασθένειας.

Όταν παιδι ένοιωσε φόβο, ο ασθενής αισθανόταν έκτεθειμένος κι ανυπεράσπιστος μπροστά σ' ένα απειλητικό χέρι πού έψαχνε γι' αυτόν. Τα όνειρά του απ' αυτή την περίοδο περιείχαν μόνιμα τόν κίνδυνο να σκοτωθεί από στρογγυλά αντικείμενα πού αίωρούνταν πάνω του, όπως ένα μπαλόνι, ένα σύννεφο ή μιὰ μπάλλα. Στην ηλικία των οκτώ χρονών, ο ασθενής φοβόταν ότι μιὰ μπάλλα με την όποία θά έπαιζε, ή την όποία θάρριχνε κάποιος φίλος, θάπερτε στο κεφάλι του κι είτε θά τόν σκότωνε είτε θά τόν τραυμάτιζε σοβαρά. Αυτός ο φόβος περιόριζε σοβαρά την έλευθερία του κίνησης, καθώς αισθανόταν ν' απειλείται απ' όλες τις πλευρές από τò τρομερό συμβάν. Σ' αυτήν την φοβία υπέβασκε ένας φόβος ευνουχισμού. Ο πατέρας του, τού όποιου τò απειλητικό χέρι ήταν υπεύθυνο γι' αυτό τò φόβο, είχε αντικατασταθεί στην φοβία από την μπάλλα. Σύντομα ύστερα από την έξαφάνιση τής φοβίας, ο ασθενής ανάπτυξε ένα μεγάλο πάθος για τò ποδόσφαιρο. Η κατάσταση τού παιχιδιού, όπως την βίωνε, έμοιαζε με την φοβία του και στις δύο περιπτώσεις, περίμενε, τεντωμένος από την έξαψη, για την μπάλλα. Η αποφασιστική διαφορά μεταξύ των δύο αυτών καταστάσεων ήταν ότι στη φοβία προσπαθούσε μάταια να ξεφύγει, ενώ στο ποδοσφαιρικό μάτς μπορούσε να παλαίψει για να δαμάσει την κατάσταση. Στὸν άγωνα, ήταν δυνατό να «έλευθερώσει τόν ψυχικό του μηχανισμό από τò εσώτερό του βάρος μεταθέτοντας τόν κίνδυνο, ο όποιος πήγαζε πράγματι από τὰ ένστικτά του, στὸν έξώτερο κόσμο». Τò νευρωτικό άγχος μπορούσε να μετασχηματισθεί σέ γνήσιο άγχος, τò όποίο μπορούσε ν' αντιμετωπιστεί στὸν άγωνα χωρίς να υποφέρει τὰ βασανιστήρια τής φοβίας.

Από την ανάλυσή της αυτής τής περίπτωσης,

ή, Χέλεν Ντόυτς σχημάτισε μιὰ γνώμη ὡς πρὸς τὴν ψυχολογικὴ λειτουργία τοῦ σπόρ. «Ἡ ἐξήγηση πού ὑποδείχεται σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση, μπορεῖ νὰ ἐπεκταθεῖ σὲ μιὰ γενικὴ ὑπόθεση ὅτι, ἀκόμα καὶ σ' ἓνα πρόσωπο τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι εὐδιάκριτα νευρωτικό, ἡ λειτουργία τῶν σπόρ εἶναι ἡ ἴδια: προβολὴ τῆς πηγῆς τοῦ ἄγχους τοῦ παίκτη»¹⁷.

Αὐτὴ ἡ ὑπόθεση κάνει δυνατὸ νὰ ἐξηγήσουμε γιατί πολλοὶ ποδοσφαιριστὲς συχνὰ ἀποτυγχάνουν, χωρὶς προφανῆ λόγο, ἰδιαίτερα στὴν κρίσιμη μικρὴ περιοχὴ. Ἡ ἐκφόρτιση τοῦ ἄγχους, πού πραγματοποιεῖται μὲ τὴν βεβήθεια τοῦ παιχνιδιοῦ καταρρέει αἰφνίδια σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, κι ὁ παίκτης καταλαμβάνεται ὑπὸ αἰσθήματα ἀνασφάλειας. Τὸ σπόρ δὲν τὸν ἔκανε πράγματι: ἱκανὸ νὰ ὑπερκεράσει τὸ σύμπλεγμα τοῦ εὐνουχισμοῦ. Στὴν ἀποφασιστικὴ στιγμή, ὅταν εἶναι σὲ θέση ν' ἀποδείξει ὅτι ἔχει ἀφομοιώσει τὸν διεισδυτικὸ τρόπο, «ὁ ἀθλητικὸς Ἡρακλῆς βλέπει καθαρὰ τὸ χέρι νὰ ἐμφανίζεται ἀκόμα μιὰ φορὰ μέσα ἀπὸ τὸ σκοτάδι, καὶ τρέχει καὶ φοβᾶται».

Στὸ ἄγχος τοῦ εὐνουχισμοῦ τοῦ ἀγοριοῦ θρίσκειται ἡ «νηπιακὴ καταγωγὴ τῆς ἀνάγκης (τοῦ ἀνθρώπου) γιὰ ἓναν ἐχθρὸ ἔτσι ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ὀπλιστεῖ ὁ ἴδιος ἐναντίᾱ του καὶ νὰ πολεμήσει ἓνα συγκεκριμένον ἀντίπαλο»¹⁸. Τὸ νὰ νικήσει κανεὶς τὸν ἀντίπαλο πάνω στὸ ποδοσφαιρικὸ τερραῖν ἀντιπροσωπεύει μιὰ συμβολικὴ ἐπιβεβαίωση τῆς δυνάμεώς του, ἐνῶ ἡ ἧττα στὸ γήπεδο ἢ ἡ ἀπώλεια τῆς μπάλλας ἀπὸ ἓναν ἀντίπαλο ἀντιπροσωπεύει ἓνα συμβολικὸ εὐνουχισμό. Μαθαίνοντας νὰ ζοῦν μὲ τὴν ἀπειλὴ τοῦ εὐνουχισμοῦ, μέσω τοῦ ἀνταγωνισμοῦ στὸν ἀθλητικὸ χῶρο, οἱ ἀνδρῶποι ἀναπτύσσουν ἐκείνη τὴν διανοητικὴ ἀρρενωπότη-

τα πού συντελεί στην διαιώνισή, της ανταγωνιστικής κοινωνίας.

«Τὸ πρόβλημα τῆς σεξουαλικῆς ικανότητος, προσφέρει μόνιμα καὶ διάφορα θέματα πρὸ ἀγωνίσματα τῆς μπάλλας»¹⁹. Τοῦτο εἶναι πολὺ σαφές στὴν περίπτωση ἑνὸς ἀγωνίσματος μπάλλας πού συνδέεται μὲ τελετουργίες γονιμότητος στὶς κουλτοῦρες τῶν Νοτιοαμερικανῶν Τολτέκων, τῶν Μάγια καὶ τῶν Ἀζτέκων. Αὐτὸ τὸ ἀγώνισμα, στὸ ὁποῖο γίνονταν δεκτοὶ μόνον ἄντρες, παιζόταν μεταξὺ οὐδὲ ομάδων, οἱ ὁποῖες δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ πιάσουν τὴν μπάλλα μὲ τὰ χέρια τους. Οἱ παίχτες πηδοῦσαν στὴν μπάλλα καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὴν περάσουν μέσ' ἀπὸ 'να πέτρινο δαχτυλίδι «χρησιμοποιώντας τὴ μέση τους σὰν ρόπαλο»²⁰. Σοβαρὲς αἱμορραγίες ἀπὸ τοὺς γλουτοὺς καὶ τὸ ὑπογάστριο ἦταν συχνὰ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς προσπάθειας.

Τὰ πρότυπα συμπεριφορᾶς πού ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὸν προχωρημένο καπιταλισμὸ ἐπαναδραστικοποιοῦν αὐτὲς τὶς ἀρχαϊκὲς πρακτικὲς κοινωνικοποίησης. Τὸ ποδόσφαιρο εἶναι μιὰ σύγχρονη ποικιλία τῶν τελετουργιῶν ἐφηβείας τῶν «πρωτόγονων» φυλῶν. Ὁ Ζούλιγκερ συνοψίζει τὸν οὐσιώδη πυρῆνα αὐτῶν τῶν τελετουργιῶν μῆτρός ὡς ἐξῆς, μολονότι μποροῦν νὰ ἐμφανιστοῦν μὲ πολλὰς διαφορετικὲς ἀμφιέσεις: «Στὴ διάρκεια τῶν πρώτων χρόνων τῆς ζωῆς, τὰ ἀρσενικὰ παιδιὰ ἀφήνονται σχεδὸν τελείως στὴν φροντίδα τῆς μητέρας τους, ἀλλὰ μόλις φτάνουν στὴν ἐφηβεία συγκεντρώνονται ἀπὸ τοὺς γέροντες. Ὁδηγοῦνται μακριὰ σὲ πολὺ ἀπομονωμένους περιοχὰς καὶ ἐκπαιδεύονται στὶς ἀνδρικὲς ἐνασχολήσεις. Γυμνάζονται στὴ χρῆση τῶν ὄπλων καὶ κάνουν σωματικὰ ἐξουθενωτικὰ πορεῖες. Πρέπει νὰ ὑποφέρουν τὴν πείνα καὶ τὴν δίψα, καὶ πρέ-

πει να μάθουν τα κόλπα του κυνηγιού. Στην αρχή της ανδρικής ηλικίας πληροφορούνται για τις σεξουαλικές πρακτικές. Υφίστανται τατουάζ και πληγώνονται για να τους διδάξουν να μη δείχνουν πόνο. Δεν είναι ασύνηδες μερικοί απ' αυτούς τους νέους να πεθαίνουν γιατί οι κακουχίες είναι πάρα πολύ δύσνηδες. Η περίοδος μύησης διαρκεί συχνά για χρόνια. Τελειώνει με την επιστροφή στο χωριό κι ένα ωμό γεύμα. Η γιορτή αρχίζει με την τελετή της περιτομής ή τα παράγωγά της. Το εξώδερμα των νέων μπορεί να κοπεί τελετουργικά μ' ένα μαχαίρι καμωμένο από πέτρα, σκληρό ξύλο ή σίδηρο, και δεν πρέπει να προδώσουν το παραμικρότερο σημάδι φόβου ή πόνου. Στο νησί της Μαδαγασκάρης συνήθιζαν να κόβουν τον ένα όρχι άλλου, όπου πιο εύγενή έθιμα έχουν αντικαταστήσει τα πιο σκληρότερα, κόβουν μια φούχτα μαλλιά, ακονίζουν δόντια, τους βγάζουν ή τους σπάζουν τα δόντια, κι ούτω καθ' εξής. Οι νέοι ανακηρύσσονται κατόπιν ολοκληρωμένοι άντρες»²¹.

Βρίσκουμε σ' αυτές τις μεθόδους τα ίδια βασικά στοιχεία που περιέχονται στην κοινωνικοποίηση με το πρόσφαρο:

I) 'Η πρώιμη, παιδική ηλικία οδηγεί σ' εκδηλους δεσμούς με την μητέρα, συνοδευόμενους από όμοιωτικές όρμες. Οι αρσενικοί ρόλοι μαθαίνονται συλλογικά, ανεξάρτητα από την οικογένεια, και σ' αυτή τηρή απομόνωση από το αντίθετο φύλο.

II) 'Η βάση του αρσενικού ρόλου είναι ένας αναγκαστικός «σχηματισμός αντίδρασης» στις θηλυκές όρμες.

III) 'Ο συμβολικός ευνουχισμός που επιβάλλεται στους γιους από τους πατέρες έχει την λειτουρ-

γία νά εξασφαλίσει ὑποταγή στήν κατεστημένη ἐξουσία. Ἡ ὑποταγή συνοδεύεται ἀπό τήν ρύθμιση τοῦ αἰσθησιασμοῦ*.

IV) Ὑποφέροντας τόν πόνο χωρίς παράπονο, ὁ νέος πρέπει νά ὑποδουλωθεῖ στήν κατεστημένη τάξη.

Ἡ θέση ὅτι τὸ ποδόσφαιρο ἀντιστοιχεῖ στίς ἀρχαῖες τελετουργίες μύησης πού ἀνοίγουν τήν πόρτα στήν ἀντρική ἠλικία ὑποστηρίζεται ἀπό τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον σὲν ἀγώνισμα ὑφίσταται μεγάλη πτώση μετὰ τὸν γάμο.

* Σκοπὸς τῆς περιτομῆς εἶναι νά ἐμποδίσει τίς σεξουαλικές ὑπερβολές τοῦ ἀγοριῶ. τὸ ὅποιο θεωρεῖται ὅτι ἐρίσκειται σὲ ἐπικίνδυνη ἠλικία.

ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ 2: ΜΑΓΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ

«Δέν ἔχω τυχερά σημάδια ἐκτός ἀπό τά δόντια μου. Μερικές φορές παίζω φορώντας τα καί μερικές φορές ὄχι».

Μάρτιν Τσίβερς

Ὁ ἔλεγχος τῆς μπάλλας, π.χ. τὸ κοντρολάρισμα, ἡ πάσσα καί ἡ ντρίμπλα, ἀπαιτεῖ πολλά ἀπό τοὺς ποδοσφαιριστὲς ἀπὸ ἀποψη σωματικοῦ ἐλέγχου, πού συχνά αὐξάνονται ἀπὸ τὸν κακὸ καιρὸ ἢ τὶς συνθῆκες τοῦ γηπέδου. Ἐπιπροσθέτως, οἱ παίχτες πρέπει νὰ προσαρμοστοῦν στὴ δράση τῶν συμπαικτῶν τους καί τὶς συχνά ἀπρόβλεπτες κινήσεις τῶν ἀντιπάλων τους. «Ἐνὰ ποδοσφαιρικὸ μάτς δὲν ἀναπτύσσεται σταθερὰ ὅπως μιὰ ποδηλατικὴ κούρσα· ἀπεναντίας, ὑπάρχει μιὰ κατάσταση ἐκκίνησης, μιὰ ἀνάπτυξη τοῦ παιχνιδιοῦ, ὀγκούμενη ἔνταση καί μιὰ τελικὴ λύση»¹.

Λόγω αὐτῶν τῶν δυσκολιῶν, ἕνας παίκτης εἶναι πάντοτε ἐν γνώσει τῶν κινδύνων ἀποτυχίας, ἡ ὁποία ἔα μποροῦσε νὰ τὸν ὀδηγήσει στὸ ν' ἀπορριφθεῖ ἀπὸ τὴν ἐμάδα καί νὰ χάσει τὴ δημόσια εὐνοια.

Ἄφου οἱ ὁμῆς προσωπικότητας τῶν ποδοσφαιριστῶν τείνουν ν' ἀντιστοιχοῦν στὴν ἀρχαίικὴ φύση τοῦ ἀγωνίσματός τους — ὅσοδήποτε σύγχρονη κι ἂν εἶναι ἡ ἀμφίεσή του — δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸ ὅτι ἀποπειρῶν-

ται ν' απομακρύνουν τὴν ἀπειλὴ ἀποτυχίας μὲ τὴ βοήθεια τῆς μαγείας. Πολλοὶ παίχτες φέρνουν μαζί τους κάποιο φυλαχτὸ ἢ γούρι. Οἱ ἀκόλουθες φράσεις δείχνουν ὅτι τοῦτο τὸ μεταχειρίζονται σὰν κάτι πρὸ πολὺ ἀπὸ ἀστείο, καὶ δείχνει τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ὀλοκληρηγῆς σειρᾶς προλήψεων.

Ὁ Ἄλαν Μάλλερν, ἀρχηγὸς τῆς Τόττεναμ, πιστεύει στὶς τελετουργίες πρὶν ἀπὸ τὸ μάτς: «Βάζω πάντα τὸ ἀριστερὸ πόδι πρῶτα. Κρεμῶ πάντα τὴν πεττέτα μου στὴν κρεμάστρα μὲ τὰ ρῶχα μου, ὄχι στὸν καναπέ ὅπως τ' ἄλλα παιδιὰ. Ὅταν ὀδηγῶ τὰ παιδιὰ ἐξω, χτυπῶ πάντα δυὸ φορές τὴ μπάλλα στὸ ταβάνι τοῦ διαδρόμου». Ὁ Μάρτιν Πῆτερς ἔχει τίς δικές του πεποιθήσεις: «Ποτὲ δὲν μπαίνω στ' ἀποδυτήρια ἀπὸ τὴν κύρια εἴσοδο. Ἐκανα ἓνα λάθος τὴν πρώτη φορὰ καὶ πῆγα μέσα ἀπὸ τὸ δωμάτιο τῶν ὑποδημάτων κι ἔτσι κάνω πάντα. Πιστεύω στὰ τυχερὰ σημάδια. Ἐχω τυχερὰ μανικετόκουμπα πού τ' ἀγόρασα στὴν Βραζιλία. Βάζω πάντα τὸ παντελονάκι μου τελευταίον». Στὴν περίπτωσι τοῦ Μάρτιν Τσίβερς, τοῦ κορυφαίου παίκτη τῆς Τόττεναμ, ἡ πρόληψι φαίνεται πὼς εἶναι περισσότερο ἐκδηλη ὅταν ἡ ὀμάδα παίξει ἐκτὸς ἑδρας. Μπροστὰ στοὺς ὀπαδούς του στὸ Χουάιτ Χάρτ Λέιν αἰσθάνεται πὼς «ὅ,τιδήποτε κάνω εἶναι σωστὸ στὰ μάτια τους». Ἄλλὰ ἐξακολουθεῖ νὰ πιστεύει στὴν τύχη: «Δὲν ἔχω τυχερὰ σημάδια ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὀόντια μου. Μερικὲς φορές παίζω φορώντας τα καὶ μερικὲς φορές ὄχι». Ὁμολογουμένως, δὲν εἶναι ἡ ιδεώδης πρόληψι. «Δὲν μπορῶ ν' ἀποφασίσω ποιὸ φέρνει τὴν καλύτερη τύχη, καὶ διερωτῶμαι πὼς φαίνομαι χωρὶς αὐτά»².

Αὐτὲς οἱ προλήψεις δὲν εἶναι ἀκριβῶς χαρακτηριστικὲς μερικῶν ἀτομικῶν παικτῶν. Μποροῦν νὰ χα-

ρακτηρίζουν τὴ συνείδηση μιᾶς ὁλόκληρης ομάδας. «Συνήθως ταξιδεύουμε γιὰ τὰ μάτς μὲ λεωφορεία. Τώρα, ἡ ομάδα μας ἔχει υἱοθετήσει τὴν ἀκόλουθη πίστη. Ἄν, στὸ δρόμο μας ἢ σ' ἓνα μάτς, πρέπει νὰ περάσουμε κάτω ἀπὸ μιὰ σιδηροδρομικὴ γέφυρα τὴ στιγμὴ πού περνᾷ ἀντίθετα ἓνα τραῖνο, τότε τὸ μάτς θὰ πάει ἄσχημα γιὰ μᾶς. Ὅλοι νομίζουμε ὅτι οἱ ἀντίπαλοί μας θὰ περάσουν ἀπὸ πάνω μας κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο».

Αὐτὲς οἱ φράσεις δηλώνουν ὅτι ἡ νίκη ἀποφασίζεται ἀπὸ μιὰ παντοδύναμη, ὑπερανθρώπινη δύναμη. Αὐτὴ ἡ ἰδέα μπορεῖ νὰ ξαλαφρώσει τὸ ἄγχος, ἰδίως ὅταν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνα μπορεῖ νὰ προβλεφθεῖ ἀπὸ ὀρισμένες ἐκδηλώσεις τῆς πραγματικότητας ἢ ἀκόμη νὰ ἐπηρεαστεῖ παίρνοντας τὰ σωστὰ μέτρα.

Ἡ τάση πρὸς τὴ μαγικὴ ἀντίληψη εἶναι σύμπτωμα τῆς ἀλλοτρίωσης πού ἐπικρατεῖ στὸν προχωρημένο καπιταλισμό. Ἐχει τὶς ρίζες τῆς στὴν «ἐπιβίωση τῶν μαγικῶν προτύπων ἐμπειρίας πού συνδέονται μὲ τὰ πρωϊμότερα στάδια ζωῆς»³. Ἄνθρωποι καταδικασμένοι σὲ νηπιακὴ κατάσταση ἀποδίδουν στὴ μοῖρα ἓνα ὑποκατάστατο τῆς ἐξουσίας τῶν γονέων. Ἡ πραγματικὴ «πατρικὴ» ἐξουσία, ὅμως, εἶναι ὁ ἀλλοτριωμένος κοινωνικὸς μηχανισμός, ὁ ὁποῖος καθορίζει τὴ μοῖρα τους χωρὶς ὅποιαδήποτε δυνατότητα συμμετοχῆς ἢ ἐλέγχου. «Οἱ ἄνθρωποι ξεχνοῦν ὅτι ὁ κοινωνικὸς κόσμος εἶναι δικό τους δημιούργημα. Τὸν ἀντιλαμβάνονται, μᾶλλον, σὰν ἓνα μέρος τοῦ φυσικοῦ κόσμου»⁴. Στὸ σπῶρ ἢ ἀκόμη στὰ ποδοσφαιρικὰ στοιχήματα, αὐτὴ ἡ τάση πρὸς τὴν παράλογη σκέψη καὶ ὁράση εἶναι σχετικὰ ἀβλαβής. Ὁ ἴδιος ἀκριβῶς, ὅμως, τρόπος σκέψης ἦταν ἓνα σπουδαῖο στοιχεῖο στὴν πολιτικὴ τοῦ φασισμοῦ.

Υ. ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ

«Ὁ ὀπαδὸς τοῦ ποδοσφαίρου δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἓνας παρατηρητὴς. Ὁ ἰδρῶτας του καὶ τὰ νεῦρα του δουλεύουν πάνω στὸ ποδόσφαιρο, καὶ τὸ πνεῦμα μπορεῖ νὰ πλουτισθεῖ ἢ νὰ ρημαχτεῖ ἀπ' αὐτό».

Ἄρθουρ Χόπκροφτ

Ἄν ἀκολουθήσουμε τὴν πορεία πρὸς ἀκολουθήθηκε ἀπὸ τὴν ἐργασία στὴν ἀνάπτυξή της ἀπὸ τὴν χειροτεχνία μέσω τῆς συνεργασίας καὶ τῆς μανυφακτούρας ὡς τὴν μηχανικὴ βιομηχανία, μπορούμε νὰ δοῦμε μιὰ συνεχῆ τάση πρὸς τὴν μεγαλύτερη ὀρολογικοποίηση, τὴν προοδευτικὴ ἐξάλειψη τῶν ποιοτικῶν, ἀνθρώπινων καὶ ἀτομικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἐργάτη»¹. Ἡ παραγωγικὴ διαδικασία διαιρεῖται σ' ὀλοένα πρὸ ἐξειδικευμένες λειτουργίες, καταστρέφοντας τὴ σχέση τοῦ ἐργάτη μὲ τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας του. Ὅ,τι ἰσχύει γιὰ τὴν χειρωνακτικὴ ἐργασία ἰσχύει ἐπίσης γιὰ τὴν μὴ χειρωνακτικὴ ἐργασία, ὅπου «ἡ ρουτίνα τοῦ γραφείου, ἡ τελετουργία τῆς ἀγορᾶς καὶ πώλησης, ἐλευθερώνονται ἀπ' ὀποιαδήποτε σύνδεση μ' ἀνθρώπινες δυνατότητες»². Στὸν καπιταλισμὸ, ἡ ἐργασία πρὸς ἐπιτρέπει ἱχνὴ ἀτομικῆς ἐκφρασεως εἶναι ἐξαιρεση, ἐπιφυλασσόμενὴ γιὰ μιὰ μικρὴ μειοψηφία. Ἡ διαχείριση καθορίζει πῶς θὰ χρησιμοποιηθεῖ ἡ ἐργασία, χωρὶς ἐκεῖνοι οἱ ὀποῖοι ἀναγκάζονται νὰ πουλήσουν τὴν ἐργασία τους

να έχουν όποιοςδήποτε σημαντικό λόγο στο θέμα. Γίνεται αδύνατο να ταυτιστεί κανείς με την εργασία του, ν' αναγνωρίσει τη δραστηριότητά του στα προϊόντα της εργασίας του. 'Η αποδοτική παραγωγή αξιώνει το ξεριζώμα κάθε ίχνους ατομικότητας, ή οποία θά μπορούσε να οδηγήσει σ' απρόβλεπτες διακυμάνσεις στην παραγωγή. 'Η περιορισμένη ευφυΐα που είναι αναγκαία γι' αυτό το έργο, πρέπει ν' απομονωθεί από το υπόλοιπο εγώ. «Με τη σύγχρονη "ψυχολογική" ανάλυση της εργασιακής φαντασίας... αυτή ή όρθολογική μηχανοποίηση επεκτείνεται κατ' ευθείαν μέσα στην "ψυχή" του εργατή: **πόμομα ή ψυχολογική κατάσταση διαχωρίζεται από την όλη προσωπικότητά του έτσι ώστε να διευκολύνεται ή αφομοίωσή τους σε έξειδικευμένα "όρθολογικά" συστήματα**»³.

Μιά κι αυτή ή μορφή εργασίας δέν επιτρέπει στους ανθρώπους καμμιά αυτοέκφραση, όντας απλώς ή χειραγώγηση άλλοτριωμένων αντικειμένων για τὰ όποια δέν αισθάνονται τίποτα, ή λίμπιντό τους δέν βρίσκει τίποτα για νά πιαστεί· επαναστρέφει πίσω στο έγώ. Οί άνθρωποι οί όποιοι δέν έχουν καμμιά ευκαιρία νά κατευθύνουν τή λίμπιντό τους σ' αντικείμενα έξω από τόν έαυτό τους, ένα πρόβλημα επιδεινόμενο από τήν έλλειψη σταθερότητας στις σχέσεις της πρώιμης παιδικής ήλικίας, δέν έχουν καμμιά έκλογή παρά νά αγαπούν τούς έαυτούς τους καί τις πράξεις τους, αντί νά αγαπούν ανθρώπους καί πράγματα. 'Η ανεπαρκής τους «κάθεξη» του έξωτερικού κόσμου αντιστοιχεί σε μιá «ύπερχάθεξη» του έαυτού.

Αυτός ό υπερβολικός αυτο-ερωτισμός αμείβεται στην περίπτωση της οικονομικής καί πολιτικής έλίτ, της όποιας οί δραστηριότητες αποφέρουν ύλικό πλούτο, κοινωνικό γόητρο καί διοικητική δύναμη. 'Η μάζα τών

διανοητικῶν καὶ χειρωνακτικῶν ἐργατῶν, ὅμως, ἔχει πολὺ λίγη εὐκαιρία νὰ πετύχει ὁποιαδήποτε εἰδικὰ ὀφέλη ἀπὸ τὴν ἐργασία της. Γι' αὐτοὺς τὸ σπὸρ — κι ἰδίως τὸ ποδόσφαιρο — προσφέρει κάποιον εἶδος ἀμοιβῆς γι' αὐτὴ τὴν διανοητικὴ παραμόρφωση.

Σὲ μιὰ κοινωνία, ἡ ὁποία ἔχει μετατρέψει τὸ ποδόσφαιρο σ' ἐμπόριο, ἓνας ἐξαιρετικὸς παίκτης μπορεῖ νὰ πετύχει ὑπολογίσιμο πλοῦτο σὰν ἐπαγγελματίας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὑλικά πλεονεκτήματα, τὸ ποδόσφαιρο προσφέρει τὴ δυνατότητα νὰ κερδίσει κανεὶς τὴν ἀναγνώριση τῶν συνανθρώπων του ποὺ χρειάζεται ὁ ναρκισσισμὸς. Ὁ σχεδὸν μανομανιακὸς ζῆλος, μὲ τὸν ὁποῖο ἐπιδιώκεται τούτη, στηρίζεται στὸ γεγονός ὅτι, ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης τῶν ἀντικειμενικῶν σχέσεων, οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὑποχρεωμένοι «ν' ἀφιερῶνουν τὴν ἰκανότητά τους γι' ἀγάπη ὅχι στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἀλλὰ μᾶλλον στοὺς ἑαυτοὺς τους, ἀγαπώντας μ' ἓνα ἐξιδανικευμένο, ἀπωθημένο κι ἐπομένως δηλητηριώδη τρόπο»⁴. Οἱ παίκτες στὶς ὀμάδες νέων κι ἀναπληρωματικῶν ἐξαρτῶνται γενικὰ ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῶν συμπαικτῶν καὶ προπονητῶν τους, ἐνῶ οἱ παίκτες στὶς πρῶτες ὀμάδες μποροῦν ἐπίσης νὰ κερδίσουν τὸν θαυμασμὸ τῶν θεατῶν. Ἡ δημοτικότητα ἑνὸς κορυφαίου παίκτη ἔχει ἀύξηθεῖ σημαντικὰ ἀπὸ τὰ μαζικά μέσα ἐνημέρωσης. Τὰ ὀνόματα τῶν παικτῶν τῆς πρώτης κατηγορίας τυπώνονται σ' ἑκατομμύρια ἀντιτύπων τῶν ἐκδόσεων τῆς Δευτέρας τοῦ Ἑθνικοῦ τύπου· εἰδικὰ ἐντυπα ἐπιζοῦν ἀπὸ τὴν ἐξύμνηση τῶν κορυφαίων παικτῶν, κι οἱ ποδοσφαιρικὲς ἀνταποκρίσεις, οἱ ὁποῖες εἶναι μεταξὺ τῶν πιὸ δημοφιλῶν ραδιοφωνικῶν καὶ τηλεοπτικῶν ἐκπομπῶν, φέρνουν τὰ ὀνόματά τους σὲ κάθε σπιτί.

Σ' ἀντίθεση μὲ τὸ τένις ἢ τίς αὐτοκινητοδρόμιες,

για παράδειγμα, ακόμη και άνθρωποι χωρίς ύλικά μέσα μπορούν να συμμετάσχουν στο ποδόσφαιρο. Ο εξοπλισμός τον οποίο χρειάζεται ένας παίκτης είναι μέσα στις δυνατότητες του καθενός, και συχνά προμηθεύεται δωρεάν από το σωματείο. Ούτε οι συνδρομές σαν μέλους αντιπροσωπεύουν αβάσταχτο χρηματικό βάρος. Όποιοσδήποτε δείχνει ταλέντο κι εκγυμναστεί σκληρά μπορεί να βρεθεί στο δρόμο για την αθλητική επιτυχία. Το ανταγωνιστικό ποδόσφαιρο προσφέρει στις κατώτερες τάξεις μια ευκαιρία ανοδοϊκής κοινωνικής κινητικότητας, όσοδήποτε ασήμαντη κι αν είναι αυτή. Πάνω στο χόρτο του γηπέδου είναι η απόδοση του παίκτη που μετράει, όχι πλούσιοι γονείς με γνωριμίες, ούτε η δυνατότητα να έχεις άλλους ανθρώπους να δουλεύουν για σένα.

Ο ελεύθερος ανταγωνισμός για τον οποίο υπάρχει λίγος χώρος στον προχωρημένο καπιταλισμό, εξακολουθεί να βρίσκει μια θέση στην αθλητική αρένα. Το ίδιο ισχύει στην προσπάθεια για καλύτερη ζωή, ή ψευδοδραστηριότητα του ποδοσφαίρου καναλιζάει την ενεργητικότητα, ή οποία θα μπορούσε να κλονίσει τις υπάρχουσες δομές δύναμης. Από τη νηπιακή ηλικία ήδη του αγωνίσματος, ή κυβερνώσα τάξη έμαθε να χρησιμοποιεί το ποδόσφαιρο σαν μέσο απο-πολιτικοποίησης των καταπιεζόμενων.

Όταν οι μάζες των βιομηχανικών εργατών στην Αγγλία άρχισαν να αναπτύσσουν ενδιαφέρον για το ποδόσφαιρο, γύρω στα 1860, πολλοί Άγγλοι επιχειρηματίες προώθησαν το νέο σπόρ, ελπίζοντας ότι θα κρατούσε τους εργάτες μακριά από την πολιτική και συνδικαλιστική δραστηριότητα.

Το ποδόσφαιρο ικανοποιεί επίσης τους εξιδανικευμένους λιμπιντικούς στόχους των θεατών στις κερκί-

δες ή μπροστά στην όθονη της τηλεόρασης. Τò πετυχαίνουν με τή νηπιώδη ταύτιση με τούς ήρωές τους, πράγμα τò όποίο επιτρέπει επίσης στους όπαδούς να ταυτίζονται ό ένας με τόν άλλο. Μιά νίκη για τήν ομάδα μας σημαίνει ότι έ με εις κερδίσαμε. Η ήρωολατρεία τών ιδιων ειδώλων είναι αυτό πού κάνει δυνατή τήν συντροφικότητα τών ποδοσφαιρικών σταδίων, ένα παθητικό ύποκατάστατο για τά γνήσια αδελφικά αισθήματα πού πηγάζουν από τήν αυθόρμητη δράση αυτόνομων ατόμων.

Τίποτα δέν διευκολύνει περισσότερο μιá τέτοια ταύτιση από τούς τοπικούς δεσμούς της ποδοσφαιρικής ομάδας, στην όποία ανήκουν οι ήρωές μας. Οι παίκτες πρέπει να εμφανίζονται σαν αντιπρόσωποι της περιοχής του θεατή. Η πραγματική τους σύνδεση με τήν κοινότητα μπορεί να είναι τελείως επιφανειακή. Τò ποδοσφαιρικό κοινό δέν δείχνει τò παραμικρότερο ενδιαφέρον αν μιλάνε μιá ξένη διάλεκτο, ή αν δέν έχουν καθόλου αισθήματα κοινότητας με τόν τοπικό πληθυσμό. Μιά πόλη φυσιολογικά θα ταυτιστεί με τò σωματείο της της πρώτης κατηγορίας, ή πλειοψηφία τών παικτών του όποιου θά είναι συχνά ξένοι, πού αγοράστηκαν. Όταν αυτοί οι παίκτες φορέσουν τά χρώματα της τοπικής ομάδας, τò κοινό τούς δέχεται σαν δικούς του, κι όσο αυτοί αποδίδουν ικανοποιητικά, θα ταυτίζονται πάντα μ' αυτούς πιό εύκολα απ' ό,τι μ' έναν τοπικό παίκτη πού αποδείχεται αποτυχημένος.

Η ναρκισσιστική επλήρωση επαυξάνεται όταν ένας θαυμαζόμενος αθλητής όχι μονάχα αποδίδει καλά αλλά, πέρα απ' αυτό, κατέχει προσωπικές ικανότητες, οι όποιες διευκολύνουν τήν ενδοξοποίησή του. Η συγκινησιακή ανάγκη γι' αυτά τά αθλητικά είδωλα, ή όποία πηγαινει πολύ πέρα απ' ό,τιδήποτε έχει να κάνει

μέ την άθλητική τους επίδειξίότητα, έξηγεί γιατί άρ-
κεί νά κατέχουν μονάχα την άσαφέστερη ύποψία
ταλέντου στό έμπόριο του θεάματος για νά έξασφαλί-
σουν έπιτυχία σ' άλλους κλάδους της ψυχαγωγικής βι-
ομηχανίας. Ένας διεθνής πρωταθλητής σ' ένα δημο-
φιλές σπόρ, μέ μιá εύλογα έλκυστική εμφάνιση, θά-
πρεπε νά πάσχει από χρόνια βραχνάδα ή νάχε ένα σο-
βαρό έλάττωμα στην όμιλία για ν' άποτύχει νά γίνει
βεντέτα σάν τραγουδιστής, για σύντομο διάστημα του-
λάχιστο. Η συχνή έναλλαγή των άστέρων κι άστερί-
σκων από τόν κόσμο του ρίμ, των δίσκων, της τη-
λεόρασης και του σπόρ, είναι μιá ένδειξη ότι ή έλξη
τους δέν μπορεί μέ κανένα τρόπο νά άποδοθεί άπλώς
στις δικές τους ίκανότητες. «Αύτοι οί άστέρες. . . ,
είναι κι οί ίδιοι άντιπρόσωποι μιás άνώτερης αύθεντί-
ας· της αύθεντίας του κρατουόντος κοινωνικού συστή-
ματος»⁵. Η αίγλη, ή στιλπνά έλκυστική παρουσίαση,
την όποία τά μαζικά μέσα άπονέμουν σ' αυτούς τους
μυώδεις άντρες, όπως σ' άλλα είδωλα του έμπορίου του
θεάματος, είναι ουσιώδης παράγοντας για τό κύρος πού
πετυχαίνουν στα μάτια των θαυμαστών τους. Τά εί-
δωλα των χειραγωγούμενων μαζών μόνο φαινομενικά έ-
χουν άτομικά χαρακτηριστικά· στην πραγματικότητα
είναι προϊόντα της διαφήμισης, σύμβολα κοινωνικών
διαδικασιών. Η ένδοξοποίηση άτομικά των άθλη-
τών μόνο φαινομενικά ύπηρετεί την ανάπτυξη της ά-
τομικότητας· στην πραγματικότητα ένισχύει τους πε-
ριορισμούς πάνω της. «Άκριβώς όπως τά ύποκριτικά
συνθήματα του ελεύθερου άνταγωνισμού είχαν πολιτι-
κή αξία για τά μεγάλα μονοπώλια στην προσπάθειά
τους ν' άποφύγουν τόν κοινωνικό έλεγχο, έτσι κι ή ρη-
τορική του άτομικισμού πού εκπέμπεται από την μαζική
κουλτούρα άναιρεί την ίδια την ιδέα στην όποία ύπο-

κλίνεται, επιβάλλοντας στο άχροατήριό της πρότυπα συλλογικής μίμησης»⁶.

Ο Ψρίαμβος της ποδοσφαιρικής ομάδας κάποιου αποζημιώνει παροδικά για τις αποτυχίες της καθημερινής ζωής. Το συναίσθημα ευφορίας που παράγεται από ένα τέτοιο Ψρίαμβο βασίζεται στη φυγή από την πραγματικότητα. Αυτή η φυγή δεν εμποδίζει κανέναν από του να υποφέρει· απλώς βοηθά να εξορίζεται το γεγονός από την συνείδησή του για κάποιο χρόνο. Ταυτιζόμενοι με την δύναμη και την μεγαλοπρέπεια ενός συνόλου, οι άνθρωποι ζητούν ν' αποφύγουν τον αβάσταχτο τραυματισμό του ναρκισσισμού τους — ένα τραυματισμό, ο οποίος τους απειλεί μέσω της αδυναμίας του εγώ τους, ή οποία «δεν είναι απλώς ψυχολογική, αλλά αντανακλά την αληθινή αδυναμία του ατόμου ενώπιον των κοινωνικών δομών της δύναμης»⁷.

Αυτή η προσπάθεια είναι ιδιαίτερα απατηλή στην περίπτωση του εθνικισμού. Στις ύψηλα έκβιομηχανισμένες χώρες, τουλάχιστο, ο εθνικισμός έχει χάσει όλη την πραγματική του βάση. Ο προχωρημένος καπιταλισμός λειτουργεί τώρα πάνω σε παγκόσμιας έκτασης βάση, αδιαφορώντας για τα εθνικά σύνορα. Σαν ιδεολογία, όμως, ο εθνικισμός παραμένει ισχυρός όπως πάντα. Τα διεθνή ποδοσφαιρικά μάτς απεικονίζουν τη δύναμη αυτής της συλλογικής αυταπάτης, ή οποία σκεπάζει τις αληθινές δομές της δύναμης και τις συγκρούσεις συμφερόντων μέσα στην κοινωνία μας. Αν ή εθνική ομάδα νικήσει, το εθνικό σύνολο μπορεί να ξαναδώσει στους ανθρώπους ένα μέρος από κείνο τον αυτοσεβασμό ο οποίος συνεχώς τους αφαιρείται. Και μ' αυτή την ελπίδα, οι ντόπιοι υποστηρικτές ζητωκραυγάζουν αναισχυντα την ομάδα τους, αγνοώντας όλους τους κανόνες φιλοξενίας.

Ὁ σύνδεσμος μεταξύ ποδοσφαίρου κι ἐθνικισμοῦ γίνεται εὐκολώτερος ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ θεμελιώδης ταξικὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξύ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, τὸν ὁποῖο ὁ μῦθος ἐνὸς ἐθνικοῦ συνόλου ἀποπειρᾶται νὰ συγκαλύψει, δὲν ἐκδηλώνεται ἀνοικτὰ στὸ ποδόσφαιρο. Παίχτες καὶ θεατὲς στρατολογοῦνται ἀπ' ὅλες τὶς τάξεις, κι ὅλοι ἐντρυφοῦν στὸν ἐνθουσιασμὸ τους μαζί. Δύσκολα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σύμπτωση ὅτι οἱ πρῶτες ποδοσφαιρικὲς διεθνεῖς ὀργανώσεις ἔλαβαν χώρα τὴν παραμονὴ τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Στὰ 1969, οἱ ὀλιγαρχίες τῶν Ἑλ Σαλβαντόρ καὶ τῆς Ὀνδούρας ἐξώδησαν τοὺς δύο λαοὺς τους σὲ πόλεμο μεταξύ τους γιὰ νὰ διατηρήσουν τὰ οἰκονομικά τους συμφέροντα. Χρησιμοποίησαν τὰ ἐπεισόδια στὴν διάρκεια ἐνὸς διεθνoῦς ποδοσφαιρικοῦ ἀγῶνα σὰν πρόσχημα, γιατί αὐτὸ εἶχε ἐγκλωβίσει τὶς συγκινήσεις τῶν μαζῶν πάνω σὲ ἐθνικιστικὰ κι ἐπιθετικὰ μονοπάτια.

VI. ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ

«Όταν ήμουν δεκάξη χρονών έφτανα τὰ ἔξη πόδια ὕψος. Δέχτηκα μερικά κοψίματα καὶ μώλωπες, ἀλλὰ δὲν πρραπονιόμουν. Εἶναι ἓνα ἀντρικό ἀγώνισμα, στὸ κάτω-κάτω».

Ντέρεκ Ντούλεϋ

«Εἶναι περισσότερο ἐρεθιστικό ἀν χτυπήσετε κανένα, ιδίως κάποιο βορεινὸ καθαрма. Εἶναι εὐχάριστο νὰ χτυπᾶς κάποιον. Αἰσθάνεσαι καλά».

Ἰοπαδὸς τῆς Τόττεναμ

«Ἡ σύγκρουση εἶναι ἡ οὐσία τοῦ ποδοσφαίρου».

Ἄρθουρ Χόπκραφτ

Ἡ συσσωρευμένη ἐπιθετικότητα, ἀποτέλεσμα τῆς ἀλλοτρίωσης καὶ τῶν στερήσεων πού προκαλοῦνται ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς συνθήκες στὸν προχωρημένο **καπιταλισμό, ἐπιζητᾶ περιοδική ἐκτόνωση.**

Ἄν αὐτὸ δὲν πρόκειται νὰ ὀδηγήσει στὴν ἀνατροπὴ τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ ὀδηγηθεῖ σὲ «ἀσφαλῆ» κανάλια. Τὸ ποδόσφαιρο προσφέρει μιὰ εὐκαιρία γιὰ συγκινησιακὴ ἀνακούφιση αὐτοῦ τοῦ εἶδους.

Ἡ ἴδια ἡ ὁρολογία πού χρησιμοποιεῖται ἀπὸ ποδοσφαιρικὸς ἀνταποκριτές, παίκτες κι ὀπαδοὺς ἀπεικονίζει σαφῶς τὸ ὑπόγειο ρεῦμα τῆς ἐπιθετικότητας

πὸν διαπερνᾶ τὸ σπῶρ. Ὁ ἀντίπαλος «νικιέται», «ἐξαφανίζεται», «σαρώνεται ἀπὸ τὸ γῆπεδο», «ἐξουδετερώνεται», ἢ «ἐκτοπίζεται». Ἕνας πετυχημένος παίκτης μπορεῖ ν' ἀναφερθεῖ σὰν «λιοντάρι στὴν ἐπίθεση», τὸ ὁποῖο «ξεσκίζει: τὶς ἄμυνες», «καταστροφέας», καὶ νὰ περιγραφεῖ σὰν «μπαρουτοκαπνισμένος», «ἐκρηκτικός», «ὄξύς», «ἐπικίνδυνος», «σκληρός», «ψυχραίμος», «πανοῦργος» ἢ «ἀσυμβίβαστος».

Ἡ ὁμοιότητα αὐτῆς τῆς ὀρολογίας μὲ τὴν στρατιωτικὴ ὀρολογία εἶναι ἀλάνθαστη καὶ κατὰ κανένα λόγο τυχαία. Τὸ σύγχρονο ποδόσφαιρο, μὲ τὸν στενὸ κι ἀκριβῆ συντονισμό του, δὲν θάταν ἀκατάλληλη ἐκγύμναση στὴν ὁμαδικὴ ἐργασία γιὰ μιὰ σύγχρονη στρατιωτικὴ μονάδα. Αὐτὸ πὸν ὁ προπονητὴς σφυρηλατεῖ στοὺς μαθητὲς του μὲ τὴ μορφή τακτικῆς καὶ στρατηγικῆς σχετίζεται μὲ τὸ πεδίο τῆς μάχης ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις κι ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν καταγωγή τῶν ἐνοιῶν του. «Ὅπως βρίσκει ἐκφραση στὴ ζωὴ τοῦ βαρβάρου, ἢ ἐπιδηξιότῃτα ἐκδηλώνεται σὲ δύο κύριες κατευθύνσεις — δύναμη καὶ ὁλός. Σὲ ποικίλους βαθμοὺς αὐτὲς οἱ δύο μορφὲς ἐκφρασεως εἶναι παρόμοια παροῦσες στὸν σύγχρονο πόλεμο, στὶς χρηματικὲς ἀπασχολήσεις, καὶ στὰ σπῶρ καὶ τὰ παιχνίδια... Στρατηγικὴ καὶ πανουργία εἶναι ἀπαράλλαχτα παρόντα στὰ παιχνίδια, καθὼς ἐπίσης καὶ στὶς πολεμικὲς ἐπιθέσεις»¹. Τὰ βασανιστήρια στὰ ὁποῖα ὑποβάλλονται οἱ παῖκτες ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ προπονητῆ, μοιάζουν μ' ἐκεῖνα τοῦ χώρου παρελάσεων. Ὁ Μάξ Μέκελ, ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ πετυχημένους Δυτικογερμανοὺς προπονητὲς, εἶπε γιὰ τὸν ἑαυτό του: «Εἶμαι ἀκριβῶς ἕνας συνταγματάρχης». Ἡ ἀκρίβεια τῆς παρατήρησης τοῦ Μέκελ θὰ διασαφηνιστεῖ στὴν παρέκβαση πὸν ἀκολουθεῖ αὐτὸ τὸ κεφάλαιο.

Στή σύγχρονη αστική κοινωνία, ἡ ἰδιωτικὴ ἢ ἡ χρήση τῆς σωματικῆς βίας ἀπαγορεύεται, καὶ τὸ κράτος ἔχει φτάσει ν' ἀναλάβει «τὸ μονοπωλίο τῆς νόμιμης χρήσης τῆς σωματικῆς βίας»². Στὸ ποδόσφαιρο ἐπίσης, ἡ ὠμὴ σωματικὴ δύναμη, κάποτε τελειῶς ἀνεξέλεγκτη, ἔχει ὑποβληθεῖ σ' ὀλοένα αὐξανόμενη ρύθμιση.

Τὸ ἔτος 1602, ὁ Ρίτσαρντ Κάρριου περιέγραφε τὸ «χάρλινγκ», ἕναν ἀπὸ τοὺς προδρόμους τοῦ σύγχρονου ποδόσφαιρου. «Οἱ Χάρλερς τρέχουν ὕστερα πάνω ἀπὸ λόφους, κοιλάδες, φράχτες, τάρρους· μάλιστα, καὶ μέσα ἀπὸ θάμνους, βάλτους, βάλτους, λάσπες καὶ ποταμούς· ἔτσι ὥστε θὰ δεῖτε μερικές φορές εἰκοσι ἢ τριάντα νὰ κυλιοῦνται μαζὶ στὸ νερό, νὰ ψάχνουν καὶ νὰ τσουγκρανοῦν γιὰ τὴ μπάλλα». «Ἡ μπάλλα σ' αὐτὸ τὸ παιχνίδι μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μ' ἕνα πνεῦμα τῆς κόλασης: γιὰτὶ ὅποιος τὴν πιᾶσει, τρέχει πρὸς τὰ ἔμπρὸς σὰν τρελλός, παλεύοντας καὶ πολεμώντας μ' ἐκείνους πού τρέχουν ξοπίσω του γιὰ νὰ τὸν πιᾶσουν». «Συνοδεύεται ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους... ὅταν τὸ χάρλινγκ τελειώνει, θὰ τοὺς δεῖς νὰ γυρίζουν σπίτι σὰν ἀπὸ μάχη, μὲ ματωμένα κεφάλια, κόκκαλα σπασμένα καὶ ξεκολλημένα καὶ τέτοια κτυπήματα πού λιγοστεύουν τὶς μέρες τους, κι ὅμως ὅλα εἶναι ἐντάξει, καὶ κανεὶς εἰσαγγελέας ἢ ἀνακριτὴς δὲν δίνει πεντάρια»³.

Δυόμισι αἰῶνες μετὰ, καθὼς τὸ ποδόσφαιρο καθιερώθηκε στὰ δημόσια σχολεῖα καὶ πανεπιστήμια, ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιτρεπόμενης βίας, μολονότι τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἦταν πάρα πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ σήμερα. Οἱ κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ, ὅπως διατυπώθηκαν στὸ Ράγκμπυ στὰ 1845, πρόβλεπαν: «XIV. Κανένα χτύπημα μὲ τὸ τακούνι, ἢ κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο δὲν εἶναι δίκαιο. XV. Κανένας πού φοράει προτεταμένα καρφιά ἢ σιδε-

ρένιες πλάκες πάνω στις σόλες ή τα τακούνια των παπουτσιών του δεν θα επιτρέπεται να παίζει. XXII. Ένας παίκτης που στέκεται απέναντι σ' έναν άλλο μπορεί να κρατήσει το ένα χέρι μονάχα, αλλά μπορεί να τον κλώτσησει ή να πάρει την μπάλλα από το χέρι του εάν αυτός επιχειρεί να ρίξει: τή, μπάλλα ή, να πάει πέρα από την γραμμή έπαφής»⁴.

Η Ποδοσφαιρική Όμοσπονδία διασπάστηκε το 1863, το έτος της ίδρυσής της, γιατί ή πλειοψηφία των μελών της σκεφτόταν ν' απαγορεύσει το κλώτσημα του αντιπάλου, ενώ μια μειοψηφία επέμενε ότι αυτό θ' αφαιρούσε την ανδροπρέπεια από το αγώνισμα. Αυτή ή διάσπαση οδήγησε στην ανάπτυξη του ποδοσφαίρου της «όμοσπονδίας» και του «ράγκμπυ» σαν δυο διαφορετικών σπέρ. Άλλ' ακόμη, και στο ράγκμπυ, όταν ο θαυμός της επιτρεπόμενης βίας παρέμενε ύψηλότερος απ' ό,τι στο ποδόσφαιρο, το κλώτσημα του αντιπάλου απαγορεύτηκε σύντομα μετά την διάσπαση.

Η ανάπτυξη των κανόνων του ποδοσφαίρου δείχνει μια συνεχή τάση «μαλακώματος» του παιχνιδιού. Οι πρώτοι κανόνες του παιχνιδιού της ποδοσφαιρικής Όμοσπονδίας του 1863, θεσμοθέτησαν ότι ή τρικλοποδιά, το κλώτσημα και ή χρήση των χεριών για να κρατήσει κανείς τους αντιπάλους απαγορεύονται. Από το 1871, το σπρώξιμο επιτράπηκε μονάχα όταν ο αντίπαλος ήταν στραμμένος προς το δικό του τέρμα. Στά 1879, το πήδημα πάνω στην μπάλλα απαγορεύτηκε, και στη συνέχεια, το 1907 το «βίαιο ή επικίνδυνο σπρώξιμο». Στά 1950 νομοθετήθηκε ότι στο τάκλινγκ ένας αντίπαλος, πρέπει να φαίνεται σαφώς ότι ή μπάλλα παίζεται. Τόν Αύγουστο του 1971 εφαρμόστηκε ένα παραπέρα σφίξιμο των κανόνων, και πολλοί παίκτες και μάνατζερς σχολίασαν ότι το αγώνισμα γινόταν

«μαλακό». Είναι πάντως πολύ δύσκολο, ιδίως στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο, ένας διαιτητής να εφαρμόσει κανόνες που περιορίζουν τον φυσιολογικό βαθμό σωματικής βίας. Ένα σωματείο εξαρτάται στα οικονομικά του από τους θεατές που πληρώνουν, κι αυτοί γεμίζουν το στάδιο μονάχα όταν η ομάδα τους έχει επιτυχίες. Η επιτυχία εξαρτάται από την πλήρη σωματική αφιέρωση από μέρος του παίκτη. Ένας παίκτης που παλεύει να κερδίσει μια θέση στην πρώτη ομάδα του σωματείου του, πρέπει να κατέχει την δύναμη να μονομαχήσει για την μπάλλα στο όριο ακριβώς της επιτρεπόμενης βίας. Αναπόφευκτα αυτό το όριο ξεπερνιέται. Μολαταῦτα υπάρχουν κι άλλοι παράγοντες, εκτός από την σφυρίχτρα του διαιτητή, οι οποίοι περιορίζουν τη σκληρότητα του παιχνιδιού. Οι σύγχρονες μέθοδοι έντατικής εκγύμνασης έχουν αυξήσει σοβαρά τους κινδύνους τραυματισμού στους μυώνες και τους τένοντες· ή απροσεξία στο τάκλινγκ όχι δὲν απειλεί μονάχα τὸν αντίπαλο — μπορεί να διακόψει προσωρινά ή ακόμη να βάλει τέλος στην σταδιοδρομία του ίδιου του παίκτη που τὸ κάνει.

Παρά τους περιορισμούς πάνω στην υπερβολική βία, τὸ ποδόσφαιρο προσφέρεται λιγώτερο ἀπὸ τὶς περισσότερες άλλες μορφές σπὸρ για τὴν ἐξάλειψη τῆς ἐπιθετικότητας. Ἡ ἴδια ἡ πράξη, τοῦ κλωστήματος εἶναι μιὰ ἐπιθετικὴ δράση, τόσο μάλιστα ὅσο δὲν στρέφεται ἀπλῶς ἐνάντια στὴν μπάλλα ἀλλ' ἐπίσης ἐνάντια στὸν προσωπικὸν ἀντίπαλο κάποιου ἢ ὁλόκληρη τὴν ἀντίπαλη ομάδα. «Τὸ κεντρικὸ θέμα τοῦ σπὸρ εἶναι ἡ πάλη μετὸν ἀντίπαλο»⁵. Προσπαθεῖ κανεὶς νὰ καταβάλλει τὸν ἀντίπαλο, ἀν' ὄχι κυριολεκτικά, τότε τουλάχιστον μετὴν ἔννοια τῆς ἐπιβολῆς ἧττας πάνω του. Οἱ προσπάθειες τοῦ παίκτη ἔχουν ἓνα μονάχα στόχο, νὰ ἐξα-

σφαλίσουν τὴν κυριαρχία τῆς ομάδας τοῦ στὸν ἀγωνιστικὸ χῶρο. Τὰ «ὄπλα» τοῦ ἀτομικοῦ παίκτη (λήψη θέσης, κλέψιμο τῆς μπάλλας ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους, ντρίμπλα, προσποίηση καὶ σουτάρισμα), τὸ σύστημα παιχνιδιοῦ, ἡ τακτικὴ τῶν ἐπὶ μέρους τμημάτων τῆς ομάδας ἢ τῆς ομάδας σὰν ὅλου, ὅλ' αὐτὰ ὑπηρετοῦν ἕνα μοναδικὸ σκοπὸ, νὰ διαταράξουν τὶς προσπάθειες τῶν ἀντιπάλων καὶ νὰ πραγματοποιήσουν τὴν δική τους δέληση.

Ἄφου τὸ ποδόσφαιρο ἐπιτρέπει ἕνα βαθμὸ ἀνοικτὰ ἐπιθετικῆς συμπεριφορᾶς ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνεκτὴ ἔξω ἀπὸ τὸ γήπεδο, τὰ γεγονότα στὸ ποδοσφαιρικὸ τερραῖν πρέπει νὰ χωριστοῦν ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ μ' ὀρισμένες τελετουργίες. Στὸ σύγχρονο ποδόσφαιρο μποροῦμε ἀκόμη νὰ βροῦμε ἴχνη θρησκευτικῶν τελετῶν συνδεομένων μὲ τ' ἀνταγωνιστικὰ παιχνίδια τῶν πρωτόγονων φυλῶν, οἱ ὁποῖες σκόπευαν νὰ διασκεδάσουν τὸν ἀνταγωνισμό καὶ τὸ μῖσος ποὺ δημιουργοῦσαν στὴν διάρκειά αὐτῶν τῶν συγκρούσεων. Ἡ τελετουργικὴ ἀνταλλαγὴ σημάτων πρὶν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, καὶ ὁ χαιρετισμὸς τῶν ἀρχηγῶν, κάνουν ἐπίκκληση στὸ πνεῦμα τοῦ δίκαιου παιχνιδιοῦ, τὸ ὁποῖο ἀπαιτεῖ ὅτι ἡ ἦττα θάπρεπε νὰ ἀντιμετωπίζεται χωρὶς πικρία. Ὁ παραπέρα γῦρος χαιρετισμῶν στὸ τέλος τοῦ μάτς τείνει ἐπίσης πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Οἱ τελετουργικοὶ ἑορτασμοὶ τῆς νίκης καὶ τὰ ἐκτεταμένα γλέντια πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησιν τῆς ἐπισκέπτριας ομάδας μποροῦν νὰ εἰδωθοῦν ἐπίσης σὰν μέσο ἐκτόνωνσης τῆς συσσωρευμένης ἐπιθετικότητος, ἡ ὁποία δὲν ἐξαντλήθηκε ὀλοκληρωτικὰ στὴν διάρκειά τοῦ μάτς.

Ἡ ἐπιθετικότητά μπορεῖ ἐπίσης νὰ ἐκτονωθεῖ μὲ τὴν ἀπλὴ παρατήρησιν ἑνὸς μάτς. Ἡ ταύτιση τῶν ὀπαδῶν ἀπὸ κάθε πλευρὰ μὲ τ' ἀθλητικὰ τους εἶ-

δωλα δημιουργεί μιὰ ομαδική κατάσταση, στην οποία τὸ ἄτομο μπορεί νὰ ἐγκαταλείψει τὴν καταπίεση τῶν ἀσυνείδητων ὁρμῶν του. Ἀδιατάρακτο ἀπὸ διανοητικές τύψεις, μπορεί νὰ σχετιστεῖ ἐπιθετικὰ μὲ κάθε τι πού ἐμποδίζει τὴν ικανοποίηση τοῦ συλλογικοῦ ναρκισσισμοῦ τῆς πλευρᾶς του. Ἐπεισόδια σὲ τερραῖν ὁδηγοῦν σὲ ξεσπάσματα μίσους, κατευθύνόμενα ἐνάντια σὲ μέλη τῆς ἐπισκέπτριας ομάδας, τὸν διαιτητὴ (ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται πάντα νὰ εὐνοεῖ τὴν ἄλλη πλευρά), ἕναν τοπικὸ ἥρωα ὁ ὁποῖος εἶναι ἐκτὸς φόρμας, ἢ τοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς ἄλλης ομάδας, οἱ ὁποῖοι μνησικακοῦν γιὰ τὶς δικές σου ἰαχὲς θριάμβου.

Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ὑπόκεινται σὲ καταπίεσεις καὶ ἐκμετάλλευση σὲ καπιταλιστικὸ σύστημα ἐνθαρρύνονται νὰ μὴν κατευθύνουν τὴν ἐπιθετικότητά τους ἐνάντια σὲς ἀληθινές τῆς αἰτίες, τὶς στερήσεις μιᾶς ἀλλοτριωμένης κοινωνίας. Ἀντίθετα, κατευθύνουν μιὰ καταστροφικὴ λύσσα, θρεμμένη ἀπὸ τὴν συσσωρευμένη ἐπιθετικότητα, ἐνάντια στοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ ἐνάντια σ' ἄλλους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐξίσου θύματα. Τὸ στοιχεῖο τοῦ μαζοχισμοῦ εἶναι μέρος τῆς ἴδιας τῆς φύσης τοῦ σπόρ. «Τὸ σπόρ περικλείει ὄχι ἀπλῶς τὴν παρόρμηση νὰ κάνεις κακὸ στοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἐπίσης τὴν ἐπιθυμία νὰ προβληθεῖς ὁ ἴδιος καὶ νὰ ὑποφέρεις»⁶.

Σύμφωνα μὲ Ρωσικὲς μελέτες, οἱ ποδοσφαιριστὲς καλύπτουν μιὰ συνολικὴ ἀπόσταση γύρω στὰ δεκαεφτὰ χιλιόμετρα στὴ διάρκεια ἐνὸς μάτς⁷. Ἡ πραγματικὴ προσπάθεια σὲ τοῦτο, εἶναι πιθανὸν οἱ ἀναρίθμητες κοῦρτες μὲ ἢ κοντὰ στὴν μπάλλα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κάπου μιὰ ὄκτακα μῆτρα· τὸ ὑπόλοιπο λιγώτερο ἐντατικὸ τρέξιμο ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀργότερες μετακινήσεις σ' ἀναζήτηση πλεονεκτικῆς τοποθέτησης. Ἡ ἄρρυθμη φύση αὐτῶν τῶν σωματικῶν ἀπαιτή-

σεων θέτει τὸ σῶμα ὑπὸ ιδιαίτερη ἔνταση, καὶ συνοδεύεται ἀπὸ προσπάθειες πὺ ἀπορροφοῦν πολλές δυνάμεις, ὥπως αἰφνίδιες ἐκκινήσεις, ἀλλαγές κατεύθυνσης, πηδῆματα γιὰ τὴν μπάλλα, σπρώξιμο γιὰ κατάληψη μιᾶς θέσης, σουτάρισμα κλπ. Οἱ ἐντάσεις τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ σπὸρ ἀπαιτοῦν μιὰ ἀκμαία σωματικὴ κατάσταση πὺ μπορεῖ μονάχα νὰ ἐπιτευχθεῖ ἀπὸ χρόνια συστηματικῆς ἐκγύμνασης κι ἓνα κατάλληλο στὺλ ζωῆς.

Ἡ σύγχρονη ποδοσφαιρικὴ ἐκγύμναση περιλαμβάνει τὴν καλούμενη διακεκομμένη κούρσα, παρμένη ἀπὸ τὸν ἀθλητισμὸ, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ στὶς ἀνάγκες δρόμου τοῦ παίκτη στὴ διάρκεια ἑνὸς μᾶτς. Μικρὲς κούρσες ὡς πενήντα μέτρα διαποικίλλονται ἀπὸ ἀργὰ διανυόμενες ἀποστάσεις πενήντα ὡς διακόσια μέτρα. Γιὰ νὰ προσαρμοστεῖ τὸ σῶμα στὶς συνθῆκες τοῦ μᾶτς, ἡ ἔνταση τῆς προσπάθειας στὴν διάρκεια τῆς κούρσας πρέπει νὰ νὰ γύρω στὰ 80 ὡς 90 τοῖς ἑκατὸ τοῦ μέγιστου δυνατοῦ. Μιὰ κι οἱ ἀργὰ διανυόμενες ἀποστάσεις εἶναι πολὺ μικρὲς γιὰ νὰ πέσει ὁ ρυθμὸς τῶν σφυγμῶν τοῦ παίκτη κάτω ἀπὸ 120-130 τὸ λεπτὸ πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς ἐπόμενης κούρσας, καμμιά πραγματικὴ ἀνάπαυση δὲν εἶναι δυνατὴ. Πρέπει νὰ συγκεντρώσει ὅλη τὴ δύναμη τῆς θέλησῆς του γιὰ νὰ περάσει μέσα ἀπὸ τὶς μόνιμα ἐπαναλαμβανόμενες κούρσες. Τί βασανιστήρια μπορεῖ νὰ σημαίνει αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν κραυγὴ μὲ τὴν ὁποία ὁ διάσημος προπονητῆς Ἴγκλῶ παροτρύνει τοὺς μαθητὲς του: «Τρέξε, σκοτώσου!».

Ἡ ἐνδοξοποίηση τῆς αὐστηρῆς καὶ συντριπτικῆς κακομεταχείρισης εἶναι ἡ ἔσχατη αἰτιολογία ὄλων τῶν ἀποχρώσεων τῆς σύγχρονης ἀθλητικῆς ιδεολογίας. Τὰ ἀκόλουθα αἰσθήματα, πὺ ἐκφράστηκαν ἀπὸ τὸν Κάρλ Ντίεμ, τὸν κορυφαῖο Δυτικογερμανὸ ἰδεολόγο τοῦ σπὸρ,

συντέθηκαν για εκπαιδευτικούς σκοπούς και είναι πολύ χαρακτηριστικά: «Μιά Έλληνική παροιμία λέει: “Οποιοσ δὲν ὑποφέρει δὲν μαθαίνει”. Είναι ἀπαραίτητο νὰ ἀφυκνίσουμε μιά κάποια εὐχαρίστηση στὴν ἀλακλωτική ἀφιέρωση τῆς ἐνεργητικότητας κάποιου, ἔστω κι ἂν αὐτὸ προκαλεῖ πόνο. Ὁ πόνος εἶναι δυνατὸς στὰ σπὸρ γιατί μερικὲς φορές τὰ πράγματα ἀπλοῦστατα δὲν μποροῦν νὰ γίνουν χωρὶς νὰ ὑποφέρει κανεὶς. Αὐτὴ ἡ ἐμπειρία θὰ ἐντυπωθεῖ στὸ μυαλὸ τοῦ μαθητῆ καὶ θὰ ὑποφέρει εὐχάριστα περιορισμοὺς αὐτοῦ τοῦ εἶδους σ’ ὅλες τὶς ἄλλες δραστηριότητες, ἂν μάθει τὸν σκοπὸ. Θάπρεπε νὰ θεωρήσουμε τὴν ἀνδεκτικότητα ὡς τὰ ὄρια τοῦ πόνου σὰν ἀπόδειξη τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειάς μας»⁸.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ σπὸρ ἐξακολουθοῦν νὰ πιάνονται ἀπὸ τὰ ἀξιώματα τῆς αὐταρχικῆς, μαζοχιστικῆς προσωπικότητας, ἔστω κι ἂν αὐτὸ διαιωνίζει τὴν κυριαρχία τῆς κοινωνίας μας ἀπὸ ἀνεξέλεγκτες δυνάμεις. «Ἡ ταλαιπωρία χωρὶς παράπονο, ὄχι ἡ κατάργηση ἢ ὁ περιορισμὸς τῆς ταλαιπωρίας, εἶναι ἡ ἀνώτατη ἀρετὴ»⁹.
 Οἱ καταπιεζόμενες μάζες βιώνουν τὰ τέρματα ποὺ σημειώνονται στὸ ποδοσφαιρικὸ γήπεδο σὰν ὀικιά τους.

ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ 3: ΣΠΟΡ ΚΑΙ ΜΙΛΙΤΑΡΙΣΜΟΣ

«Δῶστε στο Γερμανικό ἔθνος ἕξη ἑκατομμύρια σώματα μὲ ἀμεμπτη ἀθλητικὴ ἐκγύμναση... καὶ τὸ κράτος θάχει δημιουργήσει ἓνα στρατό».

Ἄδολφος Χίτλερ «Ὁ ἀγὼν μου»

Τὸ σπόρ, μὲ τὴ σήμεριξη πειθαρχίας καὶ ἀνοικτῆς ἐπιθετικότητας, ἀνήκει σὲ μιὰ ὀλόκληρη παράδοση προετοιμασίας γιὰ στρατιωτικὴ σύγκρουση. Πολλὰ ἀνταγωνιστικὰ ἀγωνίσματα τῶν «πρωτόγονων» φυλῶν ὑπηρετοῦν τὴν ἀνάπτυξη πολεμικῶν δεξιότητων, ὅπως ἔκαναν οἱ κονταρομαχίες τῶν μεσαιωνικῶν ἵπποτῶν. Καὶ τὰ δύο μποροῦν νὰ εἰδωθοῦν σὰν πρόδρομοι τοῦ σύγχρονου σπόρ.

Τὸ κίνημα τῆς γυμναστικῆς στὴν Γερμανία γεννήθηκε μὲ τὴν προετοιμασία γιὰ τὸν «ἀπελευθερωτικὸ ἀγώνα» ἐνάντια στὸν Ναπολέοντα. Οἱ ὑποκινητὲς τοῦ κινήματος ἤλπιζαν σὲ μιὰ βίαιη λαϊκὴ ἀφύπνιση ἐνάντια στο Νάπολεόντειο καθεστῶς. Ὁ Γιάν, ὁ «πατέρας» τῆς γυμναστικῆς, ὄρισε τὴν πρόθεσή του σὰν «προστασία τῆς νεολαίας ἀπὸ τὴν μαλθακότητα καὶ τὴν ὑπερβολὴ γιὰ νὰ διατηρηθεῖ γερὴ γιὰ τὴν ἐπερχόμενη πάλη γιὰ τὴν Πατρίδα!»¹. Σ' ἀντίθεση μὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς διαδόχους του στο Γερμανικὸ σπόρ, ὁ Γιάν παρὰ τὸν χυδαῖο του ἐθνικισμό, δὲν ἦταν μιλιταριστής. Θεωροῦσε τὸν πόλεμο σὰν παροδικὸ κακό, ἀνα-

γκαίο για τὴν ἐγκαθίδρυση «κρατῶν χωρὶς δουλεία, εἴτε αὐτὴ ἀποκαλεῖται ὑπακοή, εἴτε ταπεινότητα, εἴτε δουλοπαροικία»².

Σ' ἀντίθεση μὲ τὴν γυμναστικὴ τοῦ Γιάν, οἱ σωματικὲς ἀσκήσεις εἶχαν εἰσαχθεῖ στὰ Πρωσικὰ σχολεῖα κατὰ τὸ μέσο τοῦ τελευταίου αἰῶνα ἐξυπηρετούσαν ἀναμφίβολα τὰ συμφέροντα τῆς στρατιωτικῆς ἀντίδρασης. Ὁ Σπίες, ὁ ἐκφραστὴς τους μὲ τὴν μεγαλύτερη ἐπιρροή, πέτυχε νὰ πουλήσει τὶς προτάσεις του στὴν Πρωσικὴ Βασιλικὴ οἰκογένεια δείχνοντας ὅτι ἡ γυμναστικὴ θὰ μπορούσε ν' ἀποβεῖ μιὰ ἄμεση μορφή στρατιωτικῆς ἐκγύμνασης, καθιστώντας δυνατὴ μιὰ μείωσι τῆς ἐθνικῆς θητείας καὶ τῶν οἰκονομικῶν δαπανῶν. Οἱ καλούμενες «ἀπκίτεις πειθαρχίας» ἦσαν σχεδιασμένες νὰ παράγουν «έναν πειθαρχημένο ὑπήκοο σὲ καιρὸ εἰρήνης καὶ έναν ἄφοβο μαχητὴ στὸν πόλεμο»³. Τὰ ἐπίσημα σχολικὰ ἐγχειρίδια γυμναστικῆς τοῦ 1862 καὶ 1868 ὑπόδειχναν ἀσκήσεις κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Πρωσικῶν κανονισμῶν στρατιωτικῆς ἐκγύμνασης τοῦ 1847. Πορεῖες κατὰ τάξεις καὶ διμοιρίες, κλίσεις ἐν πορείᾳ, στροφές, διαίρεση σὲ τμήματα κλπ., ἐπρόκειτο νὰ ἐφαρμοστοῦν ὑπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ καθηγητῆ τῆς γυμναστικῆς.

Οἱ διεθνεῖς ἀθλητικὲς συναντήσεις μεταξὺ ἐπιλεκτῶν ἐθνικῶν ομάδων ἔλαβαν χώρα κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ δέκατου ἑνάτου αἰῶνα — μιᾶς περιόδου ἀνερχόμενου ἐθνικισμοῦ καὶ ἱμπεριαλισμοῦ. Μιὰ εἰλικρινὴς ἐπιθυμία γιὰ δίκαιη κι εἰρηνικὴ ὕφεση μεταξὺ τῶν λαῶν ἦταν σίγουρα παρούσα ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, ὅμως τὸ διεθνὲς σπὸρ εἶναι τόσο πολὺ ἐκφραση τοῦ σύγχρονου ἐθνικισμοῦ ὥστε τὸ στοιχεῖο τῆς σύγκρουσης ὑπῆρξε πάντα κυριαρχικό. Ἡ σκέψη κι ἡ δράση τοῦ Βαρώνου ντὲ Κουμπερτέν, ὁ ὁποῖος θεμελίωσε τοὺς

σύγχρονους Όλυμπιακούς αγώνες τὸ 1896, ἀποκαλύπτει καθαρὰ αὐτὴ τὴν ἀντίφραση. Ὁ Κουμπερτέν, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ δημιουργήσῃ μιὰ παγκόσμια γιορτὴ εἰρήνης, ποτὲ δὲν πίστεψε ὅτι τοῦτο θὰ μπορούσε νὰ καταπραΰνει τὴ διαμάχη μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν κρατῶν. Ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὴ νεολαία κοντὰ στὸ «φιλειρηνικὸ ἀνταγωνισμό», ἤθελε νὰ προπαρασκευάσει τὴ νεολαία τῆς Γαλλίας νὰ πολεμήσῃ γιὰ τὴν πατρίδα τῆς στὸ πεδίο τῆς μάχης. Ἦταν ἓνας πεπεισμένος μιλιταριστῆς, ὁ ὁποῖος ἀρνοῦνταν νὰ συζητήσῃ τὸν εἰρητισμὸ γιὰτὶ πίστευε ὅτι ἡ λαχτάρα τῆς μάχης ἦταν ριζωμένη στὴν ἀνθρώπινη φύση⁴.

Ἡ ἱστορία τοῦ Γερμανικοῦ φασισμοῦ ἀποδείχνει καθαρὰ ὅτι τὸ σπὸρ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ νὰ προαγάγῃ τοὺς στόχους τῶν δικτατοριῶν. Ὁ Χίτλερ ἔγραψε στὸ «Ὁ ἀγὼν μου»: «Δόσπε στὸ Γερμανικὸ ἔθνος ἕξ ἑκατομύρια σώματα μ' ἄμεμπτη ἀθλητικὴ ἐκγύμναση, ὅλα φλεγόμενα μὲ φανατικὴ ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα τους καὶ γαλουχημένα μὲ τὸ ὑψηλότερο ἐπιθετικὸ πνεῦμα, καὶ σὲ λιγώτερο ἀπὸ δύο χρόνια, ἂν εἶναι ἀνάγκη, ἓνα ἐθνικὸ κράτος θ' ἀχθεῖ δημιουργήσῃ ἓνα στρατό»⁵. Τὸ ἀστικὸ κίνημα γιὰ τὰ σπὸρ στὴ δημοκρατία τῆς Βαϊμάρης ἦταν μιὰ ἐδελοντικὴ βοήθεια. Δημιούργησε ἡγέτες, οἱ ὁποῖοι ἀποκαλοῦσαν τὸν πόλεμο, τὸ εὐγενέστερο σπὸρ, καὶ τελικὰ, μ' ὅλες τὶς σημαῖες ξεδιπλωμένες, πέρασε τὰ σύνορα καὶ ὑποστήριξε τοὺς φασίστες, οἱ ὁποῖοι τοῦ εἶχαν ὑποσχεθεῖ μεγαλύτερη ἐπιρροή πάνω στὴν ἐκπαίδευση τῶν νέων. Τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Ἔρνστ Μπλόχ ἐπρόκειτο ν' ἀποδειχτεῖ σωστό: «Οἱ σωματικὲς ἀσκήσεις χωρὶς διανοητικὲς ἀσκήσεις ὀδηγοῦν σ' ἀνθρώπους πού γίνονται πρῶτα κτήνη καὶ ὕστερα τροφὴ γιὰ κανόνια»⁶. Στὰ λόγια τοῦ Διευθυντῆ τῶν Σπὸρ τοῦ Τρίτου Ράιχ, «Ἡ ἀνδροπρε-

πῆς αὐτοθυσία γιὰ τὸ λαὸ καὶ τὴν πατρίδα θάνατι πάν-
τα ἢ κορύφωση τῆς Ἐθνικοσοσιαλιστικῆς σωματικῆς
ἐκγύμνασης»⁷.

VII. ΣΠΟΡ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ

«Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη στὸ ποδόσφαιρο εἶναι ἀκόρεστο, καὶ διαπιστώθηκε ὅτι εἶναι ἔντονο στὸ ἐπίπεδο τοῦ κουτσομπολιοῦ. Ἡ κυκλοφορία τῶν ἐφημερίδων στὴν αἰχμὴ τῆς ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ἀκατάπαυστη ροὴ μηδαμινῶν λεπτομερειῶν καθὼς καὶ ἀπὸ περιστασιακὸ ἐντυπωσιασμό».

Ἄρθουρ Χόπκροφτ
«Ὁ ποδοσφαιρικὸς ἄνθρωπος»

Ἡ ἔρευνα πάνω στὴν ἰδεολογία εἶναι σύγχρονη ἐξέλιξη, μολοντί ἰδεολογίες ὑπῆρχαν ἤδη στὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα. Ἡ κοινωνικὴ λειτουργία ὀρισμένων νόμων συνείδησης ἀναλύθηκε πρῶτα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν πάλη τῆς μπουρζουαζίας γιὰ χειραφέτηση, ὅταν ἡ μάθησις — ἡ ὁποία ὑπὸ τὸν φρεουδαρχισμό παρέμεινε τὸ προνόμιο τῶν παπάδων καὶ τῶν μοναχῶν — κοσμικοποιήθηκε, καὶ ἀναπτύχθηκε ἡ ἀστικὴ ἀκαδημαϊκὴ ἱστορία. Τὸ «Νόβουμ Ὀργάνον» τοῦ Φράνσις Μπάκον ἀποσκοποῦσε στὴν ἀπελευθέρωση τῆς ἀστικῆς σκέψης ἀπὸ τὴν θεολογικὴ κηδεμονία. Ὁ Μπάκον ζήτησε ν' ἀποκαλύψει τὰ ἐμπόδια γιὰ τὴν χρῆση τοῦ ἀνθρώπινου Λόγου στὸν ἔλεγχο τῆς Φύσης, καὶ τὰ βρῆκε σ' ὀρισμένα εἰδῶλα, τὶς «χαραγμένες εἰκόνες τῆς ψυχῆς», οἱ ὁποῖες παραμορφώνουν τὴν ἀντίληψη. Οἱ ἄνθρωποι ἔπρεπε νὰ ἀπελευθερωθοῦν ἀπ' αὐτὰ τὰ εἰδῶλα, ἢ τὶς συλλογικὲς προκαταλήψεις, ἂν ἐπρόκειτο νὰ πετύχουν ποτὲ

μιὰ ἀληθινὴ εἰκόνα τῆς πραγματικότητος. Κατονομά-
 ζει τέσσερις τύπους εἰδώλων — ἐκείνους τῆς φυλῆς,
 τοῦ σπηλαιίου, τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ θεάτρου. Τὰ εἰδω-
 λα τῆς φ υ λ ῆ ς ἔχουν τὴν καταγωγὴν τους στὶς
 φυσιολογικὲς καὶ ἀνθρωπολογικὲς σταθερὲς, ὅπως ἡ ὀρ-
 γάνωσις τῶν ὀργάνων τῶν αἰσθήσεων, καὶ ἡ τάσις τοῦ
 ἀνθρώπου νὰ ἐρμηνεύει τὸν κόσμον κατ' ἀναλογία πρὸς
 τὸ δικό του εἶναι. Τὰ εἰδῶλα τοῦ σ π η λ α ῖ ο υ εἶ-
 ναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας: ἐκπαί-
 δευσις, συνήθειαι, ἐμπειρίαι κλπ., τὰ ὅποια ὀρίζουν γιὰ
 κάθε ἄτομον ἓνα ἰδιαιτέρον «σπήλαιον», πρὸς τὸ ὅποιο
 τὸ διαπεράσει τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας. Ἡ συσκότισις τῆς
 ἀλήθειας μπορεῖ ἐπίσης νὰ ἴσται τὸ ἀποτέλεσμα παρα-
 μορφώσεων στὴν ἐπικοινωνίαν, ἰδίως συνήθων γλωσσο-
 λογικῶν δομῶν οἱ ὁποῖαι δὲν ἀποδίδουν σωστὰ τὰ φαι-
 νόμενα· αὐτὰ εἶναι τὰ εἰδῶλα τῆς ἀ γ ο ρ ᾶ ς . Τε-
 λικὰ, τὰ «εἰδῶλα τοῦ θ ε ἄ τ ρ ο υ » ἀναφέρον-
 ται σὲ διδασκαλίαι ἐξουσιαστικῆς φύσεως, οἱ ὁποῖαι
 μπλοκάρουν τὴν γνώσιν ἐνῶ ταυτόχρονα ἔχουν ἐμφάνι-
 σιν ἀλήθειας.

Ἡ θέσις τοῦ Μπάκον ἐμπνεόταν ἀναμφίβολα ἀπὸ
 μιὰ προοδευτικὴ πολιτικὴ παρόρμησις, μολονότι ἐξακο-
 λουθεῖσε ν' ἀποδίδει τὴν ψευδοῦς συνειδήσιν στὴν σφαλε-
 ρότητα τοῦ ἀτόμου μᾶλλον παρά σ' ἀντικειμενικὰ κοι-
 νωνικὰ περιστάσεις. Αὕτη ἡ προοδευτικὴ παρόρμησις
 ἐμφανίζεται μὲ μιὰ πολὺ σαφέστερη μορφήν στὸν Γαλλι-
 κὸ διαφωτισμὸ τοῦ δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα. Τὸ ἐνδιαφέ-
 ρον τοῦ Μπάκον βρισκόταν πρωταρχικὰ στὴν φυσικὴ ἐ-
 πιστήμη. Τὰ εἰδῶλά του νοῦνταν σὰν προκαταλήψεις,
 οἱ ὁποῖαι παρεμπόδιζαν τὴν ἐπιστημονικὴν πρόοδον. Οἱ Ἑ-
 γκυκλοπαιδιστῆς, ὁ Ἐλβέτιους καὶ ὁ Χόλμπαχ, ἀπὸ τὴν
 ἄλλη μεριά, ἐνδιαφέρονταν πρῶτιστα στὴν ἀνάλυσιν ἡ-
 θικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ τῆς κοινωνικῆς τους

λειτουργίας. Κατά την άποψή τους, τέτοιες ιδέες μπορούσαν να διαιωνίζουν τις αδικες συνθήκες και να παρεμποδίζουν την πραγμάτωση της ευτυχίας, την έγκαιρή ύδρευση μιας κοινωνικής τάξης ή όποια να ένωνε και να έναρμόνιζε τὰ συμφέροντα του ατόμου και της κοινότητας. «Οί προκαταλήψεις των μεγάλων είναι: οί νόμοι των ταπεινών», έγραφε ο Έλβέτιους¹. «Η έμπειρία δείχνει ότι σχεδόν όλα τὰ ζητήματα ήθικης και πολιτικής αποφασίζονται με την δύναμη και όχι με τον Λόγο. Αν οί πεποιθήσεις ελέγχουν τον κόσμο, τότε μακροχρόνια είναι ο ισχυρός που ελέγχει τις πεποιθήσεις»².

Η θεωρία της κληρικης άπάτης του Χόλμπαχ απέδιδε την ψευδή συνείδηση σε μιá συνωμοσία μεταξύ των ισχυρών. Οί κυβερνώσες τάξεις χρησιμοποιούν τὸ ιερατείο για να διαδίδουν τή θρησκεία σαν μέσο καθγιασμοῦ των ύπαρχουσών συνθηκῶν προνομίων. Η θρησκεία τρομοκρατεί τούς δυσαρεστημένους παρουσιάζοντας τήν ανυπακοή στην έξουσία σαν ανυπακοή στο Θεό. Ταυτόχρονα αμείβει τήν ταπεινότητα και τήν αποδοχή της ταλαιπωρίας με τήν υπόσχεση μιáς απόζημίωσης στον ούρανό. «Η έξουσία συνήθως διαπιστώνει ότι είναι προς τὸ συμφέρον της να διαφυλάσσει και να υποβάλει τις ύπαρχουσες πεποιθήσεις. Οί προκαταλήψεις και τὰ σφάλματα, τὰ όποια ή έξουσία θεωρεί απαραίτητα για τήν διατήρηση της ισχύος της, διαιωνίζονται με τήν δύναμη, ή όποια οὐδέποτε υποτάσσεται στον Λόγο»*.

* Π. Χ. Ντ. φόν Χόλμπαχ. «Σύστημα της Φύσης», παρατίθεται στο «Σοσιολόγισο Έξκουρσε», τόμ. 4, Φρανκφούρτη 1969, σελ. 165. Η θεωρία της «κληρικης άπάτης» αποκτά νέα έγκυρότητα στον προχωρημένο καπιταλισμό, όπου ή συνειδητή χειραγώγηση χρησιμοποιείται σε αύξανόμενο βαθμό για να σταθεροποιήσει τις θέσεις της έξουσίας.

Ἡ κατάρρευση τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ κι ἡ ἐγκαθίδρυση τῆς μπουρζουαζίας σὰν κυβερνώσας τάξης, ἀποστέρησε τὸν Διαφωτισμὸ τοῦ δεκάτου ὀγδοοῦ αἰῶνα ἀπὸ τῆ χειραφετιτικῆς δυνάμει του. Ἦταν τότε ἡ σειρά ἐνὸς σοσιαλιστικοῦ Διαφωτισμοῦ ν' ἀναλάβει τὴν κληρονομιά τοῦ ἀστικοῦ του προκατόχου. Πάνω στὴν βάση τῶν ἀτομιστικῶν του ἀξιωματῶν, ὁ πρῶτος (ἀστικός) Διαφωτισμὸς ἐναπέθεσε τὶς ἐλπίδες του στοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι θάρταναν νὰ διαπιστώσουν τὰ ἀληθινὰ τους συμφέροντα σὰν ὀρθολογικὰ ὄντα διδασκόμενοι ἀπὸ τὰ σφάλματά τους. Ὁ δεύτερος (σοσιαλιστικός) Διαφωτισμὸς ἐφάρμοσε τὴν κριτικὴ του καὶ στὸν ἑαυτό του. Εἶδε τὴν ψευδῆ συνείδηση σὰν προϊόν μιᾶς ψευδοῦς πραγματικότητος. Ἡ κριτικὴ πρέπει νὰ σχετίζεται στὴν θεωρία καὶ τὴν πρακτικὴ μ' ὀλόκληρη τὴν κοινωνία. Δὲν μπορείς νὰ σταματήσεις στὸ νὰ διορθώσεις τὴν ἀτομικὴ γνώση ὀρισμένων ἰδιαίτερων γεγονότων.

Ἡ ἔννοια τῆς ἰδεολογίας τοῦ Μάρξ ξεπέρασε ἔτσι τοὺς ἀστοὺς προδρόμους του. Ξεκίνησε ἀπὸ κεῖ ὅπου ἡ κριτικὴ τοῦ Λούντβιχ Φόουερμαχ εἶχε σταματήσει. Ὁ Φόουερμαχ εἶχε ἀποδείξει ὅτι τὰ θρησκευτικὰ φαινόμενα γεννήθησαν στὶς ἐπιθυμίες κι ἐλπίδες τῶν ἀνθρώπων. Στὴν θρησκευτικὴ σφαῖρα οἱ ἀνθρώποι ὑποδουλώνονται στὶς ἴδιες τὶς φαντασίες τους, οἱ ὁποῖες τοὺς ἐμφανίζονται σὰν ὑπερανθρώπινες δυνάμεις. Ὁ Μάρξ βρῆκε τὸν ἴδιο μηχανισμό ἐν δράσει στὶς ἔννοιες τῆς Γερμανικῆς φιλοσοφίας. Οἱ ιδέες καὶ ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων ἐμφανίζονται σὰν ἱστορικὰ καθοριστικὲς δυνάμεις, στὶς ὁποῖες οἱ ἀνθρώποι πρέπει νὰ προσαρμοστούν. Ἡ ἱστορία ἐμφανίζεται νὰ εἶναι ἔργο ἰδεῶν κι ὄχι ἀνθρώπινης δραστηριότητος. Τούτῃ ἡ ἀνεστραμμένη συνείδηση ἀντανάκλα μιά παράλογη ὀργά-

νωση, τῆς κοινωνίας καὶ μιὰ προσπάθεια νὰ τὴν κάνει κανεὶς νὰ ἐμφανίζεται σὰν ὀρθολογική. Ἡ ψευδὴς συνειδηση, βασίζεται σὲ μιὰ ψευδῆ κοινωνικὴ πραγματικότητα.

Ὁ ἀνορθολογικὸς* τρόπος τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς παράγει τὸ δικό του ἰδεολογικὸ πέπλο. Οἱ σχέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἀναπτύσσονται σύμφωνα μὲ τις ἀρχές τῆς ἐμπορευματικῆς ἀνταλλαγῆς. Οἱ μοῖρες τῶν ἀνθρώπων — οἱ εὐκαιρίες τους στὴν ζωὴ, ἡ δύναμή τους, ἡ σφαῖρα ἐλευθερίας τους — ἐξαρτιῶνται ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματα, περιλαμβανομένης καὶ τῆς δικῆς τους ἐργασιακῆς δυνάμεις. Τὸ ἀλλοτριωμένο σύστημα παραγωγῆς τοὺς ὑποβιβάζει σὲ μιὰ προέκταση αὐτῶν τῶν ἐμπορευμάτων. Τὰ ἄτομα συμμετέχουν στὴν κοινωνικὴ ζωὴ μόνο σὰν ἰδιοκτῆτες ἐμπορευμάτων, κι οἱ σχέσεις τους μεταξύ τους «ἀντικειμενοποιῶνται». Τὰ προϊόντα τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας φαίνεται νὰ κατέχουν μιὰ ζωὴ δική τους, φαίνεται νὰ μπαίνουν σὲ σχέσεις μεταξύ τους καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. «Τὸ ἐμπόρευμα εἶναι λοιπὸν ἓνα μυστηριῶδες πρᾶγμα, ἀπλῶς γιατί σ' αὐτὸ ὁ κοινωνικὸς χαρακτήρας τῆς ἐργασίας τῶν ἀνθρώπων ἐμφανίζεται σ' αὐτοὺς σὰν ἀντικειμενικὸς χαρακτήρας σταμπαρισμένος πάνω στὸ προϊόν αὐτῆς τῆς ἐργασίας· γιατί ἡ σχέση τῶν παραγωγῶν πρὸς τὸ συνολικὸ πρᾶγμα τῆς δικῆς τους ἐργασίας τοὺς παρουσιάζεται σὰν κοινωνικὴ σχέση, ὑπάρχουσα ὅχι μεταξύ τους, ἀλλὰ μεταξύ τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας τους. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος

* Αὐτὸς ὁ ἀνορθολογισμὸς σχετίζεται μὲ τις ἀντικειμενικὲς δυνατότητες τοῦ παρόντος σταδίου ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Εἶναι ὀρθολογικὰ διαρθρωμένη μόνο σὲ σχέση μὲ σκοποὺς ἀνορθολογικοὺς, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὴ μεγιστοποίηση τοῦ κέρδους τῶν ἐπιχειρήσεων.

πού τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας γίνονται ἐμπορεύματα, κοινωνικά πράγματα τῶν ὁποίων οἱ ιδιότητες εἶναι ταυτόχρονα κατανοητές κι ἀκατανόητες ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις»³.

Τοῦτο εἶναι πού ὁ Μάρξ περιέγραψε σὰν «φетиχισμό τῶν ἐμπορευμάτων». «Ὑὰν γενικὸς κανόνας, τὰ ἀντικείμενα χρήσης γίνονται ἐμπορεύματα μόνο γιατί εἶναι προϊόντα τῆς ἐργασίας ἰδιωτικῶν ἀτόμων ἢ ομάδων ἀκόμη, τὰ ὁποῖα διεκπεραιώνουν τὴν ἐργασία τῆς ἀνεξάρτητα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὸ συνολικὸ ποσό τῆς ἐργασίας ὄλων αὐτῶν τῶν ἰδιωτικῶν ἀτόμων σχηματίζει τὴν συνολικὴν ἐργασία τῆς κοινωνίας. Ἐφόσον οἱ παραγωγοὶ δὲν ἔρχονται σὲ κοινωνικὴ ἐπαφὴ μεταξὺ τους μέχρι πού ν' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τους, ὁ εἰδικὸς κοινωνικὸς χαρακτήρας τῆς ἐργασίας κάθε παραγωγούδεν ἐπισημαίνεται παρά μόνο στὴν πράξη τῆς ἀνταλλαγῆς. Μ' ἄλλα λόγια, ἡ ἐργασία τοῦ ἀτόμου ἐκδηλώνεται σὰν μέρος τῆς ἐργασίας τῆς κοινωνίας, μονάχα μέσω τῶν σχέσεων τὶς ὁποῖες ἡ πράξη τῆς ἀνταλλαγῆς καθιερώνει μεταξὺ τῶν προϊόντων, κι ἔμμεσα, διὰ μέσου αὐτῶν, μεταξὺ τῶν παραγωγῶν. Στους παραγωγούς, συνεπῶς, οἱ σχέσεις πού συνδέουν τὴν ἐργασία ἑνὸς ἀτόμου μ' ἐκείνη τῶν ὑπόλοιπων, ἐμφανίζονται, ὄχι σὰν ἄμεσες κοινωνικὲς σχέσεις μεταξὺ ἀτόμων πού ἐργάζονται, ἀλλὰ σὰν, ὅ,τι εἶναι πραγματικά, ὁλικὲς σχέσεις μεταξὺ προσώπων καὶ κοινωνικὲς σχέσεις μεταξὺ πραγμάτων».⁴

Ἡ ἀλλοτρίωση πού ἐπικρατεῖ στὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι μέρος τῆς γενικῆς ἀλλοτρίωσης πού προέρχεται ἀπὸ τὴν καθολικότητα τῆς ἐμπορευματικῆς μορφῆς. Ὁ ἔλεγχος τῆς ζωντανῆς ἐργασίας ἀπὸ τὸ νεκρὸ κεφάλαιο εἶναι ὁ πραγματικὸς πυρήνας αὐτῆς τῆς ἀλλοτρίωσης, περιβαλλόμενος ἀπὸ στρώματα μυ-

στρατιωδῶν ὄντοτήτων πού πληροῦν τήν κοινωνική συνείδηση. «Ἡ θρησκευτική ἀποξένωση σάν τέτοια ἐμφανίζεται μονάχα στό πεδίο τῆς σ υ ν ε ἰ ὄ η σ η ς , τῆς ἐσώτερης ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ἡ οἰκονομική ἀποξένωση εἶναι ἐκείνη τῆς π ρ α γ μ α τ ι κ ῆ ς ζ ω ῆ ς ἡ ὑπέρβασή της ἐπομένως ἀγκαλιάζει καί τις δύο ὀψεις»⁵. Ἡ κοινωνία θά χάσει τόν ἰδεολογικό της πέπλο μόνον ὅταν ἡ ὑλική παραγωγή ἔρθει κάτω ἀπό τόν συνειδητό, σχεδιασμένο ἔλεγχο. ἐλεύθερα συ-

Ἡ ἰδεολογία εἶναι δικαιολόγησι. Προϋποθέτει ὅτι οἱ κοινωνικές συνθήκες εἶναι ἀμρισθητήσιμες καί πρέπει νά ὑπερασπιστοῦν. Ταυτόχρονα δένεται μέ τήν ἰδέα τῆς δικαιοσύνης, χωρίς τήν ὁποία δέν θά ὑπῆρχε καμμιά ἀνάγκη γιά τέτοια ἀπολογία. Ἡ ἀστική ιδέα τῆς δικαιοσύνης ἀντανακλᾷ τήν διαδικασία τῆς ἰσοδύναμης («δίκαιον») ἀνταλλαγῆς στήν ἐμπορευματική κυκλοφορία ἡ ἰδεολογία εἶναι οὐσιωδῶς ἓνα προϊόν τῆς ἀστικῆς ἀνταλλακτικῆς οἰκονομίας.

Τὸ στοιχεῖο τῆς ἀλήθειας στίς ἰδεολογίες ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἀνταλλαγή τῶν ἰδεῶν πού διεξάγεται ἀπό τὰ ἀστικά μέσα ἐπικοινωνίας. Μόνον ὅταν ὁ ἀνταγωνισμός ἐγγυᾶται τήν ἐλεύθερη κυκλοφορία τῶν ἰδεῶν μπορεῖ νά σχηματιστεῖ ἡ κοινή γνώμη, ὅπως οἱ τιμές, ἀπό ἀόρατες δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς. Ἡ εἰκόνα πού ἔχουν οἱ ἀνθρώποι γιά τὸ περιβάλλον τους — ἐκείνη πού δίνεται, γιά παράδειγμα, ἀπό τόν φιλελευθερισμό — μπορεῖ τότε ν' ἀντανακλᾷ τουλάχιστο μερικά σπουδαία κοινωνικά γεγονότα.

Ἡ ἀντικατάσταση τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ ἀπό τόν μονοπωλιακὸ καπιταλισμὸ καὶ ἡ ὑποχώρηση τῆς σχετικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ τομέα τῆς διανομῆς, ὀδήγησε στή παρακμὴ τῶν παραδοσιακῶν ἀστικῶν μέσων ἐπι-

κοινωνίας. Τὸ «ἐλεύθερο παιχνίδι τῶν ιδεῶν», στὸ ὁποῖο ἡ ἀστική ἰδεολογία ὤφειλε τὴν διανοητικὴν τῆς οὐσίας, ἔχει σβῆσει ὁ μονοπωλιακὸς καπιταλισμὸς ἔχει δημιουργήσει μέσα πληροφόρητης κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν του, τὰ ὁποῖα ἀντικαθιστοῦν τὴν πληροφόρηση καὶ τὸ ἐπιχείρημα μὲ τὴν χειραγώγηση.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλήσῃ γιὰ ἰδεολογία μόνο ὅσο οἱ κοινωνικὲς διαδικασίαι ἀφήνουν χωρὸν γιὰ ἀνεξάρτητη διανοητικὴ δραστηριότητα. Τὸ στίγμα τῆς ψευδοῦς συνείδησης σήμερα εἶναι ἡ ἔλλειψη αὐτῆς τῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ σκέψῃ διαφθείρεται γιὰτὶ ὁ παραγωγικὸς μηχανισμὸς πιάνει καὶ ρυθμίζει ὅλες τὶς ἀναλαμπὲς συνείδησης, γιὰτὶ ἡ συνείδηση συμπίεζεται μέσα στὰ κυκλώματα τῶν αὐτοματοποιημένων συστημάτων σὰν ἀπλὸ στοιχεῖο γραμμικοῦ προγραμματισμοῦ. Ἡ αὐτονομία τῶν διανοητικῶν προϊόντων ἦταν πάντοτε περιορισμένη γιὰτὶ ἔπρεπε νὰ διανεμηθοῦν μέσω τῆς ἀγορᾶς, γιὰτὶ ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσουν ἕνα βιοπορισμὸν γιὰ τὸ δημιουργό τους. Ἀλλὰ ἡ «πολιτιστικὴ βιομηχανία» στὶς προχωρημένες καπιταλιστικὲς χώρες καταστρέφει ἀκόμη καὶ αὐτὴ τὴν περιορισμένη αὐτονομία. Τὸ κίνητρο τοῦ κέρδους διαπερνᾷ τώρα τὴν διανοητικὴν δημιουργία χωρὶς κώλυμα ἢ ἐμπόδια. Τὰ πολιτιστικὰ προϊόντα κατασκευάζονται σύμφωνα μὲ τὴν μοναδικὴν ἀρχὴ τῆς οικονομικῆς μετατρέψιμότητος, προσανατολίζονται ἄμεσα καὶ ἀδιάντροπα στὸ κέρδος. Ἡ λειτουργία τῶν παλιῶν ἰδεολογιῶν, νὰ ἐξασφαλίσουν συμμόρφωση μὲ τὸ στάτους κβὸ, ἔχει σὲ μεγάλη ἔκταση ἀναληφθεῖ ἀπὸ τοὺς συγκεκριμένους καταναγκασμοὺς τῆς κατανάλωσης. Ἡ ψευδὴς συνείδηση σπάνια ἐκδηλώνεται πιά σὲ λεπτὰ διαφοροποιημένα διανοητικὰ συστήματα ἢ ἐξελίξεις, ἀλλὰ μᾶλλον στὰ μαζικὰ παραγόμενα πρότυπα συμπεριφορᾶς, σ' ἕνα σύστημα χειρα-

γωγούμενων καταναλωτικῶν συνηθειῶν. Τὰ προϊόντα τῆς πολιτιστικῆς βιομηχανίας δὲν μιλοῦν στὸ νοητικὸ αὐτόνομον ἀτόμων· προσαρτῶνται σὲ κοινωνικὰ δομημένους διανοητικούς ἀκρωτηριασμούς. Ἡ ἰδεολογία καταφεύγει σὰν εἶδος ἀντικειμενικοῦ πνεύματος στὶς σημερινές ἐξευτελιστικὲς δομές τῆς προσωπικότητας. Ἐμφανίζεται στὸ ἀσυνείδητο μᾶλλον παρά στὴν συνείδηση τῶν μαζῶν. Ἐνας κόσμος μαζικὰ παραγόμενων κατασκευασμάτων διαπλάθει κι ἀποστεώνει τὸ συνειδητὸ ἢ ἀσυνείδητο μυαλὸ ἐκείνων πού τὰ καταναλώνουν. Μαζὶ μὲ τὰ προϊόντα του, ὁ μηχανισμὸς παραγωγῆς πωλεῖ τὸ κοινωνικὸ σύστημα σὰν ὄλο. Σπιτικές ἐπιπλώσεις, αὐτοκίνητα, ρούχα καὶ φιλμς δημιουργοῦν τάσεις, οἱ ὁποῖες διακυρήσσονται «φυσιολογικές» καὶ καταλήγουν σὲ διανοητικὴ καὶ συγκινησιακὴ συμπεριφορὰ πού δένει τὸν καταναλωτὴ μὲ τὴν ἐπιχείρηση κι ἐπομένως μὲ ὄλο τὸ κοινωνικὸ σύστημα.

Τὸ σπὸρ, τὸ ὁποῖο ἀπὸ καιρὸ ἀνῆκε στὸ πεδίο τῆς ἀνελεύθερης δραστηριότητος, εἶναι κι αὐτὸ μέρος τοῦ συστήματος τῆς καπιταλιστικῆς μαζικῆς κουλτούρας, σχεδιασμένο γιὰ νὰ κρατᾷ τὰ θύματα τοῦ ἀλλοτριωμένου βιομηχανικοῦ μηχανισμοῦ κάτω ἀπὸ στενὸ ἔλεγχο. Σχεδιαζόμενο καὶ κατευθυνόμενο ἀπὸ μιὰ ὑπολογιστικὴ διοίκηση, δουλεῖ, ὅπως οἱ ἄλλες ἐκδηλώσεις τῆς πολιτιστικῆς βιομηχανίας, γιὰ νὰ ταυτίσει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὶς ὑπάρχουσες ἀξίες καὶ τὶς κοινωνικὲς συνθῆκες πού βρίσκονται πίσω τους. Ὅλη ἡ ἀνάρμοστη συμπεριφορὰ προγράφεται στὸν ἀγωνιστικὸ χῶρο, ὅπου ὁ κονφορμισμὸς σφυρηλατεῖται στὴν ψυχὴ, βαθεῖα ὡς τὶς πιὸ λεπτεπίλεπτες συγκινησιακὲς ἀποχρώσεις. Ὅλες οἱ οὐτοπικὲς καὶ κριτικὲς παρορμήσεις καταπιέζονται, κι ἀπὸ ὅ,τι ἦταν κάποτε ἰδεολογία δὲν ἀπομένει, στὸ σπὸρ, τίποτα ἐκτὸς ἀπὸ πρότυπα συμπεριφορᾶς τὰ ὁποῖα ὑποτάσσονται στὴν ἀνώτερη δύναμη τῶν καταστάσεων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Γ'. ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΕΣ ΜΗΧΑΝΕΣ

1. 'Ι. Κάντ, «'Η 'Εκπαίδευστ», έκδ. Πανεπιστημίου Μίτσιγκαν, 1960, σελ. 68.
2. Χέγκελ, «Διαλέξεις πάνω στὴ Φιλοσοφία τῆς 'Ιστορίας», Λονδίνο 1857, σελ. 252.
3. 'Ε. 'Ερικσον, «Παιδικὴ 'Ηλικία καὶ Κοινωνία», Λονδίνο 1965, σελ. 205.
4. Κ. Ντίεμ, «Φύση καὶ θεωρία τῶν Σπὸρ καὶ τῆς Σωματικῆς 'Εκπαίδευστ», Βερολίνο 1960, σελ. 3.
5. Κ. Ντίεμ, «'Οψιμη Συγκομιδὴ στὸν Ρῆνο», Φρανκφούρτη 1957, σελ. 68. Βλ. Μπ. Ριγκάουερ, «Σπὸρ καὶ 'Εργασία», Φρανκφούρτη 1969.
6. Χ. Μαρκοῦζε, «Βιομηχανοποίηση καὶ Καπιταλισμὸς στὸ ἔργο τοῦ Μάξ Βέμπερ», στὸ «'Αρνήσεις», Λονδίνο 1968, σελ. 205.
7. Γκ. Λούκατς, «'Ιστορία καὶ Ταξικὴ Συνείδηση», Λονδίνο 1971, σελ. 86.
8. 'Α. Γκέλεν, «Σπὸρ καὶ Κοινωνία», στὸ «Μεγάλο Παιχνίδι», ἐπιμέλεια 'Ο. Σούλτζ, Φρανκφούρτη καὶ 'Αμβούργο 1965, σελ. 29.
9. Χ. Μαρκοῦζε, «Βιομηχανοποίηση καὶ Καπιταλισμὸς στὸ ἔργο τοῦ Μάξ Βέμπερ», σελ. 215.
10. Χάντερ Ντέιβις, «Κυριακάτικοι Τάιμς», 10 Δεκεμβρίου 1972.
11. Χάντερ Ντέιβις, «Τὸ 'Ενδοξο Παιχνίδι», Λονδίνο 1972, σελ. 53.
12. 'Α. Κσάναντι, «Τὸ Ποδόσφαιρο», τόμος Ι, Βουδαπέστη 1957, σελ. 21.

4. Κ. Μάρξ, στο ίδιο, σελ. 410.
5. Βλ. Πόπιτς, Μπάρντ, Γιούρες και Κέττιγκ. «Τεχνολογία και Βιομηχανική Έργασία», Στουτγάρδη 1957, σελ. 34.
6. Κ. Μάρξ, στο ίδιο, σελ. 422-3.
7. Α. Γκέλεν. «Σπόρ και Κοινωνία». στο «Μεγάλο Πατινχίδι», όπου πριν, σελ. 28.
8. Ζ. Παλφάι, «Σύγχρονες μέθοδοι στην ποδοσφαιρική εκγύμναση», Βερολίνο και Μόναχο 1966, σελ. 8.
9. Αναφέρεται από τον Παλφάι, στο ίδιο, σελ. 8.
10. Μάξ Μέρκελ, στην «Επιθεώρηση της Φρανκφούρτης», 4 Φεβρουαρίου 1967.
11. Χάντερ Ντέιβις. «Το Ένδοξο Πατινχίδι», Λονδίνο 1972, σελ. 287.
12. Φ. Τέλορ, «Αρχές Επιστημονικής Διαχείρισης», στην επιθεώρηση «Επιστημονική Διαχείριση», Λονδίνο 1964, σελ. 9.
13. Κ. Μάινελ. «Θεωρία της Κίνησης». Βερολίνο 1966. σελ. 22.
14. Α. Κσάναντι, «Το Ποδόσφαιρο», όπου πριν, σελ. 15.

III'. Η ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΗ ΜΠΙΖΝΕΣ

1. Ο. Μόντελ, «Οι οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες και η σημασία των σπόρ», Βίντερτουρ 1955, σελ. 170.
2. Β. Μείζελ, «Η σπουδαιότητα του νάτσι ερασιτέχνης», στο «Σπόρ και Κοινωνία». επιμέλεια Α. Νέιταν. Λονδίνο 1958. σελ. 131.
3. Βλ. Ρ. Κίρν και Α. Νέιταν. «Το Ποδόσφαιρο», Φρανκφούρτη 1958, σελ. 58.
4. Βλ. Β. Μείζελ, στο ίδιο, σελ. 129
5. Ρ. Άλτμαν, «Ο πολιτικός ορίζοντας του σπόρ», στο «Μεγάλο Πατινχίδι», επιμέλεια Ο. Σούλτς, Φρανκφούρτη 1967, σελ. 40.

IV'. ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟΙ ΑΡΡΕΝΕΣ

1. «Η Οικογένεια», στο «Σοσιολόγικε Έξκουρσε», τόμ.

4. Φρανκφούρτη 1960, σελ. 126.

2. Μ. Χορκχάιμερ, «Λόγος και Αυτόσυντήρηση», Λός Αντζελες 1942, σελ. 47.

3. Βλ. Ντ. Ρίμαν, «Τὸ μοναχικὸ πλῆθος», Νιού Χέι-δεν, 1970.

4. Β. Μπούς, «Ἐκθεση τοῦ συνεδρίου γιὰ τὴ σωματικὴ ἐκπαίδευση: Ἡ ἀπόδοση», Βισμπάντεν 1964, σελ. 64.

5. Τ. Λίτζ, «Τὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον τῶν σχιζοφρενῶν», στὴν ἐπιθεώρηση «Ψυχὴ», τόμ. VIII, Στουτγάρδη 1959, σελ. 273.

6. Τ. Μπρόκερ, «Ἡ ὁμοφυλοφιλικὴ συμπεριφορὰ σὰν διαταραχὴ τῆς διανοητικῆς ἀνάπτυξης», στὸ «Συνηγορία γιὰ τὴν κατάρτιση τῆς Παραγράφου 175», Φρανκφούρτη 1966, σελ. 34.

7. Παρατίθεται: ἀπὸ τοὺς Ρ. Κίρν καὶ Ἄ. Νέιτταν, «Τὸ Πόδοσφαιρο», Φρανκφούρτη 1958, σελ. 46.

8. Ρ. Κίρν καὶ Ἄ. Νέιτταν, στὸ ἴδιο, σελ. 47.

9. Ἐ. Φρόμ, «Θεωρητικὲς σημειώσεις γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ τὴν οἰκογένεια», στὸ «Δοκίμια γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ τὴν οἰκογένεια», ἐπιμέλεια Μ. Χορκχάιμερ, Παρίσι 1936, σελ. 126.

10. Μπ. Γκρόυνμπεργκερ, «Ὁ ἀντιστημίτης καὶ τὸ οἰδίοδειο σύμπλεγμα», στὴν ἐπιθεώρηση «Ψυχὴ», τόμ. XVI, Στουτγάρδη 1962-3, σελ. 276.

11. Ἄ. Στόουκς, «Ψυχαναλυτικὲς σκέψεις πάνω στὴν ἀνάπτυξη τῶν παιγνιδιῶν τῆς μπάλλας», «Διεθνὴς Ἐπιθεώρηση Ψυχανάλυσης», τόμ. 37, Λονδίνο 1956, σελ. 186.

12. Βλ. Ἄ. Μίτπερλιχ, «Κοινωνία χωρὶς τὸν Πατέρα», Λονδίνο 1969, σελ. 285.

13. Ἐ. Ἐρικσον, «Παιδικὴ Ἠλικία καὶ Κοινωνία», Λονδίνο 1965, σελ. 400.

14. Φ. Ζ. Μπουϊτέντιζκ, «Τὸ Παιχνίδι τοῦ Ποδοσφαίρου», Βίρζμπουργκ 1952, σελ. 19.

15. Ἄ. Στόουκς, στὸ ἴδιο, σελ. 187.

16. Στὴ «Διεθνὴ Ἐπιθεώρηση Ψυχανάλυσης», τόμ. VII, Λονδίνο 1926, σελ. 223.

17. Ἐλεν Ντόουτς, στὸ ἴδιο, σελ. 226.

18. Ἐρ. Ἐρικσον, στὸ ἴδιο, σελ. 400.

19. Ἄ. Στόουκς, στὸ ἴδιο, σελ. 186.

20. Βλ. Κ. Ντίεμ, «Παγκόσμια ιστορία τῶν σπῶρ καὶ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς», Βερολίνο 1960, σελ. 69.

21. Χ. Ζούλλιγκερ, «Ὁρδὴ, φυλὴ, κοινότητα», Μόναχο 1966, σελ. 57.

ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ 2: ΜΑΓΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ

1. Φ. Ζ. Μπουιτέντιζ, «Τὸ Παιχνίδι τοῦ Ποδοσφαίρου», Βίρζμπουργκ 1952, σελ. 25.

2. Χάντερ Ντέιβις, «Τὸ Ἐνδοξο Παιχνίδι», Λονδίνο 1972, σελ. 310.

3. Ἄ. Μίτσερλιχ, «Κοινωνία χωρὶς τὸν Πατέρα», Λονδίνο 1969, σελ. 145.

4. Τ. Ἀντόρνο, «Μίνιμα Μοράλια», Φρανκφούρτη 1962.

V'. ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ

1. Γκ. Λούκατς, «Ἱστορία καὶ Τραγικὴ Συνείδηση», Λονδίνο 1971, σελ. 88.

2' Χ. Μαρκοῦζε, «Ἐρως καὶ Πολιτισμὸς», Λονδίνο 1969, σελ. 102.

3. Γκ. Λούκατς, στὸ ἴδιο, σελ. 88.

4. Τ. Ἀντόρνο, «Παρεμβάσεις», Φρανκφούρτη 1963, σελ. 150.

5. Χ. Μαρκοῦζε, «Ἡ ἀπαρχαίωση τῆς φροῦδικῆς ἀντίληψης τοῦ ἀνθρώπου», στὸ «Πέντε Διαλέξεις», Λονδίνο 1970, σελ. 54.

6. Μ. Χορχάιμερ, «Πρὸς μιὰ κριτικὴ τοῦ λειτουργικοῦ λόγου», Φρανκφούρτη 1967, σελ. 150.

7. Τ. Ἀντόρνο, στὸ ἴδιο, σελ. 156.

VII'. ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ

1. Θ. Βέμπλεν, «Ἡ θεωρία τῆς ἀργόσχολης τάξης», Νέα Ὑόρκη 1953, σελ. 181.

2. Μ. Βέμπερ, «Ἡ θεωρία τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ὀργάνωσης», Νέα Ἰόρκη 1964, σελ. 154.

3. Ρίτσαρντ Κάριον, «Σκιαγράφηση τῆς Κορνουάλλης», Λονδίνο 1602, σελ. 74-5.

4. «Οἱ νόμοι τοῦ ποδοσφαίρου ὅπως παιζόταν στὸ σχολεῖο Ράγκμπυ», παρατίθεται στὸ: Ὁ. Λ. Ὅουεν, «Ἱστορία τῆς Ποδοσφαιρικῆς Ἐνώσεως τοῦ Ράγκμπυ», Λονδίνο 1955, σελ. 333.

5. Κ. Ντίτριχ, «Τὸ Ποδοσφαιρο», Σκόντορφ 1968, σελ. 11.

6. Τ. Ἀντόρνο, «Πρίσματα», Λονδίνο 1967, σελ. 81.

7. Βλ. Π. Ἄ. Ρούντικ, «Ψυχολογία», Βερολίνο 1963, σελ. 390.

8. Κ. Ντίεμ, «Φύση καὶ θεωρία τοῦ σπὸρ καὶ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς», Βερολίνο 1960, σελ. 39.

9. Βλ. Ἐ. Φρόμ, «Θεωρητικὲς σημειώσεις γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ τὴν οἰκογένεια», στὸ «Δοκίμια γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ τὴν οἰκογένεια», ἐπιμέλεια Μ. Χορσχάμερ, Παρίσι 1936, σελ. 110.

ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ 3: ΣΠΟΡ ΚΑΙ ΜΙΑΙΤΑΡΙΣΜΟΣ

1. «Ἱστορία τῆς Σωματικῆς Ἀγωγῆς στὴ Γερμανία 1789-1917», Βερολίνο 1965, σελ. 63.

2. Φ. Α. Γιάν, «Τὸ Γερμανικὸ Ἔθνος», Λούμπεκ 1810, σελ. 314.

3. Ἄ. Σπίες, «Διάφορα Γραφτά», μέρος II, Χοφ 1877, σελ. VIII.

4. Βλ. Ἄ. Νέιταν, «Σπὸρ καὶ Πολιτικὴ», στὸ «Σπὸρ καὶ Κοινωνία», ἐπιμέλεια Ἄ. Νέιταν, Λονδίνο 1958, σελ. 53.

5. Ἄ. Χίτλερ, «Ὁ Ἀγώνας μου», Λονδίνο 1969, σελ. 497.

6. Ἐ. Μπλόχ, «Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλπίδας», Φρανκφούρτη 1959, σελ. 524.

7. Ρ. φὸν Τσάμερ καὶ Ὅστεν, «Πολιτικὴ Σωματικὴ Ἀγωγή», τόμ. 12, 1942, σελ. 14.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII'. ΣΠΟΡ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ

1. Κ. Χ. Χελδέτιους, «Περὶ τοῦ Πνεύματος», παρατίθεται στὸ «Σοσιολόγησε Ἐξκουρσε», τόμ. 4, Φρανκφούρτη 1969, σελ. 164.

2. Κ. Χ. Χελδέτιους, «Περὶ τοῦ Ἀνθρώπου», παρατίθεται στὸ ἴδιο, σελ. 164.

3. Κ. Μάρξ, «Κεφάλαιο», τόμ. 1, Μόσχα 1961, σελ. 72.

4. Κ. Μάρξ, στὸ ἴδιο, σελ. 72-3.

5. Κ. Μάρξ, «Χειρόγραφα τοῦ 1844», Μόσχα 1961, σελ. 103.

